

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 45.

Fredagen den 20 april.

Kl. 3,30 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr vice talmannen.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 14 innevarande april förda protokollen.

§ 2.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid:

till bankoutskottet propositionen, nr 199, angående pension å allmänna indragningsstaten åt löjtnanten vid fortifikationen B. K. A. Mannströms änka Maria Mannström, född Angelin; samt

till statsutskottet propositionerna:

nr 244, angående anvisande av medel till täckande av kostnader för tryggande av rikets neutralitet år 1917, i vad desamma avse lantförsvaret; och

nr 245, angående anvisande av medel till täckande av kostnader för tryggande av rikets neutralitet år 1917, i vad desamma avse sjöförsvaret.

§ 3.

Herr *Hellbergs* i Lycksele *m. fl.* på kammarens bord liggande motion nr 404, som nu föredrogs, remitterades till lagutskottet.

§ 4.

Vidare föredrogos, men bordlades åter sammansatta stats- och lagutskottets nr 1 utlåtande nr 2 samt andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 9.

Andra kammarens protokoll 1917. Nr 45.

§ 5.

Interpellation.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr V e n n e r s t r ö m, som yttrade: Herr talman! Nyligen meddelades i tidningarna, att livsmedelsnämnden i Öster Färnebo socken av Gävleborgs län inför jordbruksdepartementet påtalat den vanhävd som ägde rum å ett kronans hemman därstädes. Då jag vid ett tillfälligt besök å ort och ställe inhämtat detaljerade upplysningar om de faktiska förhållandena, vill jag på det kraftigaste understryka, att uppenbar vanhävd av allra grövsta slag föreligger å Ängsnäs gård, belägen intill Grönsinka kronopark. Ängsnäs gård, som förut tillhört Horndals bruk, ansågs då som en mönstergård. Den är nu, sedan den för 4 å 5 år sedan inköpts av kronan, i jordbrukshänsed så ytterligt vanvårdad och misskött, att det är en skamfläck för kronan.

Hurudant var jordbruket å Ängsnäs gård, när kronan fick hand om egendomen? Det var ett bland de bästa i orten. Året 1912 gav följande skörderesultat: säd 81,590 kg., därav höstsäd 14,180 kg. och vårsäd 67,410 kg.; hö och grönfoder 171,000 kg.; rovor 231,000 kg.; potatis åt gårdens folk 180 tunnor. Skörderesultatet var detta år ungefär medelmåttigt. Samma år funnos 80 st. klavbundna djur samt 12 hästar och 2 föl. 42 av de mest mjölkande korna fordrades inne med grönt hö och vicker.

I vilket skick befinner sig Ängsnäs gård nu sedan tvenne arrendatorer under kronan haft hand om den? Det nyss vackra jordbruket är totalt förstört. I fjol plöjdes ingenting alls. En tvåårs gödselstack ligger outkörd. Den fruktbara marken bär tistlar och ogräs i stället för skördar. Höet — det enda som skördades i fjol — säljes ut, stora höpartier äro synliga å Horndals godsstation, färdiga att fraktas bort. De rymliga ladugårdarna stå i det närmaste tomma. Hela kreatursstammen består av två kor, några kalvar och en hel del svin. Gården ger icke ordentlig föda ens åt svinen. Smågrisar ha dött av svält. Fjölårets havre blev till allra största delen icke bärgad. Havreskylarna stå ute i snön. Sädesproduktionen ger icke brödföda åt hushållet. Det måste begagna sig av vanligt brödkort.

Den grova vanvård, som förvandlat Ängsnäs gård till en vederstygglighet för så väl den jordbrukssakkunniges som lekmannens blickar, vore upprörande, om den ägde rum under normala tider. Den är dubbelt upprörande under den rådande hungerperioden, då höggradig spannmålsbrist föreligger och stora ansträngningar göras för att öka sädesproduktionen. Man kan icke förvåna sig över, att traktens jordbrukare, som ha detta bedrövlige fall av vanhävd å kronans mark framför sig, med förbittring hälsa statsbeslagen å deras spannmålsförråd och med förbittring ta del av statsmakternas maning till dem att skapa skördar på varje bit växkraftig mark. Deras bittra känslor bli sannerligen ej heller mildare, då de veta, att jägmästare Hjalmar Sylvé å Grönsinka kronopark, som närmast har uppsikten över

Ängsnäs gård, upprepade gånger, ehuru utan resultat, blivit uppmärksamgjord på vanhävdén i fråga. *Interpellation.*
(Forts.)

Tyvärr kan man icke vara alldeles övertygad om att vanhävdsfallet i Öster Färnebo blott är ett undantagsfall. Det uppges med bestämdhet, att liknande missförhållanden råda även å andra kronoegendomar. Jag har icke kunnat förvissa mig om uppgifternas riktighet och vill därför för närvarande icke nämna något namn. Men inga farhågor kunna vara överdrivna, då vanhävdén å Ängsnäs kunnat i årtal gå för sig mitt under näsan på en under jordbruksdepartementet sorterande ämbetsman. En ingående undersökning över lag, varigenom eventuella missförhållanden kunna bliva bragta i dagens ljus och vederbörlig rättelse åstadkommas, måste anses vara av behovet påkallad.

Med denna motivering tillåter jag mig hemställa om andra kammaréns tillstånd att få till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet rikta följande frågor:

1:o Har statsrådet sin uppmärksamhet fäst vid den vanhävd som i jordbrukshänséende kan föreligga å kronans egendomar?

2:o Ämnar statsrådet omedelbart företaga en undersökning angående jordbrukets tillstånd å kronans samtliga egendomar samt omedelbart föranstalta om effektiva åtgärder, varigenom missförhållanden kunna undanröjas samt största möjliga sädesproduktion å statens mark åstadkommas

Ifrågavarande anhållan bifölls av kammaren.

§ 6.

Avgåvos följande nya motioner, nämligen av:

herr *Hage m. fl.*, nr 405, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 169, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 1 juli 1898 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige; samt

herr *Zander*:

nr 406, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 181, med förslag till lagar om ändrad lydelse av § 23 i förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862, om ändrad lydelse av § 5 mom. 2 e), § 20 och § 62 i förordningen om landsting den 21 mars 1862 samt om ändrad lydelse av § 6 mom. 1 i förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862; och

nr 407, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 192, med förslag till lagar om ändrad lydelse av §§ 17 och 32 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862, §§ 10 och 12. § 15 mom. 2, § 20 mom. 5, § 34 samt § 43 mom. 1 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm den 20 november 1863 samt §§ 7 och 16 i förordningen angående kyrkofullmäktige och kyrkonämnd i Göteborg den 5 maj 1882.

Nämnda motioner blevo på begäran bordlagda.

§ 7.

Till bordläggning anmäldes:

bevillningsutskottets memorial och betänkanden:

nr 25, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande viss del av utskottets betänkande nr 14, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i förordningen om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utsträckning av tiden för tullfri disposition av tullpliktiga utställningsföremål, som införts till Baltiska utställningen i Malmö år 1914; och

nr 27, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för befrämjande av sulfitsprittillverkningen i riket;

lagutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, dels Kungl. Maj:ts proposition angående tillämpning under viss tid av lagstiftningen om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, dels ock tre med föranledande av förstnämnda proposition väckta motioner; och

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 30 maj 1916 om fastställande av högsta pris å vissa varor vid krig, krigsfara eller andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden m. m.; samt

jordbruksutskottets memorial och utlåtanden:

nr 39, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående tillsättande av en jordkommission;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse till lantförsvaret av de till Flyinge kungsgård hörande områdena Räfthagen och Kungsmarkerna i Malmöhus län m. m. ävensom en i ämnet väckt motion;

nr 41, i anledning av väckt motion angående försäljning av de s. k. Stenhammarstomterna inom Flens municipalsamhälle;

nr 42, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om tillämpningen av gällande bestämmelser angående villkoren för lån från odlingslånefonden; och

nr 43, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ytterligare åtgärder för livsmedelsproduktionens säkerställande m. m.

§ 8.

Herr vice talmannen meddelade, att hans excellens herr statsministern tillkännagivit, att han vid morgondagens sammanträde ämnade lämna en redogörelse angående landets livsmedelsfråga och i

samband därmed besvara dels herr Adelswårds interpellation angående upprätthållandet av gällande exportförbud för livsmedel, dels herr Erikssons i Grängesberg interpellation rörande reglering av priset å viktigare livsförnödenheter m. m.

§ 9.

Härefter gav herr vice talmannen ordet till

Herr Schotte, som anförde: Herr talman! Beträffande föredragningslistan för morgondagens sammanträde tillåter jag mig hemställa, att efter andra ärenden, som enligt förut fattade beslut skola förekomma vid början av sammanträdet, först måtte uppföras lagutskottets utlåtanden nr 23, 25 och 26, vidare sammansatta stats- och lagutskottets nr 1 utlåtande nr 1 och samma utskotts utlåtande nr 2 samt därefter ärendena såsom de förekomma å föredragningslistan vid dagens sammanträde.

Denna hemställan bifölls av kammaren.

§ 10.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från bevillningsutskottet:

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av rubrikerna nr 65, 144, 164, 187, 188, 190, 609, 610, 624, 625, 626, 627, 628 och 629 i gällande tulltaxa; samt

från jordbruksutskottet:

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om åtgärder för torvtillgångarnas tillgodogörande.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr Hage	under 4 dagar fr. o. m. den 21 april,
» Åkerlund	» 2 » » » 21 »
» Thorsson	» den 21 april och
» Rydén i Malmö	» 3 dagar fr. o. m. den 21 april.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,50 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 21 april, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

I enlighet med därom den 18 i denna månad fattat beslut skulle nu företagas val av ledamöter i särskilda utskottet nr 2.

Därvid avlämnades följande godkända valsedlar, nämligen 70 med partibeteckningen »socialdemokratiska gruppen», 69 med partibeteckningen »lantmanna- och borgarepartiet» samt 46 med partibeteckningen »liberala samlingspartiet».

De med partibeteckningen »socialdemokratiska gruppen» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Källman*,
» andra » » *Nordström* och
» tredje » » *Törnkvist*.

De med partibeteckningen »lantmanna- och borgarepartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Odqvist*,
» andra » » *Berg* i Staby och
» tredje » » *Kant*.

De med partibeteckningen »liberala samlingspartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr vice talmannen *D. Persson* och
» andra » » *Schotte*.

På grund härav blev ordningen mellan namnen å de särskilda gruppernas valsedlar bestämd på sätt ovan angivits.

Vid härefter företagen fördelning av platserna mellan de olika grupperna, därvid beträffande sjunde platsen lottning ägde rum, tillföll platserna nedannämnda personer i följande ordning:

herr *Källman*,
» *Odqvist*,
» vice talmannen *D. Persson*,

herr *Nordström*,
 » *Berg* i Staby,
 » *Törnkvist*,
 » *Kant* och
 » *Schotte*.

§ 2.

Justerades protokollsutdrag angående det i nästföregående paragraf omnämnda valet.

§ 3.

Herr statsrådet *Dahlberg* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 228, med förslag till lag om försäkringsrådet;

nr 229, angående förvärvande för svenska statens räkning av den Falun—Rättvik—Mora järnvägsaktiebolag tillhöriga järnvägen Mora Noret—Orsa m. m.;

nr 254, med förslag till lag med vissa bestämmelser mot oskälighyresstegring m. m.; och

nr 248, med förslag till ändrad lydelse av §§ 4, 5, 6 och 15 regeringsformen, §§ 6, 10, 20, 32, 33, 38 och 43 riksdagsordningen samt § 1 4:o tryckfrihetsförordningen.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 4.

Ordet lämnades härefter på begäran till

*Ang. landets
livsmedels-
fråga.*

Hans excellens herr statsministern *Swartz*, som yttrade: Herr talman, mina herrar! De förvisso särdeles betungande och djupt ingripande åtgärder, som under senaste tid måst vidtagas för folknärings behöriga tryggande, hava framkallat mycken oro och bekymmer inom vida kretsar. Det torde vara ej minst den rådande känslan av ovisshet med hänsyn till framtiden, som orsakar, att stämningen mångenstädes nu är så betryckt. För regeringen har det därför syns synnerligen angeläget att göra vad i dess förmåga står för att skingra denna ovisshet genom att öppet redogöra för såväl det nuvarande läget av vår livsmedelsfråga som även våra utvägar att fortfarande tillgodose nödvändiga behov. Och jag vill tillägga, att regeringen principiellt är av den uppfattningen att, vad har sammanhang med hithörande frågor bör, i möjligaste mån bringas till allmän kännedom.

Utgående härifrån anhåller jag nu att få offentligen inför kamraren lämna en redogörelse i dessa ämnen, till vilken materialet tillhandahållits mig från de statskommissioner, som hava närmaste befattningen med de statliga åtgärderna i fråga om livsförnödenheterna.

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Med avseende å våra tillgångar av *brödsäd*, den genomförda *brödsädsregleringen* och själva *ransoneringsplanerna* må till en början anföras några sifferuppgifter, hämtade ur ett av folkhushållningskommissionens ordförande nyligen hållet föredrag, vilket föreligger i tryck.

Därav framgår bl. a., att vår *årskonsumtion* av vete och råg uppgår till något över 1 miljon ton varav *egen skörd* 830,000 ton och import inemot 300,000 ton. Efter avdrag av *utsäde* (c:a 100,000 ton) och om *importen* uteblir, återstå för konsumtion av egen skörd 730,000 ton. Tages hela denna kvantitet i anspråk uteslutande till direkt människoföda — genom utfodrings- och sikttningsförbud — och fördelas lika på riktes samtliga innevånare, erhålles för dag och individ under hela året 350 gram spannmål eller 315 gram mjöl. Detta är sålunda den ranson — i praktiken dock med jämkning för olika medborgargrupper, så att jordbrukare och alla kroppsarbetande erhålla mera, alla icke kroppsarbetande däremot mindre — på vilken vi i Sverige måste sättas, för så vitt ingen import kan äga rum, utan vi bliva hänvisade till att leva på vår egen skörd av brödsäd. Och detta *utan* att taga någon del av värsåden till hjälp (inom parentes må erinras, att vår *kornskörd* är i normala fall 330,000 ton d. v. s. 10 % mer än hela årsimporten av vete och råg samt vår årsskörd av *havre* och *blandsäd* inemot 1,600,000 ton, d. v. s. mera än hela råg-, vete- och kornskörden plus råg- och veteimporten tillsmantagna).

Inrätta vi oss sålunda redan från *konsumtionsårets början* för att leva på våra egna brödsädstillgångar, framgår tydligt av de anförda siffrorna, att vi icke behöva lida någon brist på brödföda. Detta gäller, som sagt, om brödsädsregleringen och ransoneringen vidtaga omedelbarligen vid skördeårets början. Ty med varje månad av konsumtionsåret, som förgår under fri förbrukning, minskas förråden naturligtvis hastigt, och ju senare beslaget och ransoneringen tillgripas, desto knappare måste ransonerna bliva. Det hava vi ju också nu fått erfara, då ransoneringen hos oss, som bekant tog sin början först ett stycke in i januari. Enligt verkställda beräkningar med ledning av skörderapporterna samt kännedom om den verkställda importen (c:a 140,000 ton) — uti vilka beräkningar dock företagits synnerligen kraftiga och, som man trodde, fullt tillräckliga avskrivningar — skulle vi den 8 januari haft en *brödsädstillgång* på c:a 580,000 ton, däri dock inräknade 100,000 ton korn. Denna tillgång skulle sålunda, frånräknat en reserv på 40,000 ton, medgiva oss en *ranson* till konsumtionsårets slut, d. v. s. ända fram i oktober, på för *jordbrukare* 12 kg. spannmål per person och månad och för *icke jordbrukare* 250 gram mjöl (325 gram mjukt bröd) per person och dag.

För personer med tungt arbete skulle ransonerna ökas med ett eller, i särskilda fall, flera påbrödskort å 50 gram, sålunda till 300. 350 och 400 gram om dagen. Skogsarbetare fingo t. o. m. 500 gram.

Över dessa beräkningar och därmed över hela den första ranso-

neringsplanen drog emellertid inventeringsresultatet den 8 januari ett svart streck. *Deklarationerna* visade nämligen en tillgång av vete och råg samt mjöl och bröd av dessa sädesslag på icke mera än 410,000 ton. Uti denna kvantitet — i motsats mot den förut beräknade — ingick vidare också det utsäde, som måste reserveras, c:a 40,000 ton. Härtill kom visserligen kornet, men därav vågade man icke beräkna att större kvantitet än 20,000 ton skulle kunna bli tillgänglig för konsumtion.

Alltnog, i stället för en beräknad brödsädstillgång på 580,000 ton, förefanns enligt deklARATIONERNA föga mera än 380,000 ton, eller med andra ord, det förelåg en *brist* på icke mindre än närmare 200,000 ton.

Huru skulle nu denna brist kunna utjämnas eller fyllas? Vi hade visserligen en kvantitet *råg* och *vete* på icke mindre än 126,000 ton *inköpt* i utlandet, och delvis redan på väg, men av kända orsaker var det osäkert, *om* och *när* denna kvantitet kunde till riket komma. Man måste därför se sig om efter andra utvägar. För att icke behöva göra ett för hårt ingrepp uti vårsädstillgången, vilken på grund av den starka utfodringen kunde antagas redan vara i vidsträckt mån tagen i anspråk, måste så långt möjligt andra utvägar tillgripas. Den första och närmast till hands liggande utvägen var då den att anlita den dolda reserv, som förefanns i de tidigare beräkningarna, d. v. s. att avkorta det beräknade konsumtionsåret och låta det sluta i stället för först fram i oktober redan i september, då som bekant den nya skörden börjar bli tillgänglig. Därmed minskades behovet under innevarande konsumtionsår med c:a 50,000 ton spannmål. Vidare vanns en besparing genom att till det allra yttersta begränsa den beräknade mjöltilldelningen till industrien och liknande ändamål. Och till sist måste man taga det påkostande steget att något minska på ransonerna, varmed en ytterligare besparing vinnes, ehuru dock ej större än c:a 40,000 ton. Vid denna minsknings genomförande stannade man vid 10 kg. spannmål i månaden för jordbrukare och 200 gram mjöl pr dag för andra. Denna sistnämnda ranson är emellertid för arbetsklassen och med dem likställda otvivelaktigt väl knapp. Därför ingår också i ransoneringsplanen, att antalet *påbrödskort* nu flerdubblats — från mellan 300,000 och 400,000 till 1,400,000. Alla kroppsarbetare och med dem jämställda kunna sålunda nu erhålla påbrödskort, och de med särskilt tungt arbete få flera än ett påbrödskort, så att ransonerna för arbetarna bli 250 å 300 gram mjöl om dagen, för vissa kategorier t. o. m. 350 och 400 gram. En indirekt begränsning av ransonerna vidtogs ock därigenom, att havremjöl samt gryn och s. k. flingor indrogos under ransonereringen.

Men trots alla dessa inskränkningar och omläggningar förelåg dock uti de såsom erforderliga beräknade tillgångarna en brist på c:a 90,000 ton brödsspannmål, d. v. s. omräknat i mjöl c:a 80,000 ton. Och för att fylla denna brist återstod ingen annan möjlighet än att lägga beslag på en viss kvantitet av vårsäden, d. v. s. *korn* samt *havre* och *blandsäd*. Då vårsäden som bekant ger vida lägre

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

utmalningsprocent än vetet och rågen — man torde ej kunna räkna med stort mera än c:a 50 % mjölotbyte av havre — och då därjämte för arméns allra oundgängligaste behov av foderhavre samtidigt måste uttagas en viss kvantitet, beräknades c:a 200,000 ton vårsäd bliva behöfliga för att helt fylla behovet. Beslag lades ock som bekant den 19 februari på allt korn och hälften av blandsäden och havre. Därvid har dock undantag fått göras för erforderligt utsäde.

Att vårsädsförråden skulle visa sig vara hårt tagna i anspråk, ansåg man sig böra förutsätta särskilt på grund av den minskade tillgången till utländskt kraftfoder och de starkt ökade skogsavverkningarna. Men man trodde sig på goda grunder kunna antaga, att de kvarvarande förråden dock skulle visa sig vara så stora, att icke på långt när all den beslaglagda vårsäden skulle behöva uttagas, utan att eftergifter och jämkningar i beslagen skulle kunna ske i ganska stor utsträckning för att tillgodose de enskilda innehavarnas behov av annat foder till sina dragare än hö (av vilken sistnämnda vara fjolåret dess bättre som bekant givit oss ett högst betydligt överskott över föregående årets skörd — icke mindre än 2 miljoner ton i plus).

Tyvärr skulle det emellertid visa sig, att även dessa beräkningar icke höllo streck. *Inveneringsresultatet*, som nu föreligger, utvisar nämligen, att de kvantiteter vårsäd — korn, havre och blandsäd — som i februari lades under beslag, icke uppgå till mera än 130,000 ton. Därifrån måste emellertid dragas *dels* vad som erfordras för arméns behov av foderhavre, och *dels* vissa kvantiteter korn, men även havre och blandsäd, som innehavaren efter ansökan kan berättigas få behålla för att tillgodose de allra oundgängligaste kraven på fodersäd, framför allt till dragarne — ehuru undantagen för sådant ändamål tyvärr nu måste bliva väsentligt mindre och mera sällsynta, än man tillämnat, så vida förråden hade visat sig vara större. Och slutligen måste fråndragas en icke obetydlig post för de kvantiteter, som fått undantagas och försäljas som utsäde. Att exakt angiva huru stor del av vårsäden som kan och bör komma till användning för utdryingning av brödsäden kan givetvis icke låta sig göra. Folkhushållningskommissionen räknar, såsom jag nedan skall närmare angiva, med 80,000 ton såsom minimum.

Det torde tyvärr vara tydligt ådagalagt av de i samband med beslagen avgivna deklARATIONERNA, att våra förråd av såväl höst- som vårsäd varit väsentligt mindre än man beräknat. Anledningen här till torde i korthet vara att söka däri, att dels 1916 års skörd givit avsevärt sämre resultat än våra jordbrukare under hösten beräknat och dels ufodringen under hösten och förvintern varit större än eljest. Men det har ock visat sig, att deklARATIONERNA i många fall varit ofullständiga. Efterinventeringar äro ock därför redan igångsatta, genom vilka åtskilliga partier ytterligare kommit fram, och systematiskt anordnade undersökningar skola nu företagas överallt i kommunerna, för att få tillgång till ytterligare eventuellt förefintliga förråd. En välbehöflig ökning av de disponibla tillgångarna skall, enligt vad det är att hoppas, på den vägen stå att vinna, för att å ena sidan

ytterligare kunna öka antalet påbrödskort och sálunda ransonerna för den, som bäst behöva en sådan ökning, och å andra sidan kunna åtminstone i någon mån tillgodose mera trängande behov av foderhavre.

Ty utan att ytterligare förråd framkomma eller partier av vår i utlandet inköpta spannmål till riket inkomma, kunna några nämnvärda jämkningar i den nu senast lagda ransoneringsplanen ej ske, utan den måste i så fall i stort sett oförändrad upprätthållas ända till hösten.

Trots det mindre tillfredsställande utslaget även av den senare inventeringen av vårsåden, är emellertid ställningen sådan, att våra tillgångar, om också knappa, dock *icke* nödvändiggöra en ytterligare avknappning av ransonerna. Och därvidlag behöva vi ej längre stödja oss enbart på beräkningar utan hava nu att tillgå faktiska siffror om de i statens hand varande eller för statens räkning beslaglagda förråden. Jag skall be att nu få anföra dessa siffror, under uttryckligt betonande därjämte att de, av angivna skäl, äro *minimisiffror*.

Den 10 april 1917 hade folkhushållningskommissionen i sin ägo *vete* och *vetemjöl* till en kvantitet i mjöl räknat av sammanlagt 41,900 ton samt *råg* och *rågmjöl* om sammanlagt 46,400 ton mjöl, summa alltså 88,300 ton mjöl. Därjämte funnos hos handlande och bagerier samma dag minst 10,000 ton mjöl, samt vidare under beslag eller redan i statens ägo 7,500 ton gryn och flingor ävensom 2,500 ton ris mjöl. Slutligen fanns av den beslaglagda vårsåden, lågt räknat, 80,000 ton för övertagande till förmalning tillsammans med rågen, givande i mjöl c:a 45,000 ton.

Alltså:

i statens ägo vete och råg samt vete- och rågmjöl	88,300 ton
hos handlande och bagare, av samma varor	10,000 »
gryn och flingor samt ris mjöl	10,000 »
korn- och havremjöl	45,000 »

Summa 153.300 ton mjöl

Härtill komma vidare de förråd, som de spannmålsproducerande jordbrukarna berättigats behålla och disponera inom sina självhushåll, vilka undantagna förråd tilltagits så, att de skola räcka till den 8 september och vilka med iakttagande av nödig sparsamhet i regel böra kunna räcka ännu någon vecka.

Den ovan angivna kvantiteten, 153.300 ton mjöl, gryn och flingor, är alltså den kvantitet, som står till den fortlöpande ransoneringsapparatus förfogande. Med den nu lagda ransoneringsplanen — därvid hänsyn även tagits till de självhushåll, vilkas förråd icke räcka till konsumtionsårets slut, utan vilka föliaktligen efter hand måste övergå till att erhålla sitt mjöl och bröd mot brödkort — åtgår för konsumtionen — oberäknat självhushållarnas förbrukning av egna förråd — per månad högst 28,000 ton mjöl. Detta betyder med andra ord, som en enkel räkneoperation ådagalägger, att de nu

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Ports.)

disponibla förråden utan ändring i ransoneringsplanen äro tillräckliga för att täcka våra behov av brödsäd till den 25 september 1917. Därvid har dock, det må ytterligare understrykas, hänsyn ej tagits till vare sig de partier spannmål och mjöl, som till äventyrs genom efterinventering kunna vara tillgängliga, eller till det ingångslager, om jag så får uttrycka mig, om 5 kg. per person, som en var berättigades innehava utan avdrag vid regleringens början.

I detta sammanhang må ett påpekande göras till undanröjande av ett missförstånd, som på senaste tiden kommit till uttryck, nämligen att genom detta undantag — liksom genom undantagen från senare lagda beslag å gryner, kaffe o. d. av 5 kg. per person — särskilt de bättre situerade skulle hava i otillbörlig mån gynnats, och detta till och med med avsikt, såsom på något håll påståits.

Vad först beträffar anledningen till det medgivna undantaget från ransoneringen i januari av 5 kg. mjöl (eller bröd) per person, så hade det sin huvudsakliga grund däri, att, som man torde erinra sig, handeln med mjöl och hårt bröd vid regleringsapparatusens igångsättande måste avstängas under den första veckan, och att sålunda ett mindre ingångslager under denna vecka var behöfligt för *alla* hushåll. Att detta lilla ingångslager tilltogs så pass högt som till 5 kg. per person förklaras åter helt enkelt därav, att man ville göra övergången till det nya djupt ingripande systemet så mjukt som möjligt och särskilt därav, att man ej ville draga in alla dessa otaliga småpartier under ransoneringen utan undvika allt det trassel vid den första brödkortstilldelningen, som därav måst följa.

Att detta undantag icke inneburit ett ensidigt gynnande av de bättre situerade framgår bäst av det faktum, att de *icke* jordbruksidkande självhushållen, vilka samtliga ingingo i regleringen med mer än 5 kg. per person, från början räknade c:a 600,000 medlemmar. Dylika förråd på 5 kg. per person eller något däröver beräknas med säkerhet hava innehafits av ytterligare ett eller annat hundratusental personer, utan att för dessa bildats självhushåll.

Vad vidare beträffar motsvarande undantag ifråga om *grynen* förelåg verkligen enligt vad mig meddelats en avsikt, nämligen att tillmötesgå önskningsfrågor från de mindre jordbrukarna, statarna o. d. att få behålla smärre partier havre och korn icke allenast omalet för sig själva och sina kreatur, utan även i form av gryn och mjöl.

Gent emot ett i tidningspressen synligt påstående att beslag plägar tillkännagivas en eller annan dag innan dess ikraftträdande av den anledning att man dymedelst ville bereda enskilda medborgare tillfälle att under mellantiden lägga sig till med det lilla lager som plägar undantagas från beslaget, vill jag endast erinra, att den ifrågavarande övergångstiden är oundgängligen nödvändig för att beslagsförordnandet skall hinna bli bekant i så god tid, att lagöverträdelser i följd av bristande kännedom om förordnandet icke behöva befaras. För övrigt har knappheten i handlandenas lager under tiden omedelbart före beslags ikraftträdande i allmänhet uteslutit möjligheten till nämnvärd lagring.

Jag har ansett mig böra särskilt omnämna denna praktiskt taget

icke så betydande fråga om hushållslagren av den anledning att denna fråga här och var under sista tiden tagits till utgångspunkt för påståenden, att regleringsåtgärderna gynnade de mera bemedlade på de mindre bemedlades bekostnad. Oriktigheten av detta påstående kan icke nog kraftigt betonas. Regleringen är avsedd att skydda de svagare och mindre bemedlade under denna svåra tid. Och säkert är att den även är genomförd på sådant sätt. Alla tilläggstransoner äro förbehållna arbetsklassen och även den rikaste kan icke hos någon myndighet skaffa sig sådan förmån, om han ej genom sitt arbetes beskaffenhet är därtill berättigad.

Den lämnade redogörelsen har, som jag hoppas med full tydlighet ådagalagt, att våra tillgångar å brödsäd, fastän knappa, dock äro tillräckliga för att om ock med uppoffringar och svårigheter räcka till höstens skörd. Givetvis bör dock göras allt vad göras kan för att få dessa tillgångar ökade dels genom efterinventeringar och dels, såvitt det är möjligt, genom att få brödsäd importerad från utlandet. Ty först och främst vore det ju synnerligen önskvärt att ransonerna kunde ytterligare ökas för dem, som företrädesvis äro därav i behov. Därtill kommer, att fodertillgången icke allenast för vårbruket utan även för mjölk-, smör- och köttproduktionen är i behov av förstärkning. I detta sammanhang vill jag för all säkerhets skull hava uttryckligt tillkännagivit, att ingen export av spannmål eller produkter därav förekommer eller skall ifrågakomma.

Jag skall nu be att få nämna några ord om ett annat viktigt födoämne, som särskilt på sista tiden givit anledning till bekymmer, nämligen *potatisen*. En svensk normal potatisskörd plägar uppgå till 1,500,000 ton. Under särskilt goda potatisår (som åren 1913 och 1915) uppgår den t. o. m. till över 2 miljoner ton. Förra året beräknades potatisen endast hava givit normal skörd, d. v. s. 1,500,000 ton, vilken beräkning torde vara väl hög, men vad värre var, man hade redan i höstas anledning hysa farhågor för den skördade potatisens hållbarhet på grund av den synnerligen ogynnsamma väderleken under hela hösten. Därtill har nu kommit den osedvanligt långa och stränga vintern, vilken torde hava medfört förfrysning och förskämning av större partier än vanligt av de förråd, som förvaras i s. k. stukor. Situationen med avseende å våra potatistillgångar för de återstående månaderna, innan ny skörd i juli kommer i marknaden, är därför rätt bekymmersam, och inga åtgärder lära kunnat eller kunna förhindra, att vi måste räkna med en tilltagande knapphet på detta viktiga födoämne.

Vad som kan göras för att avhjälpa svårigheterna skall dock bli va gjort. Att företaga ett allmänt beslag och ransoneri ng av en så svårbehandlad vara som potatisen för att få de knappa förråden så lämpligt fördelade som möjligt, har man icke vågat sig på. Man har föredragit att åsätta maximipris även på potatis, väsentligt lägre än de uppgjade prisen på marknaden under de senaste veckorna, och därjämte har man inom folkhushållningskommissionen upprättat en särskild potatisavdelning med uppgift att — om så skulle behövas mot ett något högre pris än maximipriset eller med expro-

Ang. landets
livsmedels-
fråga
(Forts.)

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

priation av vissa partier — uppköpa potatis samt försälja denna i främsta rummet till de lokala livsmedelsnämnderna, som därav äro i behov. Denna potatisavdelning skall även på lämpligt sätt samarbeta med hushållningssällskapens utsädesnämnder för framskaffande av erforderliga mängder sättpotatis. För denna sin verksamhet hava hushållningssällskapens utsädesnämnder genom riksdagens beslut utrustats med räntefria lån av statsmedel, varjämte Kungl. Maj:t anvisat ett belopp av 300,000 kronor att användas för att bereda hushållningssällskap och lokala livsmedelsnämnder tillfälle att, på sätt och under villkor, som av folkhushållningskommissionen godkänts, utförsälja utsädespotatis till pris understigande det av dem erlagda inköpspriset. Slutligen har Kungl. Maj:t även hänvisat lokala livsmedelsnämnder, som under enahanda förutsättningar för konsumtionens tillgodoseende utförsälja potatis till lägre pris än inköpspriset, att söka gottgörelse av statsmedel till högst $\frac{3}{4}$ av pris skillnaden. Därmed är det att hoppas att de svåraste olägenheterna av den rådande knappheten å potatis skulle kunna avhjälpas eller åtminstone väsentligt mildras.

Vad särskilt beträffar tillgodoseendet av det viktiga behovet av *utsädespotatis* vill det förefalla, som om möjligheterna böra vara nog så goda. Vidkommande först jordbrukets behov av sättpotatis må erinras, att detta normalt är 250,000 ton. Vid den inventering av alla potatisförråd över 500 kg., som verkställdes i februari samtidigt med vårsädesinventeringen, deklarerades dessa förråd — uppgifterna hava dock ännu icke på långt när fullständigt inkommit — till 310,000 ton, därav c:a 200,000 ton, huvudsakligen eget utsäde. Tagger man därtill i betraktande att som nämnts åtskilliga deklARATIONER ännu ej inkommit samt vidare att alla små förråd om mindre än 500 kg. ej behövt deklarerats och att dessas innehavare till en mycket stor del utgöras av den stora massan små potatisodlare, som också innehava eget utsäde, så läser i stort sett utsädesbehovet av potatis för jordbruket vara tryggt. Låt vara att tillgångarna äro något ojämnt fördelade, något som genom de ovan omnämnda anordningarna dock torde kunna förväntas bliva i stort sett avhjälpd.

Svårare blir det nog att i konkurrensen om den knappa tillgången å matpotatis tillgodose alla icke jordbrukares önskan att förvärva sättpotatis för odling till sommaren, särskilt om det skulle visa sig att farhågorna för förfrysning och förskämning i stukorna under den långa svåra vintern icke varit överdrivna. De mest trängande behoven såväl av sättpotatis som matpotatis även för städerna och liknande samhällen hoppas jag dock det skall bliva möjligt att fylla.

Till sist vill jag i fråga om potatisen till kommande konsumtionsår endast erinra om de förslag till garanterande av minimipris även å potatis, som äro framförda och i dag föreläggres riksdagen. I samband därmed må även erinras om ett, som det vill synas gott uppslag, som tagits upp och föres vidare av folkhushållningskommissionen nämligen att i stor skala söka få till stånd överenskommelse mellan större städer och jordbrukarnas sammanslutningar om kontraktsodling av potatis till garanterat pris. Därmed tillförsäkras, synes det mig, på

bästa sätt a ena sidan städernas inneväfare att till kommande år få matpotatis i tillräcklig mängd och till skäligt pris och a andra sidan potatisodlarna redan nu ett minimipris till hösten a avkastningen av den utsadespotatis som man eljest i var på grund av dess höga pris kunde känna sig frestad att sälja till omedelbar konsumtion.

I nära samband med vår spannmålsfråga står spörsmålet om tillgången a de *konstgödningsmedel*, som måste tillföras jorden för att den skall bära goda skördar.

Vad beträffar vårt viktigaste kvävehaltiga gödselmedel, chilesalpeter, belöpte sig importen av denna vara före kriget till i genomsnitt per år ungefär 34,000 ton, varav dock ungefär 4—5,000 ton vunno användning inom vissa industrier, såsom sprängämnes- och kruttillverkningen, svavelsyrefabrikationen och glastillverkningen etc. Vårt jordbruks behov av varan ifråga kan alltså uppskattas till i runt tal 30,000 ton pr år. Under innevarande år har genom vissa statsåtgärder sörjts för, att chilesalpeter tillhandahålles landets jordbrukare till skäliga priser. Sålunda beslagtogs den 3 mars 1917 samtliga då inom riket befintliga förråd, varjämte föreskrevs, att handeln med chilesalpeter från och med nyssnämnda dag endast finge ske i viss av statens livsmedelskommission föreskriven ordning. Härigenom vanns möjlighet bland annat att föreskriva försäljningspris, vilket delvis med anlitande av statsmedel skulle sänkas till 35 kronor per 100 kg. Om man avräknar den salpeter, som staten ägde förvarad i arméförvaltningens vård, belöpte sig den kvantitet, som beslagtogs den 3 mars till cirka 7,500 ton. Sedermera ha till Sverige emellertid inkommit tre laster med chilesalpeter, uppgående till sammanlagt icke mindre än ungefär 16,000 ton, vadan den hittills disponibla kvantiteten uppgår till omkring 23,500 ton. Därest vidare toges med i beräkningen, att ytterligare en last om 6—7,000 ton är inköpt för ankomst till riket under maj eller juni månad detta år, torde, om ifrågavarande last lyckligen framkommer, vårt behov av ifrågavarande gödselmedel nog kunna anses i stort sett tryggt. Anmärkas kan emellertid dessutom, att inom landet för närvarande finnes relativt god tillgång på ett annat kvävehaltigt gödselmedel, kalkkväve, vilket i många fall torde vara synnerligen ändamålsenligt som grundgödning, särskilt för sockerbetor och andra rotfrukter.

Vad beträffar superfosfat, som jämte chilesalpeter är det viktigaste konstgödselmedlet, är tillgången härav åtminstone för vårbruket fullt tryggt. Även beträffande denna vara har genom anlitande av statsmedel en allmän prisreglering ägt rum, varvid detta gödselmedel nu tillhandahålles jordbrukarna landet runt till ett pris av ungefär 15: — kronor per säck 19-procentig vara. Enligt statistikens uppgifter är årsbehovet av superfosfat ungefär 150,000 ton, varav ungefär två tredjedelar vinner användning under vårsäsongen. Vad som sålunda torde behövas under våren kan uppskattas till 100,000 ton, vilken kvantitet som sagt finnes tillgänglig och som nu som bäst distribueras landet runt till jordbruket. Vad åter angår behovet för sensommaren och hösten ha, enligt vad som inhämtats, åtgärder vidtagits i syfte att få till riket införda erforderliga mängder råmaterial.

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

särskilt råfosfat, och äro förhandlingar upptagna av regeringen om priset för höstbruket.

Ofta har, särskilt under senaste tiden, i pressen och annorstädes uppgivits, att en mycket betydande export av *kött* och *fläsk* ägde rum, varigenom vår egen tillgång på dessa varor skulle äventyras. Jag vill icke underlåta att i detta sammanhang yttra några ord jämväl om denna fråga.

Vad då först beträffar exporten av nötkreatur och kött så visa tillgängliga uppgifter, att denna under den senaste tiden starkt nedgått. Sålunda uppgick kött- och kreatursexporten under första kvartalet av innevarande år allenast till omkring en fjärdedel av den *normala* exporten, sådan denna kännetecknas av medelsiffrorna för första kvartalet av åren 1912—1914.

I själva verket har exporten av kött alltsedan sistlidne höst endast utgjort en bråkdel av den normala exporten och begränsats till den kvantitet, som ansetts oundgängligen nödvändig, för att denna för vårt jordbruk synnerligen viktiga gren av exporthandlingen icke helt skulle avstanna. Under månaderna mars och april har man visserligen sett sig nödsakad att något öka den till utförsel medgivna kvantiteten av hänsyn till rådande foderbrist, vilken framkallats såväl av den minskade tillgången på utländskt kraftfoder som ock av det för brödtillgångens tillfredsställande genomförda beslutet å inhemsk fodersäd. Likväl har man för dessa månader icke medgivit högre exportkvantitet än 50 % av den normala exporten före kriget.

Den export, vilken nu äger rum, måste således betraktas såsom en direkt följd av den ökade nedslaktningen, vilken gör att tillgången på kött inom landet bliver väsentligt större än under normala år. Då man vet, att under sådana år en betydande export av nötkreatur och kött förekommer, utan att den inhemska konsumtionens krav därigenom tillbakasettes, och samtidigt erfar, att den nu medgivna exporten allenast uppgår till högst hälften av den normala, torde härav framgå, att även nu tillgången på denna vara inom landet måste vara fullt tillräcklig för konsumtionens behov.

Jag vill tillika tillåta mig erinra om att man, för att så långt det över huvud taget låter sig göra, åt den svenska konsumtionen bevara det överskott som den ökade nedslaktningen medför, träffat anstalter för saltning av nedslaktat kött, varigenom de kvantiteter härav, som icke omedelbart kunna upptagas i konsumtionen, efter lagring sedermera må bliva tillgängliga för förbrukning.

Vad därefter angår *fläskexporten* så torde det vara bekant att denna under större delen av kristiden varit reglerad på det sättet, att, ehuru formligt exportförbud icke existerat, staten likväl fullständigt kontrollerat denna utförsel på grund av med exportslakterierna och de kommunala slakterierna därom träffade överenskomelser. Enligt det i detta hänseende nu gällande avtalet, vars giltighet utgår första veckan i maj, hava slakterierna förbundit sig att till visst fastställt pris tillhandahålla statens livsmedelskommission hela den kvantitet fläsk, som å slakterierna nedslaktas. Först sedan kommissionen disponerat över denna kvantitet för distribution inom landet och funnit att den

för en viss vecka till förfogande ställda fläskmängden icke kunnat av konsumtionen upptagas, har utförsel av den överskjutande kvantiteten medgivits.

Då även för svinaveln till följd av de rådande importsvårigheterna en betydande brist å kraftfoder gjort sig gällande, har det varit nödvändigt att i samband med genomförandet av beslutet å fodersäd, medgiva någon export av spädkgrisar, enär man eljest haft att befara, att den ökade nedslaktningen av svin hade kommit att omfatta jämväl de för svinstammens vidmakthållande nödiga modersuggorna.

Jämväl ifråga om fläsket hava särskilda anordningar träffats varigenom den kvantitet fläsk, som icke omedelbart kunnat av konsumtionen upptagas, blivit lagrad för att framdeles komma till förbrukning.

I detta sammanhang vill jag icke underlåta att framhålla, att ifråga om en annan av befolkningens viktigare livsmedel, nämligen *salt fisk*, god tillgång för närvarande är rådande inom landet. För att tillgodose landets behov av denna vara har Kungl. Maj:t vid olika tillfällen under år 1916 bemyndigat statens livsmedelskommission att inköpa sådan vara för statens räkning för att genom kommissionens försorg distribueras inom landet.

Emellertid kan en stor del av denna vara förvaras endast en begränsad tid och det är därför angeläget att försäljningen av lagren påskyndas.

Vad beträffar övriga här ej särskilt berörda viktigare livsmedel, vilka, såsom exempelvis *smör* och *ägg*, under normala tider äro föremål för en högst betydande export, så vill jag till sist ifråga om dessa understryka, att någon export av smör sedan längre tid icke förekommit och att för ägg icke någon utförseltillåtelse för närvarande är i gällande kraft.

För att slutligen beröra även tillgången på den för hushållsbehov nödiga *veden* kan jag inskränka mig till framhållande av, att de under innevarande konsumtionsår behöfliga kvantiteter härav tack vare åtgärder från det allmännas sida i förening med den enskilda handelsverksamheten ha kunnat hållas tillgängliga samt att för behovets tillfredsställande under nästa år alla åtgärder redan vidtagits, som kunnat ankomma på vederbörande myndigheter. Då emellertid under det gångna året en allt starkare konkurrens om veden på grund av kolbristen framträtt från industriens och kommunikationsväsendets sida och det syns regeringen nödigt att största möjliga enhetlighet och samarbete måtte åvägbringas inom olika områden av vårt lands bränslemarknad, har för några dagar sedan en ny särskild statlig bränslekommission tillsatts med uppgift att övertaga den närmaste ledningen av alla hithörande ärenden och tillse, att de olika krav, som här framträda, vare sig de gälla hushållsförbrukningen eller industriens och transportmedlens behov må bliva tillbörligen tillgodosedda.

Innan jag slutar denna översikt av våra viktigaste folknäringsfrågor nuvarande läge vill jag tillåta mig till sist att rikta en allvarlig vädjan till alla och envar att inför de betydande svårigheter som

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

de rådande förhållandena skapat icke låta missmod och klandersjuka taga överhand utan med lugn och besinning bära de uppoffringar, som måst krävas för det allmännas väl, och möta den kommande tiden med tillförsikt.

Såsom jag trott mig ha visat med de i det föregående meddelande upplysningar, föreligger icke nu någon anledning till djupare oro rörande våra möjligheter att med en klok hushållning livnära oss med de inom landet tillgängliga eller där frambringade förnödenheter. Vad som främst erfordras är varje enskild medborgares känsla av ansvar och plikt mot samhället, av samhörighet med alla dem, som tillsammans bilda vårt folk. Det är tillsammans vi skola bära bördorna, besjälade av önskan att genom omtänksamhet och sparsamhet, genom lojalitet mot meddelade föreskrifter, huru betungande de i första hand än må synas, genom villig uppoffring under det helas väl av enskilda vanor, åskådningar och intressen stå varandra bi till ömsesidig hjälp och därigenom också till stöd för vårt land.

Herr talman, mina herrar!

Genom den redogörelse, jag nu lämnat har jag jämväl på ett undantag när givit det svar, som jag för närvarande kan lämna på de interpellationer, som herrar Adelswärd och Eriksson i Grängesberg till mig framställt.

Det av mig åsyftade undantaget avser herr Erikssons fråga, huruvida regeringen ämnar framlägga proposition för riksdagen om anvisande av medel för en genomgripande reglering av priset på viktiga livsförnödenheter. Med anledning av denna fråga får jag meddela följande upplysning.

Inom jordbruksdepartementet är under utarbetande proposition om anvisande av anslag till täckande av förluster, som hittills uppstått på statens verksamhet för åstadkommande av prisreglering beträffande livsförnödenheter, ävensom till fortsättande av samma verksamhet. Även om det är beklagligt, att denna proposition, blivit fördröjd, har detta å andra sidan medfört den givna fördelen att propositionen kommer att kunna upptaga betydligt säkrare beräkningar än som skulle varit fallet, om propositionen blivit framlagd redan i början av denna riksdag.

Vidare är under utarbetande en proposition om förnvat anslag till lindrande av de mindre bemedlades levnadsvillkor. Frågan om detta anslag, som avser att utgöra en fortsättning på det av 1916 års riksdag beviljade femmiljonersanslaget för samma ändamål, kommer att under den närmaste tiden föreläggas riksdagen.

Vidare anförde

Herr Adelswärd: Herr talman, mina herrar! Jag ber att till hans excellens herr statsministern få framföra det sedvänliga uttrycket av tack från interpellanten för det svar, som nu blivit givet, i den mån detsamma framgår av den redogörelse, över livsmedelspolitiken i allmänhet, som av hans excellens herr statsministern blivit lämnad. Jag kan ju icke neka, att min tacksamhet och sannolikt

allas vår tacksamhet blivit ännu större, om svaret på min fråga kunnat bli det, att export av livsmedel existerar icke eller kommer icke vidare att existera. Vi ha hört, att så icke är förhållandet, och vi ha även fått vissa skäl för detta förhållande angivna. Jag, och vi, som icke kunna genomtränga de förhållanden, som leda utrikespolitiken, se helt naturligt denna sak helt enkelt så, att då det är ett faktum, att det lider stor brist på vissa födoämnen, på bröd, potatis och mejeriprodukter och sådana varor, som äro ransonerade, är det oundvikligt, att en stor inskränkning göres på dessa varor. Vi veta det ännu bättre nu efter de detaljerade upplysningar, vi fått om tillgången. Men för varje livsmedel, som ransonerats eller försvinner ur handeln eller blir otillräckligt, göra alla i de enskilda hushållen försök att ersätta det med något annat, och man har velat ersätta bröd med ökad kött diet. Bristen på den varan på den inre marknaden och dyrheten göra även detta omöjligt, och det är ganska förklarligt, att man icke har så lätt att fatta att ett sådant förhållande skall vara nödvändigt. Man vet, att spannmålsprodukter nog icke alls exporteras sedan lång tid tillbaka, man vet, att exportförbud är gällande för nästan alla livsmedel, men man vet också, att licenser i viss utsträckning givits för slaktdjur och exportdjur. Det är naturligt och förklarligt, att den, som icke har annat än det s. k. sunda bondförståndet att bedöma sådana saker med, måste draga den mycket konsekventa och logiska slutsatsen ur detta förhållande, att då vi själva ha brist på livsmedel, borde det icke exporteras eller skickas några livsmedel ur landet. Det är en enkel och naturlig slutledning, som den stora massan naturligtvis gör. Och detta enkla betraktelsesätt har varit orsaken till interpellationens framställande.

Nu har det sagts, att ingen export har ägt rum av annat än sådant, som kan betecknas såsom överskott av den inhemska produktionen. Men man frågar sig då, huru det är möjligt att på förhand fastställa ett sådant överskott. Priset på dessa varor regleras såsom under normala förhållanden av tillgång och efterfrågan. Det är då helt naturligt, att ökas tillgången genom att exporten upphör, så måste priset sjunka, och i samma mån priset sjunker, blir tillgången och den inhemska konsumtionen större, och det förefaller, som om den inhemska konsumtionen lätt skulle kunna upptaga det överskott, som skulle uppstå, om denna relativt lilla kvantitet, som exporteras, icke vidare exporterades och sannolikt skulle den kunna göra det utan att något väsentligt sjunkande av priserna skulle inträffa.

Av herr statsministerns svar framgår, att trots obestriddigheten av de av mig framhållna synpunkterna måste licenser medgivnas på slaktdjur och exportdjur, ehuru i mindre omfattning än förut och endast såsom ett led i kompensationspolitiken och endast mot utbyte av för landet så nödvändiga varor, att de lika litet kunna undvaras som livsmedel. Något fullt upplysande svar är icke detta i och för sig. Det förefaller emellertid för en utomstående, då exporten av dessa varor är relativt obetydlig, som om det icke skulle vara otänkbart, att denna relativt lilla kvantitet av export av livsmedel för kompensation måhända skulle kunna ersättas med andra export-

*Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)*

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

varor, och jag får för min del uttala min förvissning om att regeringen vill söka göra det i den mån det är densamma möjligt.

Av den framställning av herr statsministern, såsom jag uppfattade den, som jag nu i ett sammandrag sökt återgiva, kan man sålunda draga de två slutsatserna såsom givna med den kännedom om saken vi ha, nämligen att antingen livsmedel absolut fordras såsom utbyte för viss för oss nödvändig kompensation eller att vi äro i saknad av exportvaror, användbara för kompensation i stället för livsmedel. Något tredje finnes, såvitt jag förstår, icke. Det vill med andra ord säga, att det föreligger en så att säga konflikt mellan ett enbart klart inrepolitiskt intresse och ett utrikespolitiskt intresse, kombinerat eventuellt med andra, inrepolitiska. Det är så att säga en force majeure, som regeringen måste böja sig för, men vars beskaffenhet vi icke kunna få kännedom om och alltså icke kunna fullt klart bedöma. Emellertid, då jag säger detta, så vill jag tillägga, att jag för min del icke anser, att det finnes någon som helst anledning att neka regeringen det fulla förtroende, som jag åtminstone för min del känner för densamma, och att jag också respekterar den sekretess, som den anser nödvändig, ehuru svårigheterna för den stora allmänheten att förstå den politiska nödvändigheten därav i just nu föreliggande fall naturligtvis hade gjort en närmare förklaring synnerligen önskvärd. Jag vill tillägga såsom avslutning, att jag för min del icke tror på nyttan av en allt för stor sekretess i utrikespolitiska angelägenheter. Jag bestrider bestämt riktigheten av den hittills vanliga uppfattningen, att utrikespolitiken i motsats mot vad fallet är i andra folkförsamlingar icke får talas om i den svenska riksdagen. Men respekterande en direkt uttalad önskan skall jag icke gå in på föreliggande fråga längre än jag gjort.

Herr statsministern får dock icke misstycika, om jag erinrar om de senaste 2 $\frac{1}{2}$ årens erfarenheter, som givit vid handen, att meddelanden till riksdagen och dess ledamöter i utrikespolitiska frågor, särskilt i fråga om handels- och livsmedelspolitiken, hittills under denna tid varit för knappa. Det kan icke hjälpas, att för stor hemlighetsfullhet rörande den politik, som står i närmaste samband med de förhållanden, som inverka på det dagliga livet, hos menige man lätt föranleder en eljest måhända oberättigad misstro och alstrar rykten och skapar föreställningar, som måhända äro alldeles ogrundade.

Att ledamöter av riksdagen, som försöka sakligt intränga i frågor av vikt, som för dem äga särskilt intresse och betydelse och som mer eller mindre tangera utrikespolitiken, få intrycket av att från regeringens sida råder en viss misstro mot dem, är icke förvånande, då regeringen i stället för att öppet och ärligt, då en viss fråga uppställes, ge förklaring på sina åtgöranden och avsikter, inskränker sig till mer eller mindre mystiska antydningar och endast begär obetingat förtroende, som ingen i själva verket vill neka den. Att begära en blind tro utan rätt till egen prövning kan vara berättigat i religionen men knappast i politiken.

Regeringen har medel att även beträffande frågor, som jag gärna

medger ofta förekomma, vilka icke lämpa sig för full offentlighet, giva riksdagen förtroliga meddelanden, dels till hemliga utskottet, dels i vissa fall till enskilda riksdagsmän, dels och allra helst i slutna sammanträden inför riksdagen, förtroliga meddelanden, som säkerligen icke missbrukas.

Inom alla land står på dagordningen såsom den fråga, vilken nödvändigtvis kräver sin lösning, att folkförsamlingarna beredas tillfälle till större samverkan med regeringarna i utrikespolitiska angelägenheter och bestämmanderätt i avseende på avtal med utländska makter. En motion om grundlagsändring i nämnda syfte framlämnas i dagarna även i svenska riksdagen och jag har därför trott det icke vara ur vägen att i detta sammanhang göra de erinringar jag nu tillåtit mig.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Jag skall be att till hans excellens herr statsministern få framföra ett tack för det svar på min interpellation, som jag fått. Jag skall villigt medgiva, att den framställning, som herr statsministern lämnat, var rätt så klargörande, och jag har också för min del den känslan och uppfattningen, att den var sanningsenlig. Det ber jag få säga, det är mitt ärliga intryck. Men det andra intrycket av framställningen, som jag fått av svaret, är ytterst beklämmande. Det är ytterst svårt ställt i landet för oss arbetare. Vi ha vetat det förut, och vi skola icke få det bättre att döma av denna framställning om bristen på livsmedel. Vi ha från regeringens chef fått höra, att vi kunna taga oss fram till nästa skörd, och det är ju en tröst i bedrövelsen, att vi åtminstone icke behöva svälta ihjäl, men någon ljuspunkt är det sannerligen icke.

Herr statsministern gjorde i slutet av sitt anförande en varm vädjan till hela landets folk att icke låta klandersjuka och misstro taga överhand utan se lugnt på saken och vara lojal så långt som möjligt. Det är klart, att en sådan vädjan från hans plats är alldeles riktig, och det är alldels klart, att landets folk skall taga en sådan vädjan ad notam så långt som möjligt. Men det är icke nog, att när folk börjar svälta, när det icke finnes mat i hemmet, är det icke så lätt att icke vara klandersjuk. När det kan hända, som det faktiskt är på sina håll, att det de två eller tre sista dagarna i veckan icke finnes någon mat åt familjen, då är det icke lätt att låta bli att vara klandersjuk. När man tvingas att slakta den ena lilla grisen efter den andra, därför att man icke kan giva dem någon mat, när man icke kan giva hästen något havre och icke tillräckligt med hö, när man måste slakta den enda hästen man har, som ser ut som ett benrargel, därför att det icke finnes något foder åt honom — det är på samma sätt med korna — då är det icke gott att icke vara klandersjuk. Det är bleka verkligheten. Och jag vill säga, att då det i dessa tider är en så pass upprörd stämning i landet, som det faktiskt är beträffande livsmedelsfrågorna, vilket man på en del håll tycker är egendomligt, beror denna upprörda stämning icke på någon konstlad agitation utan på faktiskt förefintliga missförhållanden.

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Vidare uttalade herr statsministern den tanken, att medborgarna skulle vara lojala och visa samhällssolidaritet. Jag hoppas livligt, att dessa ord måtte gå ut över allt Sveriges land och verkligen efterföljas. Ty den lojalitet, som finnes mot samhället, och kamratandan bland medborgarna, är minimal på många håll. Det är en skam, som det varit under dessa svåra år, då den ena arbetsgivaren efter den andra fördubblat eller fått tre till fyra gånger så stor vinst som förut, men att gå med på arbetarnas framställningar att få några öres ökad timpenning har för dem varit omöjligt. Jag menar, att den samhällssolidaritet, som finnes mellan medborgare av olika samhällsklasser är så minimal, som den kan vara. Måtte därför herr statsministerns ord finna genklang icke endast bland de mindre bemedlade, bland bönderna och bland dem som svälta, utan också hos dem, som ha möjlighet att vara solidariska, när det gäller. Nog är det en skam, att bolag, som ha fyra till fem gånger större vinst än eljest, skolo vägra att betala arbetare en förhöjning i timpenningen från 27 öre — såsom faktiskt förekommit — till 42 öre. Jag hoppas dock livligt, att det skall bli en ändring, så att vi få bättre förhållanden än förut och större samhällssolidaritet än förut. Jag håller före att, när det gäller de mindre bemedlade, har det visats lojalitet mot andra långt över vad man mänskligt kunnat begära. Och även när det kommer att gälla att följa givna bestämmelser rörande eftergranskning, så tvivlar jag icke på att de fattiga skola visa sig lojala. Men hurudan man kommer att visa sig på den andra sidan, det kan man ha starka dubier om.

Jag ber i detta sammanhang att livligt få understryka det löfte, som herr statsministern givit, att det skall bli en allmän eftergranskning av inventeringarna. Jag tror, att denna eftergranskning kommer att väcka allmän tillfredsställelse. Men jag är icke så optimistisk, att jag tror, att så mycket kommer fram genom en dylik eftergranskning. Jag tror nu visserligen, att många av de rykten, som gå i landet, äro överdrivna. Men därigenom kommer man att göra rättvisa, där rättvisa kräves, och jag hoppas, att ingen hänsyn kommer att tagas till de lager, som möjligen finnas, vare sig de tillhöra enskilda köpmän, enskilda tillverkare eller vilka det än kan vara.

Nog har man hört skildringar från olika delar av landet, som varit märkvärdiga. Och härifrån Stockholm har man fått höra sådana rykten, som jag kan bestyrka genom åberopande av en så väl-sinnad och samhällsbevarande tidning som Nya Dagligt Allehanda. Jag är säker på att om man skulle granska varje mera burget hem i Stockholm, så skulle man finna lager av smör. Huru är det i detta fall i de fattiga hemmen? Det har i dessa hem kunnat gå en hel vecka, då de icke kunnat få köpa ens ett hektogram smör på grund av brist på varan. Huru få de förmögna smör? Det kommer en förmögen man till en handlande och säger: jag skall be att få köpa t. ex. ett par burkar ansjovis. Och när han köpt dessa och betalt dem, får han ett eller flera kilo smör. Sedan lämnar han ansjovisburkarna kvar och har på så sätt betalt mer än maximipriset. Detta kan icke

den fattige arbetaren göra. Sådant förekommer, det är ingen fabel. Både Nya Dagligt Allehanda och andra högertidningar ha uppmannat de förmögna att ådagalägga större samhällssolidaritet. Faktum är att de förmögna icke lida någon brist under det att de fattiga svälta. Ett sådant kappspringande och ett sådant åsidosättande av de fattigas minsta behov får icke förekomma, om vi skola kunna tänka att få det bättre i denna nödens tid. Jag har velat säga detta med anledning av herr statsministerns uttalande, och jag hoppas, att det icke skall missförstås. Jag vill icke på något vis hetsa fram en missnöjesstämmning, men jag har velat konstatera de faktiska förhållandena

*Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)*

Beträffande det läge, som vi kommit i, med sådan stor brist på spannmål och sådana svårigheter i övrigt, så är detta naturligtvis icke den nuvarande regeringens fel. Men det är hela det systems fel, som vi ha dragits med under två års tid, det är icke bara Hammarskjölds fel utan även alla de klackörers, som f. d. statsminister Hammarskjöld hade, alla i landet, som ropat bravo åt alla hans åtgärder. Hade regeringen velat vidtaga kraftiga åtgärder under fjolåret för att få in fodervaror och spannmål så är det min förvissning, att det nu hade varit bättre. Man säger möjligen, att jag icke har rätt häri. Men jag har den uppfattningen, att så verkligen skulle ha varit förhållandet, om det vidtagits kraftiga åtgärder för att säkerställa landets behov av spannmål och fodervaror. Jag vet, att det gjorts framställningar till regeringen från olika håll i det avseendet, från auktoritativa håll, men de ha icke blivit hörda. Nu säger man runt om i landet: det är icke bara den förra regeringens fel, utan det är lika mycket de rådgivares från vänsterhåll, som sitta i kommissionerna, systemet Elmquist och Svensson. Jag har ingen anledning att försvara herrar Elmquist och Svensson. De äro karlar att göra det själva. Men jag tror icke, att felet ligger på den sidan. När historien skall skrivas om de yrkanden, som gjorts och de yrkanden, som följts, det skall visa sig, att *deras* yrkanden icke blivit följda, förrän det var för sent. Om de åtgärder, som nu vidtagits för att säkerställa vårt behov av livsmedel, hade tillgripits i fjol, så hade det varit mycket bättre. I fjol höstas, hur var det då? Jo, man såg, att det skulle bli livsmedelsbrist, men det oaktat försiggick i hela landet ett tillgripande i förfärande grad av råg och vete till foderändamål. Framställningar gjordes upprepade gånger till regeringen att stoppa denna trafik med uppfödande av råg och vete, som behövdes till människoföda. Men först sent om sider, när en väsentlig del redan hade förbrukats på detta sätt, kom förbudet mot utfodring. Det är bara ett litet typiskt exempel på, hur man har syndat på nåden, hur man har litat på, att det nog skulle gå bra.

Men hur kan jag då säga, att det är den förra regeringen ensam som bär skulden? Jo, därför att den förra regeringen förklarade, att den här saken sköta vi, vi vilja icke att riksdagen skall lägga sig i denna fråga. Förra jordbruksministern förklarade: jag tar ansvaret för alla följder. Nu har han försvunnit från sin plats. Kanske blir han landshövding såsom belöning, det vet jag ju icke. Men det är

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

ju det vanliga systemet när en minister varit med så länge, att han icke duger längre: puts weg med honom, och sedan kanske han blir landshövding på något ställe. Den nya regeringen kommer nu helt visst att göra sitt allra bästa, men när ingenting finnes att taga, kan ingenting ges, och på så sätt lära väl icke förhållandena bli allt för mycket förbättrade, beroende på omständigheter, som den nya regeringen icke råder över. Hade den förra regeringen velat samarbета med riksdagen, så är det möjligt, att situationen likväl skulle ha varit densamma. Jag vill dock icke tro det. Men jag ponerar, att så varit förhållandet. Även under en sådan förutsättning hade dock helt säkert stämningen i landet varit bättre än nu. Den förra regeringen har handlat självsvåldigt och icke ens velat tala om för riksdagen sina åtgärder och planer. Följden har blivit den, som vi alla nu se.

Nu är det en punkt, som jag inte vill gå in på, hur frestande det än kunde vara, men av vissa skäl skall jag som sagt icke göra det, och det är den, som rör svaret på den andra frågan i min interpellation. Jag förstår naturligtvis, att det är mycket ömtåligt att tala om vad regeringen kan göra beträffande importen för närvarande, och jag skall för tillfället icke gå in på detta i annan mån än att uttala den bestämda och livliga förhoppningen, att det skall lyckas regeringen att snart nog få sådana förhållanden till stånd, som möjliggöra en kraftig import av spannmål. Jag vill icke vidare tala om den saken nu.

Beträffande exporten har den föregående talaren framhållit en del synpunkter, som jag bestämt vill understryka. Jag kan icke se annat än att hans resonemang var alldeles riktigt. Visserligen förekommer ingen export av spannmål, såsom nu från regeringsbanken förklarats, och jag vill högt och rent uttala, att jag tror, att regeringens förklaring därvidlag är riktig. Det finns ingen som helst anledning att betvivla riktigheten av denna uppgift, att ingen export av spannmål eller alster av spannmål försiggår. Men det har medgivits, att viss export av fläsk och kött äger rum, och det meddelades, att det beror därpå, att lantmännen måste slakta ned kreaturen, och att det icke finns marknad inom landet för allt detta. Jag tror icke härpå. Det finns säkert marknad inom landet, och jag vill trycka på en sak, nämligen på nedsaltningen. Hur blir det i sommar och höst med folkets behov av kött och fettämnen? Det har utgått en paroll till livsmedelsnämnderna och konsumenterna att förse sig med och salta ned kött och fläsk, så att man har förråd. I vilken mån har detta blivit efterföljt? Jag vet icke, om statens livsmedelskommission tillräckligt följt denna saks utveckling. Jag känner en del livsmedelsnämnders ledamöter, och jag har frågat dem, i vilken utsträckning de köpt upp kött och fläsk för nedsaltning. De ha svarat så och så mycket, den ene mer och den andre mindre. En del har förklarat, att det möter stora svårigheter, en del ha icke kunnat skaffa rengrar, en del sakna lämpliga lagerrum, andra ha haft andra skäl, varför de icke kunnat göra nödiga uppköp. Blir det faktiska resultatet av denna paroll från regeringen och livsmedelskommissio-

nen till konsumenterna att förse sig med kött och fläsk för sommaren och hösten det, att parollen icke efterföljes, och pågår därjämte export av dessa varor och vi sedan komma fram på sommaren och hösten i ett läge, då vi icke ha kött och fläsk heller för att fylla det nödvändiga behovet, då komma vi i en situation, som är sjufalt värre än den närvarande. Jag skulle därför på det allra livligaste vilja be regeringen och livsmedelskommissionen att undersöka dessa förhållanden och ställa till med en ordentlig nedsättning av det kött och fläsk, som nu icke går åt på marknaden, så att vi icke komma i det läget frampå sommaren, att det blir brist på dessa varor. Redan i fjol sommar var det synnerligen bekymmersamt, och på hösten var ställningen nästan omöjlig. I våra bygder var det i fjol sommar under vissa veckor omöjligt att uppdriiva kött eller fläsk. Komma vi nu i sommar i det läget, att till den brist, som vi nu ha på spannmål och bröd, kommer även fullständig brist på kött och fläsk, då vill jag verkligen icke gratulera dem, som ha makten att styra och ställa, men jag vill beklaga, djupt beklaga det svenska folket. Och därför vill jag nu innerligt vädja till regeringen och livsmedelskommissionen att göra allt vad göras kan på detta område för att säkerställa landets behov av livsmedel.

Vidare nämnde herr statsministern något om skälen varför man offentliggjort statsbeslagen några dagar i förväg, vilket ju klandrats i tidningspressen. Det är möjligt, att herr statsministerns motivering är riktig, och att det icke gått att ordna det på annat sätt. Men nog får man väl ändå säga, att det vid sista beslaget, kaffebeslaget, var ett rent spektakel. När man gick gatorna fram på lördagsmorgonen i de burgnare stadsdelarna, så stod det långa köer för att få köpa de 5 kilogrammen. Och varför bestämdes den fria kvantiteten till 5 kilo per hushållsmedlem? I de fattiga familjerna köper man bara 2 hekto i taget, det är allt man har råd till. Men de rika på Östermalm, om de ha 6 å 7 familjemedlemmar, så fingo de på detta sätt en hel liten bal kaffe, som räcker för dem detta år och kanske en bit in på nästa. Nu vill jag säga, att jag tror icke, att de, som gjort dessa bestämmelser, hade till syfte att gynna de förmögna i samhället, men sådan som bestämmelsen tillämpats och såsom den av folket uppfattats, så kan man icke komma ifrån, att det finns fog för den beskyllning, som folket trott sig ha anledning till, nämligen att regeringen icke sett på de fattigas bästa, så mycket som den bort. Varför bestämdes kvantum icke till mindre än 5 kilo? Föliden blev naturligtvis, att de förmögna försågo sig, och att de fattiga ingenting kunde få. Jag har velat säga detta såsom ett försvar för den mening, som faktiskt finnes ute i landet och som är vitt utbredd, och man kan icke komma ifrån att det skulle ha kunnat ordnas på ett bättre sätt.

Det är synnerligen bekymmersamt i landet. Jag nämnde det i början av mitt anförande, och jag vill icke sluta utan att säga ännu några ord om den saken. Nu är här bestämt, att varje medborgare skall få 200 gram mjöl och vidare lämnas till grovarbetarna, till dem som ha tungt arbete, påbrödkort med 50 gram. Nu är det möj-

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

[Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

ligt, att under de sista dagarna sänts ut påbrödskort, så att varje arbetare fått sådana, men åtminstone för några dagar sedan var det i vidsträckta delar av landet icke möjligt för mer än på sin höjd varannan arbetare att få påbrödskort. Det fanns icke, så att det räckte. Livsmedelsnämnderna kunde icke anskaffa. Det är möjligt, att ändring nu inträffat under de senaste dagarna, och om så skett, så är det en liten lättnad. Nu får alltså en sådan arbetare 250 gram. Han kan icke skaffa potatis. Han får inga gryn därjämte. Han har smått om inkomster och alltså svårt att få andra varor i stället. Hans tillvaro är i högsta grad bekymmersam, det är en sak, som vi kunna komma överens om. Jag hörde för några dagar sedan ett uttalande av en man, att det icke var någon fara med brödet. Det räckte mycket bra. Men jag tog då reda på, var den mannen spisade och hans förmögenhetsställning. Det visade sig, att han spisade på restaurang och att han var förmögen. Ja, nog går det an att vara utan bröd både en dag och flera dagar om man kan få kött och fläsk och smör och andra matvaror så mycket man behöver, men om knappast något av dessa andra varor finnas, utan man endast har brödet och möjligen litet sovel, då är det sannerligen inte lätt att klara sig på dessa 250 gram. Jag talade i påsk med mina kamrater gruvarbetarna, och bland dem rådde en mycket bekymrad stämning, ja, en så rent ut förtvivlad stämning, hur de skulle kunna stå ut med det hårda arbetet med dessa små brödransoner, att det kan icke regeringen, det kunna icke herrarna tänka sig. Och det är alldeles naturligt, att så skall vara. Vi skola komma ihåg, att dessa samhällsklasser förbrukade nära tre gånger så mycket mjöl och bröd före kriget som nu.

Nu får man naturligtvis i viss mån taga förhållandena sådana de äro. Men man har anledning att ställa till regeringen den bestämda uppfordran att göra allt vad göras kan för att öka spannmålstillgången, så att det måtte bli större brödransoner och mera mat i de fattiga hemmen.

I fråga om utdelningen av dessa tilläggskort vill jag särskilt framhålla en kategori arbetare, som man nog icke så mycket tänkt på, och det är de ogifta männen. Dessa ogifta arbetare äro ofta inackorderade, och de ha nu kommit i det läget, att de icke få någon matsäck. Även det bröd, som de få på påbrödskort, går åt till själva måltiderna, och följden blir, att de få ingen matsäck, ett förhållande som ju är ytterligt pinsamt. Man måste söka ordna dessa förhållanden, så att icke dessa arbetare få rent av svälta för varje dag under veckans lopp.

Vidare framställde jag i min interpellation en fråga till regeringen, om regeringen ämnade lägga fram förslag beträffande lindrande av kristiden genom begärande av anslag, såsom utlovats vid framläggandet av statsverkspropositionen. Jag har nu fått det svaret, att en sådan proposition skall komma. Det är ju kanske för tidigt att börja kritisera den propositionen redan nu, men det vore synnerligen frestande att göra det. Får jag döma efter herr statsministerns vaga antydningar om vad den kommer att innehålla, så är det icke värt att hysa några större förhoppningar. Skall det bli ett

päbröd på fjolärets beslut och gå i samma riktning som det, så får jag säga att det verkligen icke är mycket att tacka för. Då beslutades ett anslag på 5 miljoner kronor. Vem har blivit hjälpt genom detta anslag? Jo, det har de ekonomiskt bärkraftiga kommunerna, men inga andra. Kommunen skall lämna lika stort tillskott som staten, och de kommuner, som ha svag ekonomi, ha därför inte fått någonting, även om de ha en fattig befolkning, ty de ha inga egna medel att tillskjuta. Skall nu den kungl. propositionen läggas på samma grund, så komma svårigheterna att i fortsättningen bli lika stora som nu. Det är min bestämda mening, och jag tror att den delas av alla mindre bemedlade, att när man icke klämt industrien genom exporttullar eller på annat sätt, utan de fått sina stora vinster — nu skall ju som väl är en del av dessa vinster tagas in genom krigskonjunkturskatt — men när man icke gjort det, så borde en väsentlig del av denna krigskonjunkturskatt gå tillbaka till konsumenterna genom anslag, som kunna underlätta anskaffande av livsmedel och åstadkomma bättre levnadsförhållanden på olika områden. Det kan låta sig göra, om man verkligen vill göra något för saken. Av det anslag på 24 miljoner kronor, som regeringen hemställde om, har redan beviljats en väsentlig del, och då det lilla, som blir kvar, skall delas, är det tydligt att det icke kan räcka till på något sätt. Se på Norge och se på Danmark, vad man där gjort i detta avseende! Här kan man göra mycket mer. Det har begärts stora belopp för militära ändamål, men jag tror det vore klokare om man använde dessa belopp till förbättrande av folkets levnadsförhållanden. Och vad på mig ankommer, skall jag bidraga till, att det blir en sådan förändring av summorna, så att det blir folkets levnadsvillkor och icke det militära, som i första hand tillgodoses.

Det vore bra, om regeringen toge detta i beaktande, så att det icke bara blir en fortsättning, som innefattar en begäran om återstoden av dessa 24 miljoner, utan ett belopp, så pass rundligt tilltaget, att det kan bli förbättrade förhållanden i vårt land. De svårigheter, som vi nu ha, äro mycket stora, men kan det göras något för de fattiga, så kommer det åtminstone att lindra de svårigheter, som nu finnas.

Jag har som svar velat framföra dessa synpunkter i detta sammanhang och skall nu sluta med att ännu en gång vädja till regeringen att göra allt vad den kan för att få i gång livsmedelsimporten och för att ingen export av livsmedel må äga rum samt att regeringen i övrigt lägger fram förslag till lindrande genom anslag och på annat sätt av de nu så tryckande och svåra förhållandena.

Herr Lindqvist i Kosta: Herr talman! I en av huvudstadens morgontidningar stod i går att läsa bl. a. följande:

»Ingen förnekar att den nödtvungna inknappningen i bröd- och mjölransonerna drabbar arbetareklassen hårt och att läget i många fall är verkligt bekvämsamt, allra helst när notatisbrist tillkommit. Någon verklig nöd kan man emellertid absolut icke tala om och genom utdelande av påbrödskort i största möjliga utsträckning

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

kunna livsmedelsmyndigheterna *kraftigt understödja de mest behövande*. Att de ifrågavarande demonstrationerna skulle framdrivits av ett absolut nödläge och att deltagarna bestå av svältande människor våga vi bestrida.»

När jag hörde herr statsministerns redogörelse här i dag och den ingress han hade för denna sin redogörelse, var det icke utan att jag kom till den uppfattningen, att herr statsministern lika litet som denna tidningsskribent känner de verkliga förhållandena ute i landet bland de fattiga klasserna. När det här i denna tidning kan sägas, att de förhållanden, som de senaste dagarna varit rådande ute i landet, visst icke varit framkallade av svälten och nöden, så vågar jag säga, att så är det, det är svälten och nöden, som nu trycker arbetarklassen.

Det är ju lätt förklarligt, att de människor, som aldrig behövt gå i något strängt kroppsarbete, icke kunna förstå det stora behov av bröd, som förefinnes hos arbetarklassen. Då brödransoneringsarna infördes, bestämdes en kvantitet av 250 gram + grynen. Man hade då gått så långt som möjligt, om man icke ville komma ända därhän, att folket skulle dragas ned under svältgränsen. Nu har det gått några månader sedan dess. Vi ha fått grynen in under ransoneringsen och därjämte fått ransonen nedsatt till 200 gram.

Jag vågar bestämt säga, och jag trotsar vem det vara må, som vill påstå motsatsen att det råder verklig nöd och svält bland Sveriges arbetare. Det kan icke vara riktigt, när herr statsministern säger, att det förnämligast torde vara ovissheten för framtiden, som framkallat de förhållanden, som nu äro rådande. Jag tror icke att det är ovissheten, som framkallat den oro, som uppstått under de senaste dagarna, utan det är den verkligt bekymmersamma bristen på bröd och livsmedel i arbetarhemmen.

Nu säges det här i dag och har sagts i pressen vid flera tillfällen, att det dock ligger något vackert i detta ransoneringsystem, ty de kroppsarbetande få lika mycket som de andra; den rike får icke mer än den fattige. Nå, detta är ju riktigt, när det gäller brödransoneringsen, men här kommer det till en annan sak, som betyder ofantligt mycket, nämligen att de fattiga klasserna icke ha den ersättning för brödet, som de rika och förmögna ha. Hur skall man i dessa tider, när allting är så dyrt, kunna tänka sig att få någon rättvisa vid brödransoneringsen? Rent teoretiskt är det visserligen en likhet, men i praktiken finnes det ingen likhet. Man säger vidare, att de kroppsarbetande klasserna t. o. m. få mer än de övriga. Så långt jag varit med och kunnat se, är detta icke riktigt i sin helhet. Den promemoria, som utskickades från folkhushållningskommissionen, då de sista brödkorten utlämnades, innehöll mycket noggranna bestämmelser och instruktioner, som dessa brödkortsutlämnare och nämnder hade att rätta sig efter. I dessa instruktioner ingick visst icke den bestämmelsen, att varje kroppsarbetare skulle ha nåbröds-kort, utan det var ganska stora inskränkningsar. Om förhållandena vore sådana, att man kunde säga, att alla kroppsarbetare hade rätt till påbröds-kort, så skulle därmed ändå icke förhållandena vara till-

fredsställande, långt ifrån. Ty alla dessa hungriga barnamagar, som behöva mättas i de fattiga hemmen, skulle ju icke få något utan i bästa fall skulle det endast bli familjefadern och den vuxne sonen e. d. som skulle få något med av detta.

*Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)*

Ja, läget är verkligen så bekymmersamt på detta område, att man borde se till, att det blir gjort vad göras kan för att få en ändring. Men har man den förutfattade meningen att läget icke är så bekymmersamt, så tillgriper man naturligtvis icke de åtgärder, som möjligen kunna tänkas.

En av de första åtgärder från denna regeringens sida, som kommit till allmänhetens kännedom, är ju regleringen av potatisen. I detta fall har regeringen dock icke vågat gå därhän, att den lagt beslag på potatisen, utan endast fastställt maximipris, och det är ju mycket möjligt, att svårigheterna för att lägga beslag på potatisen äro så stora, att ett dylikt beslag icke kunnat av regeringen verkställas.

Nu säger man i dag från regeringsbanken ifråga om det maximipris, som äsatts potatisen, att det är väsentligt lägre än de under de sista veckorna uppjobbade prisen. Jag tror, att detta till en del är riktigt, men icke helt och hållet. Ty skola vi se efter vad en vara kostar, så måste vi taga hänsyn till, att det dock är någon skillnad i de stora städerna och ute på landsbygden. Om man jämför dessa priser med priserna i de större städerna och även på vissa platser i landet, så kan det vara riktigt. Men detta maximipris av 15 kronor per 100 kg. kommer onekligen att på vissa håll verka så, att det blir en stegring av potatispriset, en stegring som förut icke funnits på platsen ifråga. Nere i Småland på den ort där jag bor, betalades när jag var hemma 12 kronor pr gammal tunna, och då beräknas en tunnans vikt till 115 kg. Nu är det ju möjligt, att priserna höjts även på den platsen under de senaste veckorna, men jag vill dock hålla före, att när regeringen skulle fastställa maximipris, så borde det priset ha varit lägre än det som nu blivit äsatt. Man kan icke här säga, som så många gånger annars när det gäller maximipris, att man måste sätta dessa pris så höga att man därmed stimulerar produktionen. Här gäller det icke att stimulera produktionen, ty all den potatis vi fått under fjolåret, ha vi nu inne, och hade regeringen satt dubbelt så höga maximipris, hade man därmed icke stimulerat produktionen så att vi fått mer. Det hade därför varit önskligt, att regeringen fastställt ett annat pris än det nu äsatta.

Ifråga om köttexporten säger herr statsministern, att den icke är farlig, ty vi ha tillräckligt för att tillgodose det svenska behovet av kött. Ja, tacka för det, att man kan tillfredsställa det svenska behovet av kött, när förhållandena äro sådana, att det stora flertalet, de fattiga arbetarklasserna, icke ha sådana inkomster, att de kunna köpa något kött. De få vara utan detta. Därför går det också lätt att säga, att vi reda oss gott, och att vi kunna fylla det behov, som finnes här i landet. Det vore önskligt, om regeringen på detta område kunde vidtaga åtgärder för nedbringande av köttpriserna. Jag ser så väl hur olika det ställer sig när man vistas här i Stockholm un-

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

der riksdagstiden och äter ute i jämförelse med då man är hemma. Här behöver man icke så mycket bröd; man har kött som ersättning och då kan man mycket väl äta sig mätt utan bröd. Men jämför man behovet av bröd för en arbetare i min ställning under vistelse här uppe och därhemma, så är det en stor skillnad, och är det icke möjligt för regeringen att uppbringa större förråd av bröd, så är det dock möjligt att få sådana ingripande bestämmelser, som göra köttet billigare och göra det möjligt för arbetaren att i större utsträckning än hittills varit möjligt använda denna vara.

Det har talats något om en annan förnödenhetsartikel, det är icke något livsmedel men även det en mycket viktig artikel, och det är veden. Det har ju sagts, och jag har sett det av tidningarna, att här ha gjorts nya bestämmelser för att på bästa sätt fylla det behov av bränsle, som förefinnes. Jag kan icke underlåta, att vid detta tillfälle erinra om, att det vore önskligt, om de statsorgan, som skola ingripa, verkade så och arbetade på sådant sätt, att de icke fördyrade de varor, som vi behöva. Dessa vedbyråer, som verka i de olika länen i landet ha i vissa fall bedrivit sin verksamhet så, att de, i stället för att hjälpa de små inkomsttagarna och söka nedbringa prisen eller åtminstone hålla dem vid samma nivå, verkat så, att man fått betala flera kronor mera för famnen tack vare olämpliga personer i dessa vedbyråer. Man har i dessa vedbyråer insatt sådana personer, som visst icke hysa något intresse för att hålla vedprisen nere, utan det ser verkligen ut, som om personerna i dessa vedbyråer hade särskilt intresse av att sätta upp dessa pris så högt som möjligt.

Ja, jag vill säga, som herr Eriksson i Grängesberg sade, att jag vill rikta en allvarlig vädian till den regering, som nu sitter, att den gör allt vad göras kan för att anskaffa mer livsmedel till Sverige, än vad vi f. n. ha. Ty läget är verkligen så bekymmersamt, att det finns hundra tusentals människor i detta land, som icke få lägga sig mätta, utan gå till sängs, utan att kunna stilla sin hunger. För min del vågar jag icke, även om jag gör ett sådant vädjande till regeringen, hoppas, att det skall bli synnerligen mycket vunnet därmed. Ty vi arbetare, ha nog icke särskilt stort hopp om att den regeringen, som delvis kan betecknas som 1909 års regering, skall göra synnerligen mycket för att hjälpa arbetareklassen ur det bekymmersamma läge, som nu är för handen. Men det behöver sägas ifrån från en arbetare inom denna kammare, det behöver sägas ifrån, att läget i landet är sådant, att det är regeringens oavvisliga plikt att göra vad den kan för att bättre förhållanden på livsmedelsområdet, än f. n. råda, må komma till stånd. Vi må väl veta, att av de arbetare, som äro anställda i enskild tjänst, det endast är ett litet fåtal, som sedan krigsuthrottet fått några höjningar i sina löner. Det finns många tusentals arbetare, som leva med samma löneinkomster nu som 1914. Löneinkomster, som redan då voro för små för att tillfredsställa fullt mänskliga behov. Man kan då förstå, hurudant läget nu skall vara, då det icke endast råder knapphet utan även dyrhet på allt.

Jag tror, och det vill jag säga, att vill regeringen kraftigt ingripa på alla områden, så finns det utsikter och utvägar öppna att komma fram till bättre förhållanden, än som nu råda.

*Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)*

Herr Persson i Norrköping: Det är blott ett par synpunkter, som jag vill beröra, och jag skall därför icke nämnvärt förlänga debatten.

Herr statsministern slutade sitt anförande med ett löfte, att vi här i riksdagen ha att emotse en regeringsproposition, vilken till innehållet skulle utgöra en fortsättning av det beslut, som förra riksdagen fattade angående krigstidshjälp till mindre bemedlade, och vilket innebar att 5 miljoner kronor av staten skulle ställas till förfogande för detta ändamål. Jag är synnerligen tillfredsställd över detta löfte och avvaktar med stort intresse, vad det skall innebära och huru långt man skall sträcka sig i det avseendet.

För mig står det klart, att vad som för statsmakterna här i landet utgör en plikt, det är att bringa en del av de stora krigstidskonjunkturvinster, som hittills hamnat i enskildas fickor, över till dem, som lida under krigstiden, utan att av densamma ha haft någon som helst förtjänst utan endast förminskad inkomst och lidande genom att varuprisen sprungit så i höjden. Helt visst lär man ej överdriva, om man säger, att krigstidsvinsten under 1916 lämnat enskilda bolag, företagare och affärsmän åtminstone en halv miljard i högre inkomst, än som de haft att påräkna under normala år. Skjut över en tillräckligt stor del av denna vinst till de breda folklager, som fått sina varupris fördyrade med 50, 60, 70 % i genomsnitt, och därmed skipas en smula rättvisa.

Det är därför, som jag allvarligt ber att få vädja till regeringen, att, när den nu skall förelägga en proposition, den går längre med denna proposition, än som man från socialdemokratiskt håll vågat motionera om, och framför allt att man icke gör villkoren sådana, att kommunerna icke kunna använda sig av detta rättvisa statsbidrag, därför att kommunerna icke äga den möjlighet som statsmakterna äga att uttaga skatter progressivt utav krigskonjunkturvinster.

Och så är det en punkt till jag vill trycka på, och det är: nog bör det kunna vidtagas kraftiga åtgärder för reglering av prisen på en del varuslag. För att förkorta debatten vill jag endast nämna ett litet exempel. Under förra veckan, då jag var hemma i Norrköping, fanns där icke potatis att köpa. Befolkningens bröd räckte icke till för att motsvara behovet. Man sökte då efter något ersättningsmedel att använda till fläsk- och sillbiten, som man kunde köpa i sovelväg. Nå, för att skaffa det försökte man köpa bruna bönor. De voro slut. Och då man ville anskaffa gröna ärter, så fanns det icke heller sådana. Men det fanns något, som kunde lämna sig bra, nämligen mackaroner. Men dessa mackaroner kostade 1 kr. 50 öre pr kg. Den fabrik, som tillverkar mackaroner och som ligger strax utanför staden ifråga, skickade ut ett cirkulär i samma dagar, vari man förklarade, att på grund av inskränkning

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

i mjöltillgång kunde icke tillverkas mer än hälften av den kvantitet man förut tillverkat, och på grund därav och på grund av dyra omkostnader hade man nödgats höja priset för mackaroner till 80 och 82 öre pr kg. — det var två sorter till dessa olika pris — efter förhöjningen. Redan innan denna förhöjning trätt i kraft, tog man 1,50 kr. i diversehandeln, och jag frågade efter, hur mycket man tog i grosshandel och fick veta, att man där tog 1,25 kr. Alltså skillnaden mellan 80 öre och 1 kr. 50 öre d. v. s. nära 100 procents förhöjning uppstod på detta sätt, innan varan från fabriken kom konsumenten tillhanda.

Detta är endast ett exempel som jag velat anföra; det finns många andra dylika, som skulle kunna framdragas. Detta visar, att det är berättigat, att det är nödvändigt att inskrida med regeringsåtgärder. Och regeringen har i sin makt att genom lagar, som riksdagen beslutat och varigenom man givit regeringen utsträckt fullmakt, ingripa prisreglerande, så att prisen ej springa så ohejdat i höjden som de göra. 6,50 å 7 kr. för halvsulning, 60 å 65 kr. famnen för ved — vi förstå, att det är omöjligt för dessa inkomsttagare med 100—125 kr. i månaden pr familj att reda sig under dessa förhållanden. Att köpa kött, som det finns överflöd på — ja, det finns i den stad jag tillhör och litet varstans hundratals familjer, vilkas inkomster icke räcka till inköp av dessa dyra varuslag. De måste av det sovel som de behöva köpa det minsta möjliga och det mest ändamålsenliga. Sill och fläsk är deras huvudsakliga sovel. De ha följaktligen icke möjlighet att utdryga brödransonen och utfylla bristen på potatis genom andra varuslag.

Jag har tyckt hela tiden, att det alltjämt lagts i dagen i fråga om prisreglering en likgiltighet, en försumlighet, som naturligtvis icke helt och hållet ensamt kan skyllas på regeringen, utan som också är att tillskriva hela systemet. Men då bör man kräva, att kommissionerna och slutligen regeringsmakten, som av riksdagen erhållit utsträckt fullmakt verkligen lägger ned allt intresse på att hålla prisen nere på de varor, som kunna hållas nere så långt som möjligt, så att det icke rinner bort så ofantligt mycket på vägen från producenten till konsumenten och stannar hos de enskilda. Detta är alldeles oberättigat, och förresten är det i de fall, där producenterna själva direkt lägga på varorna, onödigt att beräkna en stor avance i dessa tider, då massor utav människor svälta.

Det är dessa synpunkter jag velat framhålla till regeringens beaktande, och jag lägger regeringen på hjärtat att göra vad den kan i detta fall. Ty faktum är, att svårigheterna äro fruktansvärda för arbetarna; och vi böra icke förvåna oss över de spontana demonstrationer, som bryta ut och varav ett par förekommit i den stad jag tillhör. Ty det är förvånande, att dessa demonstrationer icke kommit förr, och det är förvånande, att de icke taga sig en annan karaktär, än de göra. Det bevisar ju den svenska arbetarens höga ståndpunkt i vad det gäller självbehärskning och i vad det gäller skolning. Och arbetarna komma fortfarande att vara lugna och se de svårigheter som förefinnas. Men de kräva å andra sidan

att man från regeringens håll skall göra allt vad göras kan, och sker det, så ge de sig tillfreds. De förstå även de de svårigheter, som äro förenade med den rådande bristen. Och det är ett faktum, att brödransoneringen och ransoneringen i allmänhet äro nödvändiga, ty annars bleve den sista villan *värre* än den första. Det är blott synd, att — såsom också indirekt framgick av statsministerns anförande — detta system icke införts förr, då svårigheterna naturligtvis icke blivit så stora som de för närvarande äro.

Herr talman, jag har intet vidare att tillägga. Jag har blott velat framföra dessa två synpunkter: prisreglering i alla fall, där det kan ske, och överförande av så mycket som möjligt av de orimliga krigstidsvinsterna till de folklager, som lida av krisen och som icke gjort annat sedan den utbröt än lidit. Hoppet om att arbetsgivarna skola beakta de svårigheter som finnas, det tror jag ej på. Tjugu års erfarenhet här i landet visar, att de bli icke beaktade i större utsträckning, än arbetarna själva genom sina sammanslutningar äro kraftiga nog att göra sina synpunkter beaktade.

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Häruti instämde herr *Kristensson*.

Herr *Månsson*: Herr talman! Ställningen och stämningen är så ohygglig, att man känner det alldeles som före utbrottet av ett askväder. Såväl telefonledes som brevledes komma här påtryckningar och maningar: vad gör ni; är det intet att göra; varför gör ni ingenting? Man tror bland folket, att här i riksdagen har man obegränsad möjlighet att ordna så som man vill. Och då man icke ordnar så, är det icke bristande förmåga och möjlighet, utan det är bristande vilja som ligger under.

Ställningen är ofantligt svår i hela världen, tack vare det orimliga vanvetssystem, som fått förberedas under 40 år och som nu pågår sedan 3 år utan avbrott. Det är ju praktiskt taget så, att hela världen i mer eller mindre grad saknar mat och andra nödvändighetsvaror.

Amerika har fört ut så mycket matvaror, att det enligt den senaste räkningen av den 18 mars i år, befunnits, att man icke hade brödsäd för mera än tre månader. När man far fram som man gör och sänker massor av födoämnen i havet, måste ju det vanliga lilla överskottet en gång taga slut. För 14 dagar sedan avstängde Argentina enligt beslut i riksdagen sin veteutförsel. Indien har avstängt sin utförsel för alla andra än engelska kronan, och i Australien är det liknande förhållanden.

Vart man vill vända sig, ser det sålunda förtvivlat och hopplöst ut, och det blir icke ljusare, när jag betraktar de siffror, som jag antecknat efter herr statsministerns anförande. Men jag må dock säga, att vi här i Sverige av länder, som äro neutrala, ha skött oss med de allra sämsta. Om man ser t. ex. på ett land som Schweiz, vilket är omgivet av krigslågorna, finner man, att det första, som dess brödkommission gjorde, när kriget bröt ut, var att den samlade 3,000

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

järnvägsvagnar, som lågo på kajerna i Hamburg, Bremen och även på andra håll, t. ex. i Frankrike och våren 1915 fick man från Argentina 10,000 vagnar spannmål till landet, varigenom erhöles stora reservlager, som man hade att tära på sedan. Man har också där varit skapligt rustad. Om vi se på de länder, som äro krigförande och blockerade, finna vi, att Italien tills för fjorton dagar sedan kunnat undvara brödkort, och när sådana infördes, kunde man garantera åtminstone lantbefolkningen 500 gram mjöl per dag under skördeåret. Frankrike har också kunnat undvara brödkort tills för fjorton dagar sedan. Man har nu där börjat tillämpa samma ranson som i Italien. I Ryssland har det ställts i utsikt, att man skulle tillhandahålla minst 800 gram mjöl per dag. Det är endast de blockerade centralmakterna, som befinna sig i ett sämre läge än vi.

Man har vid föregående tillfällen sökt påvisa, att prisstegringen i Danmark och Norge varit större än i Sverige, men därvid har man från regeringsbanken samvetsgrant undvikit att tala om, hur dyrt det förut varit på ena och andra hållet. När vi inom vårt land före kriget somliga tider kunde genom tullarna åstadkomma en fördyring av vetemjöl, uppgående till 8, 9 å 10 kronor säcken utöver det pris, som var gällande i Danmark och Norge, så är det klart, att en förskjutning av priserna skall verka relativt starkare i dessa länder, som förut hade billigare varor. Men för övrigt äro de långt ifrån sämre ställda, och när för tre eller fyra veckor sedan det infördes brödkort i Danmark — dessförinnan hade man icke någon inskränkning i mjölförsäljningen — vidtogs den inskränkningen, att mjöl icke fick köpas för mera än 8 dagars förbrukning.

I och med det att vi skött oss så illa, trots det vårt land haft lika stora chanser att försörja sig skapligt, är därmed hela det system dömt, som härskat här och gjort sig så brett under 1914 och de följande åren. Fåtalsväldet är dödsdömt, det personliga konungadömet har ännu en gång, jag vet icke för vilken gång i ordningen i Sveriges historia, visat sig föra till olycka för folket, det går icke längre, utan vi måste anlita de breda lagrens hjälp för samhällets ordnande. Detta fåtalsvälde, som manifesterat sin oduglighet att ens skaffa varor utifrån, när långt sämre ställda länder kunnat göra det, detta fåtalsvälde har skapat militarismen, kläckt ut nationalismen och framkallat världskriget — allt ofog och all oordning över huvud härstammar från fåtalsväldet och den lilla ordning och återhållsamhet från elände, som finnes, har emanerat från demokratien. Så är det i verkligheten, när man ser på förhållandena.

Herr talman! Jag framställde under remissdebatten anmärkning mot att det utfördes sådana massor matvaror under 1914, och jag hör i dag till min förvåning av herr statsministerns anförande, att denna utförsel av kött och fläsk ännu icke avstannat eller att mans ens ämnar låta den avstanna. När folket icke har bröd, och när potatisen är frusen och därigenom blivit så fördärvad, att exempelvis i Norrland bönderna själva icke ha sättpotatis utan få köra från gård till gård för att låna eller tigga ihop en tunna sättpotatis, då sålunda ställningen är fullkomligt förtvivlad, måste vi se till, att vi i landet få be-

hålla de övriga varor av ätbart slag, som vi hava. Allra helst bör detta ligga regeringen om hjärtat, när man förut utfört så ofantliga mängder födoämnen under de år, som gått.

Om man ser på utförseln av t. ex. fläsk, finner man, att den utgjorde år 1913 7,9 milj. kg. samt år 1914 14,7 och år 1915 18,9 milj. kg. Beträffande konserver av nöt- och färskött, varav tidigare utförts 0,3 milj. kg., exporterades 1915 6,7 milj. kg. Av kött utfördes 4,9 milj. kg. 1913, 7,5 milj. kg. 1914 och 11,6 milj. kg. 1915. Till och med mjölk pumpar man ut i stegrad mängd. Sålunda exporterades 1,7 milj. kg. 1913, 2,2 år 1914 och 3,6 år 1915. Äggutförseln utgjorde 44,7 milj. kg. 1912, 55,1 1913 samt 55,7 år 1914 och 1915, när det var en så förfärlig brist på ägg, har man sänt ur landet 81,6 milj. kg. Det är en fullkomligt brottslig trafik, som pågår. Av kaffe, som ju användes som surrogat, när man icke har mjölk eller annat att dricka till brödet och potatisen, ha vräpts ur landet nära 4 milj. kg. 1915. Om vi se på rubriken 4 c i tulltaxan, som innefattar av socker eller honung framställda varor, finner man, att det utfördes under år 1914 13,000 kg. men följande år icke mindre än 17,459,000 kg. Detsamma är förhållandet med alla tulltaxans rubriker, vart man vänder sig. Det råder i matvaruväg ett utsugande och utpumpande av allt vad landet har av tillgångar.

Går jag över till artikeln bomull, befinnes det, att 1912 exporterades 0,1 milj. kg., 1913 likaledes 0,1 kg., 1914 5,2 och 1915 77,4 milj. kg. Undra på att bomull är en oåtkomlig vara, och att tyger icke stå att få för de fattiga. Om man ser på tulltaxans generalrubrik »spånadsämnen», skall man finna, att exporten i miljoner kilogram under åren 1912—15 utgjorde respektive 3, 9, 4,1, 8,3 och 80,8. Undra på att vi snart få gå nakna här i landet, när man skickar ut allt, som vi skola kläda oss med. Av skodon har man exporterat 4,5 milj. kg. mot 0,1 eller 0,2 milj. kg. och inte ens det under normala år.

Nu måste efter min mening, och det vill jag säga herr statsministern, icke endast all matexport utan något undantag upphöra — detta är fullkomligt nödvändigt för att folket skall få lugn — utan det är vidare nödvändigt att man avmobiliserar hären, ty att vi skola ha stora truppstyrkor i Norrland mot den ryska republiken verkar enbart enfaldigt och utmanar först löjet och sedan harmen. Den sålunda avmobiliserade hären bör användas i jordbruket, artilleriets och trängens hästar bör man också använda för jordbrukets räkning. Vidare böra värnpliktsövningarna inställas under den tid, man behöver ökade arbetskrafter i jordbruket. Det går an att framlägga proposition i ämnet och riksdagen kan hinna samarbeta härom. Det är nödvändigt att nu besä varena odlad fläck av vårt land, som man kan få sädesfrön och potatis till, och herrarna kunna vara säkra om, att ifall det icke vidtages extra ordinära åtgärder, så kommer folket en gång, och det inom kort, att ställa dem till ansvar, som här äro de skyldiga.

Till sist får jag be hela byråkratien, hela fåtalsväldets anhang först som sist förklara sig bankrutt, förklara att de äro inkompetenta och oförmögna att sköta ett civiliserat samhälle.

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Herr Palmstierna: När jag hörde herr statsministerns anförande, lyssnade jag först till den ton, som han anslög i dagens debatt, och jag ber få säga honom, att jag onekligen kände en viss tacksamhet. Det var en vilja att öppet meddela uppgifterna och så till vida ett tillmötesgående, som nu visades oss, och tacksamheten kändes så mycket starkare, som vi förut erfarit motsatsen av det fallna systemet. Det var under herr statsministerns anförande en känsla, som grep mig, att här luftats ut en hel del av det gamla hemlighetsmakeriet och åtskilligt av allt detta, som levde och hade sin varelse under systemet Hammarskjöld, och jag vill endast uttala den förhoppningen till herr statsministern, att också på *andra* områden, när det gäller andra vitala spörsmål och livsangelägenheter för vårt folk, det, som nu införts från regeringsbanken i form av tillmötesgående i lämnande av uppgifter, måtte komma att fullföljas.

När statsministern talade om det ytterst beklagliga läge, vari hela spannmålsfrågan kommit — och situationen är dock den, att för att *människorna* skola kunna klara sig med undernärning beträffande spannmålen till nästa skörd, och vi få hoppas att detta går, så måste man taga födan från *creaturen* — fick jag det intrycket: tänk så vi balansera på ytterkanten; händer det någonting, skulle det inträffa, att skörden blir ett par veckor försenad, skulle det vara så, att statens spannmålslager undergå en försämring, så äro vi synnerligen illa därän.

Så ett litet spörsmål i detta sammanhang. När statsministern meddelade siffrorna, var inventeringen verkligen slutförd då, så att man kan säga, att dessa siffror voro de sista och de *absolut tillförlitliga* siffrorna? Det är av en alldeles särskild anledning, herr statsminister, jag ber att få ställa den frågan, så att saken blir alldeles öppen och klar.

Emellertid efter den redogörelse, som herr statsministern beträffande den delen hade, så fick jag den känslan: *männe icke Sverige nu skall vakna upp över hur det gamla systemet har varit*. Låt mig bara ge ett par data. Kammarens ledamöter komma själva ihåg dem. Vi införde brödransonering i januari månad. Ännu så sent som i *mars* gick det *kornflingor* ur landet. Först från den 1 oktober 1916 beslöt man att icke vidare ge exportlicenser för kornflingor och andra cerealier, enligt vad dåvarande jordbruksministern meddelade. Jag tillåter mig ställa den vördsamma frågan till herr statsministern: det är väl inte så, att nu finnas några gamla exportlicenser som utövas. Jag skulle knappast tro det. Men på grund av att denna sak varit föremål för debatt i allmänna pressen, tror jag, att det vore klokt ur *alla* synpunkter, att herr statsministern genast skingrade varje sådan farhåga. Förre jordbruksministern lät förstå, att gamla exportlicenser skulle få fortgå, men jag är övertygad om att den nuvarande regeringen gjort slut på denna kapitala dumhet.

Det är helt naturligt att herr statsministern förfor milt, när han yttrade sig om den förra regeringen, men vi kände i hans ord

den underförstådda förebräelsen. Det begärdes från alla håll ransoneri-
ning, och jag vill gärna medge att även högerpressen på sin tid
gjorde det. Vi för var del hade ett år i förväg begärt statsbeslag
på spannmål. Det kom dock icke ransoneri-
ning, förrän det hade bli-
vit för sent. Kammar-
arens ledamöter erinra sig årets remissdebatt.
När förre jordbruksministern därvid fällde det djärva uttrycket:
mina herrar, vår import av spannmål har gått »riktigt bra», så
tillät jag mig gentemot honom säga: måtte icke herr jordbruks-
ministern få ångra det ordet. Ja, nu får *landet* ångra, att man
varit för optimistisk.

Jag skulle önskat, att hela den fråga, vilken berör möjligheten
av att importera spannmål berörts av statsministern, men det kan
ju vara skäl, som göra att just i dag det kan vara mindre lämpligt
att offentligt förklara sig. Dock vill jag säga, att enligt min me-
ning det steg till tillmötesgående i uppgifters lämnande, som herr
statsministern tagit, bör fullföljas även så tillvida, att riksdagen
bör få *klart besked* rörande den stora viktiga huvudfrågan om möj-
ligheten för oss att få in spannmål i landet. Särskilt skulle jag
vilja trycka på att undersökning vidtages, om vi icke från Ryssland
kunna få hjälp i denna sak.

Herr statsministern anförde, att ännu pågår *köttexport* ur lan-
det. Men herr statsministern fällde det uttrycket, att enligt hans
uppfattning hade vi ändå fullt tillräckligt för konsumtionens be-
hov. Där ryggade jag något, och jag ber att få förklara min me-
ning. Jag satt i måndags i Kristiania tillsammans med den kände
fysiologen professor *Torup*, som är specialist i Norge beträffande
dessa saker och som för norska regeringens och provianteringsrådets
räkning gjort upp noggranna beräkningar icke endast rörande Norge
utan även rörande Sverige och åtskilliga andra länder. Det
krympte i mig, när han framlade den bekymmersamma ställning,
som Sverige kommit i under det gamla styret. Hans mening var
den, att såsom vi sköta förhållandet mellan cerealierna och den ani-
maliska födan, så kommer det att vara några månader, under vilka
det ser relativt bra ut beträffande köttet, men, sade han, ni ta ju
födan från djuren och slakta ned dem. Här kommer en situation,
då djuren delvis äro nedslaktade och delvis förlorat i energi och då
den animala födan tryter. Komma vi icke i sommar i detta fruk-
tansvärda läge? Jag vet, att vi i Stockholms stads livsmedels-
nämnd och även på andra håll just med hänsyn till detta ha gripits
av verklig oro och salta ned allt vad vi komma över och begära att
få för detta ändamål så mycket som möjligt från statens livsmedels-
kommission. Men när förhållandet är detta, när man måste säga
sig, att vi kunna komma i detta allvarliga läge, då tror jag, att
man alldeles bestämt måste kräva klara och tydliga skäl, varför det
går ett enda kreatur ur landet, varför det exporteras något som
helst kött. Jag skulle önska, att skälen härtill lades fram på ett
övertygande klart sätt, så att man visste, att något annat icke
kan göras. När behovet av animalisk föda, med den inskränkning
i vegetabilierna, som sker, blivit så påträngande, synes det vara

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

alldeles nödvändigt att iakttaga utomordentlig försiktighet, i all synnerhet som nedslaktningen av djur och minskningen i djurens arbetsförmåga gör, att lantbrukets produktion kommer att sättas ned. Vi ha följt det tyska systemet med alla dess felaktigheter i många avseenden. Vi komma därför också därhän, att lantmännen få svårigheter att bedriva lantbruket på ett rationellt sätt, då de ju måste taga födan från djuren. Varje inskränkning i detta avseende hämnar sig så småningom också på människorna själva.

Jag nämnde att vi taga födan från djuren. Ja, erinrar sig kammaren att jag sport flera gånger förut: varför ha vi icke fått in kraftfoder? och själv svarat: vi lovades 5,000 ton i månaden, men fingo dem icke, därför att regeringen icke lät ladugårdsalstren på samma sätt som före kriget, fördelas mellan de båda krigförande, utan Tyskland fick allting. Därför stoppades exporten hit. Statens livsmedelskommission och andra sakkunniga ha skrivit till regeringen och begärt — men naturligtvis sattes på den tiden den röda stämpeln på — att ändring skulle ske, men de förslagen gingo i byrålådan. Och nu stå vi, där vi stå. Ni jordbrukare, lantmän ha icke fått det kraftfoder ni behöva och som för ert eget och landets behov är nödvändigt.

När man ser situationen i andra länder — och herr Månsson har något berört den — så är det visserligen sant att knapphet råder å världsmarknaden, men det kunde dock ha varit mycket bättre hos oss. Vad importen av konstgödning till Norge beträffar, så är den t. ex. för närvarande en och en halv gång så stor som under vanliga förhållanden, och den inhemska produktionen av jordens alster, spannmål, har så väsentligt ökats, att det blivit rent av en relativ knapphet på den inhemska fosfaten. Det är situationen på det hållet. Man kan icke heller förbise, att i Norge är situationen beträffande spannmål sådan, att man även enligt de mest pessimistiska beräkningar, med brödransoner, som dock överstiga våra med åtminstone 100 å 150 gram, klarar sig ända till den 1 februari *nästa år*. Den diskussion, som i dessa dagar föres i Norge, gäller, huruvida man kan klara sig *utan brödkort* till *nästa år*. Hurudant är vårt läge? Och vår spannmålsimport hade ju gått »riktigt bra»!

Det har kommit uppmaningar gång på gång att taga fartyg, att smidigt begagna situationen till gagn för landet. Det har påmint och framhållits, att 1916 vore ett dyrbart år, köp allt vad ni förmå, rådde man regeringen. Vi visste icke, vad som kunde komma senare. I Norge köpte staten två stora motorfartyg, timechartade 9—10 ångare och befraktade tillfälligtvis 20—25 stycken. Det är en enda man i Norge som inköpt allt detta och skött allt detta. Det har rört sig om tiotals miljoner kronor. Han har bara meddelat sina beslut. Under 1916 köpte man i Norge upp allt man kom över, men så befinner man sig också där i ett annat läge än hos oss.

Förre jordbruksministern sade: Norge har »ingenting att ransonera», men nu kommer sanningen fram att det i flertalet avseenden är mycket bättre än hos oss, som dock borde ha haft större

möjligheter att reda oss. Vi kunde ha varit i ett helt annat läge, och t. ex. icke behövt be Danmark om smör för att avhjälpa vår fettnöd.

*Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)*

Ja, situationen påkallar de mest allvarliga åtgärder, och vi få icke rygga för någonting. Här har av herr statsministern i dag presterats ett försvar för den fria kvantiteten mjöl på 5 kilo, vilket är plausibelt. Men beträffande andra varuslag är det onekligt, att de förmögna lagrat upp en hel del. Det råder därför ovilja bland de mindre bemedlade, inom arbetarklassen. Jag skulle vilja framställa det spørsmålet: har man övervägt möjligheten att helt enkelt taga förråden från de rika, att göra husinventering hos dem, att se efter, vad de ha i källrarna, och följaktligen, med andra ord, skipa den rättvisa, framtvinga den solidaritet hos dem och självhushållena, som man talar om är nödvändig.

Jag vill också säga, att i Norge använder man de värnpliktiga, soldaterna, till jordbruksarbete och skogsarbete, där det är nödvändigt. Vi hålla enligt mitt förmenande en alldeles för stor styrka. Varför icke låta dessa återgå till produktionen i denna tid, som är så utomordentligt allvarlig.

Ja, mina herrar, jag skall icke vidare ingå på detta, men när Sverige nu har börjat vakna inför det nödtillstånd, som råder, och sett det vanstyre, som landet lidit av, tror jag ändå det är skäl, att vi säga ifrån, att det icke är blott den fallna regeringen, som har skuld till allt detta, ty den regeringen har uppehållits, vi få icke glömma det, genom de upprepade förtroendeförsäkringar, som herr Trygger in i det allra sista gav den och tillförsäkrade den högerpartiets stöd, liksom högerns press och högerns män på allt sätt hållit den regeringen uppe. Jag tillät mig säga under debatten om krigshandelslagen inför alla dessa hyllningsadresser: mot bakgrunden av landets nöd skola de adresserna ses. Man har icke velat lyssna till alla de varningar vi framställt, och när vi dristat att gentemot en stark opinion peka ut, varthän det bar, då ha vi utsatts, det må vara sagt någon gång, både personligt och på annat sätt för ständiga skymford och tillmälen, som om icke inom oss klappade samma varma fosterländska känsla, som om icke vi vore besjälade uteslutande av att få tjäna vårt land!

Inför allt vi nu erfara vill jag säga: Må det icke vara för sent, utan den syn på tingen, som herr statsministern trots allt hade, att vi böra kunna klara oss, verkligen vara riktig. Men nog balanserar det på ytterkanten. De gångna årens försummelser får landet och folket nu skörda, därför att vi icke fingo er hjälp att bryta det vanstyre, som Sverige lidit under.

Herr Hamilton: Herr talman! Jag skall icke i någon vidare mån förlänga debatten; jag håller nämligen före, att under dessa allvarliga tider fordras mera handling än ord.

Även jag ber att få tacka herr statsministern för det han avlyfte den slöja av hemlighetsfullhet, som hittills omgivit vår livsmedelspolitik. Den tavla, som upprullades för oss, var emellertid

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

icke vidare glädjande. Den gav allenast vid handen, att därest födan toges från djuren, människorna kunna bibehålla den nuvarande ransoneringen. Men tyvärr är det så ställt, att denna ransonering icke ger tillräckligt. Den kan tillfredsställa de mera förmögna, de bättre situerade, som ha tillgång till andra, dyrare födoämnen, men icke folk, som saknar medel att under dessa dyrtider köpa sådan mera närande mat. Dessa ha bringats i en mycket svår belägenhet, och därför är situationen i närvarande stund allvarlig. Man kan naturligtvis genom statsmedel — och det har herr statsministern antytt — nedbringa livsmedelsprisen för dem. Första steget därvidlag borde gälla mjölpriset, för att bringa detta i överensstämmelse med priset å råvaran. Det är orimligt, att som nu sker, för mjölet betalas vida mer, än det i förhållande till maxipriset för råg är värt. Med anslag kan man dock icke öka det förråd av livsmedel folket behöver; det kan endast ske på ett sätt. Men jag kommer nu in på ett ömtåligt spörsmål, vilket jag knappast i dag vågar beröra; herr statsministern förstår, vad jag åsyftar. Jag hoppas, att regeringen därvidlag icke uraktlåter att göra vad den kan för att öka våra förråd av bröd och matvaror, och jag hoppas innerligt, att regeringen icke låter leda sig av sådana ohållbara teorier och spetsfundigheter, som förorsakade, att den förra regeringens livsmedelspolitik blev så ödesdiger. Folket ropar efter bröd i denna sorgliga situation. Man kan icke ge dem stenar, man måste försöka göra allt, som göras kan, för att skaffa bröd åt dem, och om regeringen gör vad den kan härför, är jag förvissad om, att åtminstone mina meningsfränder skola giva regeringen sitt varmaste stöd härutinnan. Gör den det icke eller kan den det icke är jag övertygad — jag har det förtroendet till regeringen — att den själv skall taga i övervägande vad fosterlandet kräver av den.

Hans excellens herr statsministern Swartz: Jag vill endast lämna ett par upplysningar med anledning av de frågor, som herr Palmstierna ställt till mig. Han framställde frågan, om det finnes några spannmålslicenser fortfarande i kraft. Det finns det icke. Jag hänvisar till vad jag sagt förut, att någon export av spannmål icke förekommer och icke skall ifrågakomma.

Vidare har herr Palmstierna frågat mig, huruvida den sista inventeringen var så pass tillförlitlig, att man kunde räkna med såsom säkra de uppgifter jag gav. Jag ber att få hänvisa till vad jag i den delen sagt, att efter den sista inventeringen av vårsäd man har gjort en beräkning över den nuvarande tillgången av mjöl, och det är på basis av denna mjöltillgång uträkningen är gjord angående tillräckligheten med den ransonering, som förut är omtalad, av den tillgång vi hava till den 25 september 1917. Där är det särskilt understruket att de här anförda siffrorna äro minimisiffror. Detta allt enligt de uppgifter, som jag fått ifrån de myndigheter, vilka haft med denna sak att göra.

Dessutom vill jag endast säga det, att regeringen har fullt

klar för sig angelägenheten av att i allt vad som på regeringen ankommer kunna sörja för ökningen av de spannmålsförråd, som för närvarande finnas tillgängliga, vare sig på det ena eller på det andra sättet.

*Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)*

Herrar särskilda deputerade av riksdagen veta fullständigt, vad regeringen i den vägen har gjort. För dem ligger allting klart. Det kan icke för andra nämnas, men så mycket är säkert, att regeringen är besjälad av en allvarlig önskan att utan uppgivande av de nödvändiga förutsättningarna i övrigt söka nå ett verkligt resultat med avseende å ökandet av landets spannmålsförråd.

Herr Sävström: Herr talman, mina herrar! Jag skulle kunnat nöja mig med att instämma i herr Palmstiernas anförande nyss, och jag skall icke vid detta tillfälle säga många ord.

Herr statsministern erinrade emellertid i början av sitt anförande om, att det är känslan av ovisshet, som åstadkommer oro ute i landet. Jag vill för min del framhålla, att denna känsla av ovisshet har förefunnits under hela krisens gång, och flerfaldiga gånger har här i denna kammare givits uttryck åt denna känsla av oro beträffande den livsmedelspolitik, som förts. Man behöver icke gå tillbaka till krisens början för att konstatera detta. Vi erinra oss, att för jämnt tre månader sedan vi också fingo här ifrån ministerbanken en redogörelse för hur läget var ute i landet. Men när nu i dag också en sådan redogörelse lämnats, förstår jag nog, att vi litet var hoppas och tro, att den redogörelse, som i dag lämnats, den kan man lita på, ty det man gärna vill, det tror man.

Regeringens ärade ledamöter må emellertid icke förvåna sig över, om vi under vad som inträffat under så kort tid förut ändå icke kunna vara fullt säkra på att det förhåller sig i enlighet med de uppgifter som lämnats. Jag vill erinra om t. ex. den förre jordbruksministerns yttrande i remissdebatten. Jag tillät mig den gången framföra min förvåning över, att ställningen i landet verkligen var så pass bra, som han då framhöll. Jag hade märkt under vistelse uppe i Norrland och besök i flera andra landsdelar, som jag på förvintern rest igenom, att tillståndet, att döma efter verkligheten, nog icke kunde vara så bra. I dag hava vi fått bekräftelse på att läget ingalunda var så gynnsamt, som vi den gången fingo höra från herr jordbruksministerns sida. Såsom herr Bernhard Eriksson nyss antydde, tog den förre jordbruksministern ansvaret för livsmedelspolitiken. Det går kanske an att göra så under normala och lugna förhållanden. Nu är det ingen, som begär, att någon enskild person i detta land skall påtaga sig ansvaret för den livsmedelspolitik, som förts, ty jag förmodar, att det skulle bli ganska svårt att stiga fram inför hungerdemonstranterna och säga: jag tar på mig ansvaret för att ni nu sakna bröd. — Man kan icke begära, att någon enskild människa skall göra det. Därför tyckte jag redan vid det tillfället, att yttrandet var för starkt.

Jag begärde emellertid ordet för att trycka särskilt på ett par punkter, som framhållits här under debatten, nämligen rörande

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

nödvändigheten utav att öka importen och nödvändigheten av att absolut förbjuda all export av livsmedel. Jag vill för min ringa del till herr statsministern säga, att jag tror ej, att någon utav oss vill lägga stenar i vägen för regeringen, när det gäller att skaffa vårt folk bröd, men vi skulle gärna önska, att den vilja man har givit uttryck för och som finnes hos den nuvarande regeringen, att ordna det på bästa sätt för vårt folk, att denna vilja också omsättes i praktisk handling, ty icke förr kan åtminstone jag för min del hoppas på, att det i detta avseende skall bliva något bättre förhållande.

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Jag hade först icke tänkt uppträda i denna debatt, men när min ärade granne på Stockholmsbänken så till den grad skarpt angrep både den förra regeringen och hela det parti, jag tillhör, anser jag ändå, att något ord till försvar borde komma.

Om dessa klandrare mot den förra regeringen nu skulle vilja tänka sig tillbaka på vad de själva påyrkat och krävt under de gångna krigsåren, tror jag, att de skulle bli mycket försiktigare både i sitt klander och i sina krav. Jag vet t. ex. att det var många, som nu klandra den gamla regeringen för att brödransoneringen kom för sent i höstas, vilka just i höstas voro synnerligen betänksamma mot att man skulle övergå till att ransonera. Jag vet, att personer, som nu klandra och det mycket skarpt och med vilka jag då diskuterade, varvid jag företrädde den meningen, att det var bättre att övergå snarast möjligt till ransonerings, då gävo mig enahanda motskäl med den innebörden, att man omöjligt kunde gå till ransonerings så tidigt, man måste se till, om det verkligen icke kunde vara möjligt att undvika en sådan. Nu komma dessa samma herrar med det allra skarpaste klander för att ransonerings kom för sent, och att åtgärder icke vidtagits som de nu mena skulle hava vidtagits. Från dessa herrars sida — icke från alla men från många av dem — har man också fört det talet ända från krigets början, att maximipris skulle påläggas alla möjliga varor och att denna maximiprispolitik var den enda verkligt goda politiken. Hade vi nu ända från vintern 1914—15 fått maximipris på alla möjliga varor, hade man lagt huvudvikten vid denna kraftåtgärd, så undrar jag, hur vi då hade haft det för närvarande i landet. Jag tror att vi, bortsett från import eller icke import, skulle stått oss mycket sämre än vi för närvarande göra. Om man skall förebrå den förra regeringen något särskilt i denna livsmedelspolitik, så tror jag, att det är, att den förbisett produktionens krav under en tidigare del av krigstiden. Hade det gjorts mera för produktionen, då hade vi haft mera att livnära oss med för närvarande inom landet. Men vilka var det, som då överdro detta konsumenternas krav på bekostnad av produktionens? Jo, det var just de grupper, som nu som hårdast gå fram mot den förra regeringen och det system den företrädde. Min tro är, att skulle man verkligen skriva den gångna tidens livsmedelshistoria och taga med

de förslag, som från dylika håll framkastades, så skulle den förra regeringen stå sig bättre än vad dessa skarpa kritiker skulle göra, om man nämligen skulle framdraga allt vad de själva krävt och önskat under de gångna krisåren.

*Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)*

Nu är naturligtvis det allra viktigaste att betrakta den nuvarande situationen och i densamma se till vad som kan göras, och då tror jag, att den politik, som herr statsministern i dag utvecklat, måste anses vara den riktiga. Utav de animala och de vegetabiliska födoämnen måste man lägga huvudvikten på de vegetabiliska; d. v. s. man tvingas att för närvarande, som den föregående talaren uttryckte sig, taga födan från djuren och ge den åt människorna. Detta är nödvändigt. Den animala födan måste komma i andra rummet, men naturligtvis böra alla åtgärder vidtagas, som äro praktiskt genomförbara för att kunna lagra kött, fläsk och andra dylika varor. Det är verkligen mycket bekymmersamt, att vi ej äro bättre utrustade med kylhus och andra anordningar för att taga vara på våra livsmedel, när nedslaktningen av kända orsaker måste ökas. Vi hava nu fått mera siffror belysande situationen än vi förut hade, och jag tror att med ledning av dessa siffror man måste göra klart för sig, att det icke går an att öka brödransonen nu genast. Om man får ansenligare kvantiteter importvara in i landet, kan det vara möjligt att lägga om systemet, men för att detta skall kunna ske, måste högst betydande kvantiteter införas. Det gäller då att verkställa fördelning på bästa sätt och att bringa hjälp, där hjälp bäst behöves, och på bästa sätt hushålla med de inknappade förråd, landet har. Någon grundväsentlig omläggning av brödpolitiken tror jag vara ogenomförbar, och jag tror, att detta är den allmänna uppfattningen inom kammaren efter åhörandet av statsministerns redogörelse i dag. Det kan naturligtvis hjälpas under både här och där, folkhushållningskommissionen kan möjligen medgiva någon ökning av påbrödskortens antal på det ena eller det andra hållet, i varje fall naturligtvis efter en utredning, som visar, att det är alldeles nödvändigt.

Här har, naturligtvis med viss rätt, talats om, att den rike, den förmögne har lättare att reda sig, därför att han bättre kan supplera brödfödan med andra födoämnen. Frågan är då, om något där kan göras. Här har diskussionsvis framkastats det förslaget, att man skulle minska de förmögna brödransoner och däremot öka de mindre bemedlades. Olyckan är blott, att de rikes antal är så litet, att man helt visst skulle vinna för de mindre bemedlades räkning ytterligt små kvantiteter, så att en sådan omläggning, vilken skulle orsaka mycket besvär, helt visst skulle vara synnerligen litet givande.

Så har herr Palmstierna i dag framkastat tanken på en inventering, så att staten skulle övertaga en del upplagda lager och använda dem på det sättet, att ökade kvantiteter skulle tilldelas de mindre bemedlade. Ja, skall jag verkligen lägga fram min personliga mening, tror jag, att denna väg borde anlitas. Jag tror, att oron, misstämningen och jäsningen äro så stora ute i landet, sär-

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

skilt bland industriarbetaregrupperna, att kraftiga åtgärder böra vidtagas för att ådagalägga, att det ej är meningen, att den rike skall kunna tillskansa sig stora fördelar framför den mindre bemedlade, då det gäller så nödvändiga livsmedel som brödet, och jag anser därför, att en allmän inventering skulle kunna ha mycket goda skäl för sig. Jag tror nu icke, att man har lagrat så mycket att man skulle komma åt så stora kvantiteter till fördelning efteråt, men jag tror, att detta tal om, att de rika ha stora lager, hör till de mest upphetsande talen, som för närvarande föras i landet, att det gör allvarlig samhällsskada, och att, även om man ej kommer åt så stora mängder lagrade livsmedel, man åtminstone får klart ljus över, hur mycket som är lagrat, och rättelse, där lagren måste anses onödigt stora. Jag tror nog, att ett fel begåtts, då denna lagring av 5 kg. per hushåll medgivits, icke blott vid januari-regleringen, då det var nödvändigt att få en övergång, utan vid senare reglering. En sådan reglering skulle naturligtvis rätta till, vad därvidlag felats. För min del är jag därför icke främmande för den tanke, herr Palmstierna framkastade, utan jag tror, att den föreslagna inventeringen vore — ej till stor fördel för brödfördelningen, ty därvidlag tror jag, att litet är att vinna på den vägen — men till stort gagn för att minska samhällsoron i landet.

Om vi nu kunna få någon spannmålsimport, är detta naturligtvis synnerligen välkommet. Man får dock uttala den varningen, att, om vi skulle få in en eller annan last, man ej genast över allt får tro, att nu är förrådet så utökat, att man kan återgå till tidigare förhållanden. Det gäller naturligtvis att hushålla även med sådana tilläggsförråd, men man har då det sättet att öka påbröds-kortens antal och på det sättet för de mest behövande öka brödsädesmängden. Hudvudsaken är, tror jag, att det system, som för närvarande tillämpas, är det enda möjliga, och därvid gäller att på olika sätt med små medel, när ej stora kunna användas, hjälpa under, så att vi på bästa möjliga sätt föra vårt folk över de närmaste, antagligen svåraste månaderna fram till nästa skörd.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Jag tror icke, att det kommer att lyckas den senaste ärade talaren, den enda representant för högern, som haft ordet i denna debatt, att övertyga någon människa i detta land om, att egentligen ha vi, som yrkat på kraftiga åtgärder, varit de, som ej velat, att man skulle göra något radikalt, och att det i stället varit den förra regeringen, som önskat att gå kraftigt fram men hindrats i viss mån av vänsterns yrkanden. Det är ett sätt att ställa verkligheten på huvudet, som jag tror, att det blir fullständigt omöjligt att vinna resonans för.

Omständigheterna äro dock för väl kända. När vi exempelvis talat om maximipris, har det redan på ett mycket tidigt stadium varit i sammanhang med yrkanden om statsbeslag, och i det sammanhanget är utan tvivel den tanken sund och riktig och kan fortfarande i tillämpliga fall komma till användning. Tyngdpunkten har emellertid under förhållandenas tryck utvecklats och förflyttats så, att det ej så

mycket varit maximipris, som det gällt, utan själva tillgangen. Att den insikt, som vuxit fram i hela världen under händelsernas fortgang, att det är nödvändigt, att staten tar hand om alla dessa ting. Att ej denna statssocialistiska insikt fanns i början av kriget på samma sätt som nu, det förstår var och en. Men det är på samma gång uppenbart, att den fanns *först* hos de kretsar, där man sedan länge vant sig vid en socialdemokratisk syn på tingen, och där man under dessa utomordentliga förhållanden krävde tillämpning i möjligaste mån av dessa sina grundsatser.

*Ang. landets
linnemedels-
fråga.
(Forts.)*

Därför krävdes också från arbetarerörelsens huvudledningar, som redan hösten 1915 hade en konferens om dessa ting och sökte ställa upp ett handlingsprogram för vad som borde göras, en rad åtgärder, vilka framlades för förra regeringen, men med mycket litet resultat. Liknande framställningar upprepades sedan på hösten 1916, alltjämt med det svaret, att de skulle tagas under överbäggande. I en och annan detalj gick man tillmötes, men i det stora hela blev det ej så, som man begärt. Totalintrycket var, att man avvisade de framställningar, som kommo från vårt håll, och, när dessa framställningar sedan ytterligare strökos under av dyrtidskongressen, hade ej heller detta den tillbörliga effekten gent emot de systematiska försöken från den förra regeringens sida att skönmåla och framställa förhållandena här som ofantligt mycket bättre än förhållandena i de länder, med vilka en jämförelse låg nära till hands. Man skulle överhuvud hysa obegränsat och blint förtroende för den nu fallna regeringen i allt dess görande och låtande.

Detta må vara nog ifråga om herr Hildebrands anförande.

Det, varför jag begärde ordet, är nog till väsentlig del under den rätt långa debatten redan sagt av andra talare från det parti, jag har äran tillhöra, men jag tror ändå, att det ej kan skada att rekapitulera det väsentliga.

Det har här, tror jag, på oss alla gjort ett synnerligen angenämt intryck, när herr statsministern började med sitt klara, oförbehållsamma och bestämda löfte, att för framtiden skulle det bli en öppen redogörelse för allt, som föreligger på dessa så oerhört viktiga områden, och att det således skulle bli en systemförändring i detta avseende. Riksdagen skulle icke avspisas med obestämda talesätt, hela systemet att vara för hög för att tala med riksdagen skulle brytas, man skulle i stället gå till försök att få riksdagen med på de synpunkter, som man hade på grund av insikten om förhållandena, och man skulle på detta sätt inviga en ny æra i samarbetet mellan regering och riksdag. Ty Gud skall veta, att det förra samarbetet såsom vi alla känna, varit sådant, att det kommer att stå som en mörk punkt i Sveriges historia, detta försök att systematiskt skjuta riksdagen åt sidan, som den förra regeringen gjort.

Nu äro ju förhållandena också sådana, att det sannerligen är på högsta tid, att man gör denna radikala omändring. I landet runt har stegrats ett missnöje med förhållandena, som endast kan avlägsnas därigenom, att det blir full tillit till, att nu skall sanningen icke längre döljas utan framläggas. De där skönmålningarna, som förut

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

voro så moderna, ha ju visat sig icke fullt riktiga. Och vi ha fått ett erkännande nu från herr statsministern, att två gånger voro de lämnade uppgifterna väsentligen felaktiga. Jag ber att få uttrycka den förhoppningen, att den förklaring, som herr statsministern nu senast i dag gav till svar på en fråga av herr Palmstierna med hänvisning till ett uttalande i det aktstycke han föredrog, att den förklaringen kommer att visa sig fullt hållbar, d. v. s. en förhoppning, att man denna gång åtminstone icke om någon tid skall komma med nya bekännelser, att man ändå har räknat för högt. Man har det uttryckliga ordet från herr statsministern, att det tvärtom är ett *minimibelopp* — jag vill minnas, att det var uttrycket — som man här räknat med.

Likaså ber jag att få taga fasta på den bestämda förklaringen, att de gamla licenserna icke skola spela någon som helst roll. Det är dock ett faktum, att ännu långt fram på detta år var det först, när det slogs alarm i en socialdemokratisk tidning i Göteborg, som en ganska skandalös export av kornflingor stoppades, en export, som försiggick just på grund av gamla licenser. Jag hoppas, att denna tid skall vara förbi, då sådana ting kunde förekomma och förekomma med gillande från dem, som hade det avgörande ordet.

Men då jag talar om dessa gamla licenser, är det mig omöjligt att ej här omnämna det förhållandet, att det dock fortfarande icke kan vara tillfredsställande med den ordning, som råder just i detta avseende. Handelskommissionens sammansättning är oförändrad från den gamla regeringens tid, blott med den ändringen, att i stället för den nuvarande utrikesministern har inträtt en av den gamla regeringens egna män, som nu där skall fylla funktionen som ordförande. Jag är viss om att uttrycka mångas tankar i detta land, när jag ber att här offentligt få rikta den vädjan till regeringen att taga under övervägande, om icke en för ärendenas allsidiga prövning mera betryggande sammansättning borde kunna givas åt denna så ofantligt viktiga kommission. Ty varje spår av misstanke, som kvarstår, att i alla fall en licenspolitik kanske drives, som icke är en sådan, som folket skulle önska, att där kanhända på något sätt rent av smusslades med hemliga licenser — varje sådan misstanke vore ägnad att undergräva förtroendet till den goda vilja, som bör finnas, och som jag hoppas också genom regeringens åtgärder skall kunna komma till stånd. Och bästa sättet att i detta fall vinna tillit och trygghet vore helt visst, om också andra ögon än de, som hittills fått det, finge kasta en blick in i denna verkstad på sådant sätt, att man verkligen kände, att hädanefter skedde besluten i samråd och samförstånd med de olika intressena här i landet, icke blott med de intressen, som nu äro företrädda, och som hittills ensamma varit det.

Det har redan berörts av en föregående talare, och jag kan därför fatta mig kort, men jag vill icke underlåta att säga det — tvärtom måste jag säga det klart ut — att ehuru visserligen ansvaret för den situation, vari vi nu kommit, till ytterst väsentlig del bäres av den självtillräcklighetens anda, som behärskade den nu fallna *regeringen*, kan man dock icke komma ifrån, att hade icke denna anda på grund

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

av skäl, som jag nu icke skall gå in på, fått så starkt understöd från hela det *parti*, som burit upp den förra regeringen, skulle det långt före detta lyckats dem, som sett klarare — jag vågar säga det — i dessa ting, att bringa våra förhållanden på en lyckligare bog, än de nu ligga. Det fanns omständigheter, som måhända hade möjliggjort en omsvängning i detta avseende redan i oktober månad i fjol. Men vilka trädde då stödjande och hjälpande emellan om icke just medlemmarna av det parti, som berömmar sig av att vara det ledande fosterländska! Som om icke vi andra vore villiga att stödja vårt fosterland, lika övertygade om, att just efter våra linjer skall fosterlandets sanna väl främjas! Ja, vi måste konstatera detta olyckliga förhållande, att sålunda *allt för länge* den styrelse och det system blivit kvar, som redan då mot slutet av förra året envar, som icke var förblindad av partisinne och fördomar, måste inse skulle komma att leda vårt land ut i så ofantligt stora svårigheter. Detta kunna vi komma ifrån blott med en hänvisning till, att *nu* skall det bli bättre. Hade det då, för sex månader sedan, såsom vi önskade, kunnat ske en systemförändring, hade förvisso vårt lands hela ställning nu varit en annan. Då hade brödransoneringen icke behövt nedbringas till den undernäringminimikvantitet, som den nu trots alla påståenden i annan riktning i alla fall är nere vid. Långt före de händelser, som inträffade i februari detta år, och som åstadkommo ett försvarande av vår import, hade det då varit möjligt för oss att få in en väsentlig del av vad som är vår tillhörighet, med som vi nu under krigshändelsernas fortsättning icke ha tillgång till utan måste nöja oss med att kasta längtande blickar efter. Vi måste sålunda förklara, att denna sak dröjt för länge, och vi måste lägga ansvaret och skulden, där de böra läggas, fördelade på den fallna regeringen och dem, som understött densamma så allt för länge.

Men sedan detta konstaterats är det ju klart, att vi måste se på förhållandena sådana, som de nu föreligga. Jag beklagar, att icke herr statsministern var i tillfälle att i dag lämna ännu mera uttryckliga uttalanden rörande den ofantligt viktiga fråga, som vi känna ligger bakom så mycket av vad vi här tala om. Men jag ber att få uttrycka min tacksamhet för de ord, som han i alla fall sade rörande denna sak, och min förhoppning, att den antydning, han givit, snart måtte kunna utveckla sig så, att det blir möjligt lämna ännu mera tillfredsställande förklaringar. Jag ber också — det är naturligtvis obehövt, men det kan å andra sidan icke skada, om det säges — jag ber att för min del få intyga riktigheten av det uttalande, som gjordes beträffande den nya regeringens önskan att lägga fram alltsammans inför det s. k. hemliga utskottet. Jag hoppas att i detta avseende den goda början vi hade tillfälle att se vid första sammanträffandet med den nya regeringen, måtte komma att hålla, vad den lovade.

Nu råder ju en ytterst allvarlig stämning överallt i vårt land, och det manas från åtskilliga håll, att nu gäller det för vänsterns män och särskilt kanske för arbetarepartiets män, som enligt sakens natur måste vara de, vilka i första hand giva uttryck åt denna all-

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

varliga stämning, att även tala lugnande ord och säga åt dem, som lyssna till oss, att här gäller det nu att med fullt förtroende se den kommande utvecklingen an. Jag måste för min del säga, att det är icke i första rummet vår sak att här göra sådana uttalanden. Det finns någonting, som i dessa ting betyder oändligt mycket mera än alla ord, från vilket håll de än komma, och det är *gärningar, handlingar*, av regeringen och av dem, som hava det avgörande bestämmandet i sin hand. Det gäller för regeringen att i fortsättningen visa sin goda vilja att förtroendefullt samarbeta med riksdagen och sin goda vilja att göra, vad den kan, för att med de bestående svårigheterna och med utgångspunkt ifrån de begränsade tillgångarna ändå göra en fördelning av dessa tillgångar så rättvist som möjligt, icke försumma något även det minsta, som i det fallet kan göras, göra allt för att visa, att här skall nu ändå ske ett ordentligt försök i detta avseende. Sådana gärningar tala mer än ord. Gör regeringen detta, finnes icke något tvivel om att icke den upprörda stämningen också kan komma att så tillvida lugna sig att man ser, att man nu mötes på annat sätt än hittills varit fallet. Och så tillvida kommer det då också att bli en stämning av mera villighet och tillmötesgående ifrån deras sida, där man känner, att man har det hårdast och svårast.

Det var ju sanna och riktiga ord, varmed herr statsministern slöt sitt anförande, när han väddade till tillmötesgående och samhällssolidaritet under dessa svåra tider mellan alla olika samhällsklasser. För visso behövs i tider av nationellt betryck en sådan samhällssolidaritet. Vi socialdemokrater äro de sista att förneka detta. Vi ha i hela världen visat, att utom de starka, solidariska band, som knyta oss tillsammans med våra kamrater runt om i världen oavsett krigiska förvecklingar, ha vi också en stark känsla av nödvändigheten för vars och ens fosterland att gå oskatt till sina livsbetingelser ut ur denna fruktansvärda sammanstötning. Och för oss, som lyckats bevara neutraliteten, gäller precis detsamma.

Men det kan icke hjälpas, jag måste framhålla, vad som också förut blivit erinrat om, att den maningen bör i främsta rummet riktas till dem, som i vårt land representera den större förmögenheten och ledningen av de stora arbetsföretagen. När det har kunnat förekomma sådana, jag vågar säga rent skandalösa ting, som att man från arbetsgivareorganisationers sida rent av förbjudit arbetsgivare, som velat göra löneförhöjningar, att bevilja sådana, när det kan förekomma, att arbetsgivare, som gjort stora vinster, ändå visat fullständigt oförstående för nödvändigheten att dela med sig en smula åt dem, som arbetat samman dessa vinster och som lida under en var dag stegrad dyrtids och knapphets tryck — när sådant kan förekomma, är det uppenbart, att då måste det också just till dessa från regeringsmakten riktas de mest inträngande uppmaningar att förstå en smula av den tid, vari vi leva, och de känslor, som måste röra sig bland de stora breda massorna inför allt, vad de se av orättmätigt inhöstade vinster, medan de själva hålla på att digna i nöd. Det är nödvändigt, säger jag, att verkligen göra allvar av,

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

vad som bör vara regeringsmaktens uppgift i tider som dessa, att icke blott i allmänna talesätt vädja till samhällssolidariteten utan gripa in med energi för att hindra alla utslag av brist på samhällssolidaritet och därvid icke väja för, om man råkar trampa på tårna intressen, som man allt för länge ifrån de kretsar, den nuvarande regeringen tillhör, vant sig att betrakta såsom sakrosankta och såsom de där framför alla andra böra skonas.

Ja, det må blott till sist tillåtas mig säga ännu ett enda ord. Vi ha sett, huru under dessa senaste dagar runt om i landet spon- tant framträtt rörelser i demonstrationsform av dessa lidande skaror, som känna trycket av bristen och dyrtiden på ett sätt, varom vi andra, huru vi än bemöda oss, dock icke kunna göra oss en riktig föreställning, när vi befinna oss i det lyckliga läget att dock aldrig behöva sakna, vad till livets nödtorft hör. Det är min övertygelse, att man inför dessa demonstrationer, vilkas lojalitet och sinne för ordning hittills icke på någon enda punkt svikit, kan räkna med det förståendet ifrån vederbörandes sida, att de inse, att sådana uttryck *måste* en folkstämning komma att taga sig, och att det icke är rätta sättet att möta dem med åtgärder, som under dessa upprörda tider kunna verka provokatoriskt. Det vill till, att man således har bland dem, som skola här ha hand om samhällets ordningsmakt, över hela linjen män, som icke tappa huvudet, utan som ha förstående för det berättigade, som ligger bakom dessa demonstrationer, som således göra sitt bästa för att se till, att de äro i samråd med de demonstrerande själva, så att demonstrationerna avlöpa lugnt och fredligt, såsom det höves opinionsyttringar i ett fritt land och av ett fritt folk.

Detta är det sista av de vädjanden, som jag här vill rikta till regeringen. Jag gör denna vädjan verkligen i en förhoppning att finna förstående för dessa synpunkter bland dem, som här ha att bestämma. Men jag skulle också vilja tillägga, att det vore väl, om detta förstående, som jag hoppas måtte finnas ibland åtskilliga av själva spetsarna inom den verkställande makten i vårt land, också utsträckes till den verkställande maktens redskap av alla grader och att om det visar sig, att så icke är fallet, regeringen då också förstår, att på lämpligt sätt ersätta olämpliga redskap och sörja för, att vi kunna, i vad på dem beror, gå igenom denna kris på ett sätt, som länder vårt folk i allo till heder och som verkligen kan skapa den samhällssolidaritet, som ligger oss alla om hjärtat.

Herr R ö i n g: Herr talman, mina herrar! Den ärade representanten från högern på Stockholmsbänken doktor Hildebrand började sitt anförande med de orden, att han icke ämnat yttra sig i denna debatt, om icke vissa påståenden hade fällts av hans bankamrat friherre Palmstierna. Jag hade ävenledes icke ämnat deltaga i denna debatt, om icke från doktor Hildebrands sida det påståendet hade fällts, att enligt hans uppfattning ha vi att söka anledningen till den nuvarande situationen, som herr statsministern

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

nyss redogjort för, i det förhållandet, att den föregående regeringen förbisåg att i rätt tid tilltaga en ökning av produktionen. Jag tror i likhet med herr statsministern, att ingenting kan vara oriktigare än att försöka få fram en uppfattning, som är skev, som icke är överensstämmande med det rätta förhållandet. Jag har förut från denna plats yttrat mig i denna sak, och jag vill ånyo understryka denna min uppfattning, att vad vi först och främst ha att tacka för att situationen är sådan, som hans excellens statsministern redogjort för, det är den handelspolitik, som fördes av systemet Hammarskjöld.

Och tyvärr ha vi under den gångna riksdagen ävenledes här i denna kammare ifrån ledande håll fått en fullständigt skev uppfattning om resultatet rörande den handelspolitik, som har förts i andra länder, i jämförelse med den som förts här i Sverige. Jag hade den äran och det förtroendet att vid ett sammanträde i söndags i Kristiania vara en av den svenska interparlamentariska gruppens ombud. Jag hade några timmar till min disposition under måndagens förmiddag, och med regeringens tillmötesgående fick jag tillfälle att i provianteringsdepartementet under ledning av den man, som har dessa saker om hand, provianteringsdirektör Pedersen, taga kännedom om huru förhållandena voro i Norge.

När vi fyra, som voro i Kristiania, kommo hem såg jag att den ene av dessa fyra representanter, friherre Palmstierna, hade under tisdagen skrivit en artikel, som påföljande dag infördes i Socialdemokraten, rörande förhållandena i Norge. Genast angreps han i vissa tidningsorgan, som systematiskt endast vilja förvilla allmänheten och framhålla, huru mycket sämre det är i länder, som fört en annan handelspolitik än den som förts i vårt land. Och man påstod, att dessa hans upplysningar voro vilseledande. När jag nu är uppkallad av herr Hildebrands yttrande och får tillfälle därtill, så är det mig synnerligen kärt att i sanningens intresse säga, att de uppgifter, som jag erhöll i Kristiania och som jag hade tillfälle att taga del av personligen, helt och fullt överensstämma med de uppgifter, som lämnats av friherre Palmstierna i denna del.

Det är sant, att i Norge, där en annan handelspolitik förts, behövs ingen brödransonering. Där ha de bröd, somliga säga till jul, andra säga till februari, utan någon som helst ransonering av de kvantiteter, som redan finnas i Norge. Och mina herrar, Norge har för tillfället på väg från huvudsakligast Amerika icke mindre än 20 miljoner kilogram råg och 12 miljoner kilogram vete. Går man till nästa grupp av viktiga förnödenheter, fodervaror t. ex., så har man för tillfället på väg till Norge 19.400.000 kilogram majs och linfrömjöl. Detta för att taga några exempel från dessa viktiga varugrupper. Liknande är emellertid förhållandet även med andra viktiga artiklar, sådana som vår industri för närvarande lider brist på i hög grad. Av smörjoljor t. ex., varpå bristen för närvarande hos oss är så stor, att vissa industrier hotas med att nödgas inställa driften, har man i Norge för ögonblicket en tillgång på icke mindre än 5 å 6 miljoner kilogram.

På det sättet skulle jag kunna gå igenom artikel för artikel, men jag skall icke uppehålla mig härvid längre. Jag vill endast såsom ett intryck av denna min resa och detta mitt besök framhålla för hans excellens statsministern, att jag tror — och det fick jag även konfirmerat av de regeringsledamöter jag talade med i Norge liksom av de näringslivets män, som jag där kom i beröring med — att mycket har vunnits till Norges bästa till följd av intimt och förtroendefullt samarbete mellan regeringen, dess kommissioner och näringslivets egna män. Jag vill stryka under de ord, som från den siste ärade talaren, herr Branting, fälldes, när han uttryckte sin glädje — och han uttryckte även min glädje — över det steg, som från den nya regeringens sida tagits idag, att öppet lämna meddelanden om viktiga saker. Det står i full samklang med det program, som hans excellens statsministern uttalade, när han bildat sin regering, och jag fattar det som ett första steg, vilket jag hoppas till allmän bättnad kommer att följas av nya sådana. Önskligt skulle vara — likaväl som jag hoppas på ett gott och förståelsefullt samarbete mellan regering och riksdag — att ett sådant samarbete kunde komma till stånd även mellan de kommissioner, som verka vid sidan av regeringen och näringslivets män. Ty det samarbete, herr statsminister, som varit där förut, kan man ungefär jämföra med det samarbete, som varit mellan andra kammaren och den Hamarskjöldska regeringen.

*Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)*

Herr Lindhagen: Alla i kammaren liksom också i landet äro regeringen naturligtvis mycket tacksamma för den nya kursen att sekretessens slöja nu skulle sönderivas och vi alldeles få veta, hurudant läget är. Då skall jag be att få göra ett tillägg till de önsknin-
gar, som vi redan nu fått uppfyllda, och det är det, att landet är ytterligt oroligt över vad vi kunna ha att vänta genom en ny import eller icke. Det blir en mycket större trygghet, om man får veta vad man har att rätta sig efter och hur också den saken blir klarerad. Den har regeringen icke yttrat sig om i dag, och jag vill icke framställa någon fråga därom, men vi kanske snart få ett fullt tillfredsställande svar även på detta. Vi måste veta, om vi ha någonting att vänta genom import eller icke. Det är en fråga, som vi också självfallet med det löfte, som avgavs av herr statsministern, ganska snart borde kunna få motse ett svar på.

Jag begärde egentligen ordet med anledning av herr statsministerns yttrande för att få beröra dels två detaljer och dels hans väd-
jande till samhällssolidariteten. Först vill jag då beröra de två detaljerna.

Jag fäste mig vid i herr statsministerns anförande, att han åtminstone tvenne gånger berörde, att i den tillgängliga kvantiteten livsmedel, som står till alla medborgares i landet förfogande, måste man räkna med vissa avdrag — beloppet fingo vi icke veta — för arméns behov. Många måste då ställa till sig den frågan: i vad mån ha vi i dessa tider behov av militärövningar? Det är dock på det sättet, att

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

man måste räkna även med denna omständighet. Den finska frågan och de övriga farhågorna österifrån, som skrämt upp en del folk här i landet så orhört och som var den ständiga motiveringen för de stora rustningarna, har ju nu fullständigt klarnat, så att man icke gärna kan påstå, att vi numera behöva lägga ned allt vad landet kan åstadkomma för att hålla en armé och andra försvarsanstalter gentemot hotelser från öster. Under sådana förhållanden och då icke heller överhängande krigiska faror gärna kunna väntas från annat håll — något sådant överfall därifrån har man ju icke ens uppsatt som diskussionsämne — så måste också den frågan komma upp: är det ekonomiska nödläget icke sådant, att det är riktigt och viktigt, att militärövningarna inställas under den närmaste sommaren? Vad tjäna de till? Jag frågar verkligen det. Detta är en sak, som är en realitet och som jag verkligen skulle önska, att ministären tänker på. Men det veta vi, att den icke kommer att göra.

Landet skulle emellertid på det sättet dels direkt besparas den konsumtion, som statsministern särskilt talade om, och dels indirekt få en hel del idoga armar fria, som kunde under den kommande våren och sommaren bidraga till att öka de förråd som här finnas, då landet faktiskt står inför en verklig, hotande fara.

Jag kom dessutom att tänka på något, då Bernhard Eriksson här ganska värtaligt talade om landsbygdens bekymmer över dessa av brist på fodermedel utmärglade dragare, som småbonden måste anlita för sitt jordbruk. Vore det icke riktigare, att i stället för att spädda arméns hästar för kanonvagnar och hoppa lekfullt med dessa åktyg över fälten, man spände ifrån dessa dragare och satte dem för bondens plog.

Nu säger man, att genom militärövningarnas temporära inställande bryter man kanske sönder vår härordning. Vi kunna få en årsklass, som blir oövad. Men här har ju fällt det uttrycket, att i dessa tider får man gripa till vilka medel som helst. Och för min del tror jag, att dessa stora militära behov komma att med mycket snabba steg nalkas sitt eget upphävande.

Men om ni icke vilja avlysa värnpliktsövningarna i sommar och icke heller minska dem, utan de skola ha samma ofantliga omfattning som nu, och om ni heller icke vilja indraga på det enligt min uppfattning onödiga extra neutralitetsvärdet, åtminstone såvitt det gäller infanteriet, så böra ni väl åtminstone kunna slå in på den vägen, att detta folk får använda en god del av sin övningstid för att hjälpa jordbruket och således producera livsmedel för våra behov.

Det är så mycket större anledning, kan jag säga, att icke ha så rundlig tid för militärövningar, därför att vi veta, att de trupper som de krigförande stormakterna nu skicka i elden, äro övade under endast omkring fyra månader. Om de finge hålla svenska folkets ungdom i slavtröjan under fyra månader, så kunde de kanske för en gångs skull tvingas hinna med att giva dem lika mycket utbildning, som de krigförande hinna med på den tiden. Och då hade man 8 månader över för landets produktionsbehov.

Detta är ett bestämt krav, som många i landet ha, vilket jag här

gör mig till talesman för, och jag hoppas, att vi skola kunna ytterligare stryka under detsamma.

Det var det ena exemplet. Det andra exemplet är en detalj, som jag endast vill bringa till herr statsministerns och herr jordbruksministerns kännedom.

Det är visserligen fastställt maximipris på smör, men särskilt om någon av den fattigare klassen kommer in i en liten bod och begär att få köpa t. ex. 2 hg. smör, så är det en vanlig företeelse — jag har hört vittnesbörd därom från personer, som själva åhört detta — att handlanden begagnar sig av tillfället att gå över maximipriset på det sättet, att han säger till denne person: Ni skall få köpa 2 hg. smör, men då måste ni köpa så och så mycket ost eller någon annan vara till det pris, som jag bestämmer. På det villkoret får han köpa smör efter maximipris. Detta är icke bara någon enstaka företeelse, utan det förekommer varje dag påstår man och sättes mer och mer i system. Min sista sagesman sade till mig: det gjorde mig så ont att höra det samtal, som utvecklade sig, då jag var inne i en handelsbod på Södermalm härom dagen. Det kom en utmärglad arbetare med sjukligt utseende in i boden och bad att få köpa litet smör. Handelsmannen svarade: »ja, det skall ni få, men ni måste då också köpa litet ost.» »Jaså», sade han, »jag är väl tvungen till det då; jag får väl försöka köpa för en krona ost.» »För en krona», utropade handelsmannen, »nej, men för tre kronor minst.» »Så mycket pengar har jag ju icke», svarade arbetaren. »Ja, då blir det ingen affär av i denna bod», blev svaret, och så fick han gå utan att ha fått köpa något smör.

Jag förstår, att här är det svårt för en regering att göra något. Jag medger, att det är lättare att opiniera för än att genomföra en sak. Men alla sådana saker måste i alla fall fram, och jag vill särskilt lägga herrarna på hjärtat, att om ni kunde utfinna något medel även mot detta slags gulascheri, så vore det utomordentligt bra.

Så slutligen några ord om den s. k. solidariteten. Jag får verkligen säga, att det gjorde mig gott att höra en människa tala och icke en jurist, som man varit van att lysna till. Det är redan det någonting upplyftande. Men sedan kunna i alla fall våra meningar skiljas, om vad en solidaritet, när det kommer till syvende og sidst, som man brukar säga, egentligen skall innefatta. Och då är det nog så, att värgarna skiljas mycket. Jag skall nämligen be att få i detta sammanhang uttala mitt præterea censeo och som bör vara utsagt också i en debatt som denna: När vi se en sådan sak försiggå som denna, så är visserligen den viktigaste och närmast liggande angelägenheten att sätta till alla våra krafter för att avhjälpa nödläget för dagen. Därpå måste större delen av vår uppmärksamhet vara fästad. Men dessa företeelser rikta i alla fall vår syn på de grundorsaker, som vålla allt detta elände. En röst från Nordamerika, presidenten Wilsons, har formulerat det största regeringsproblemet på det sättet, att nu gäller det att åstadkomma icke maktens jämnvikt, utan livets frihet. Med andra ord, det är visserligen fåfängt att hoppas något av de nuvarande regeringssystemen, sådana som miljön skapat dem. Men det

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

vore en stor sak, om regeringarna också kunde tänka på och lägga in sin kraft på en förnuftigare världsordning. De neutrala ländernas regeringar hava icke tagit något initiativ därtill.

Man kan säga, att dylika perspektiv hjälpa oss icke i det läge, som nu föreligger. Men jag vill säga, att de kunna t. o. m. ha omedelbara praktiska verkningar. Det kan förekomma, att man drives fram till ett eller två års hungersnöd i landet. I den mån de neutrala regeringarna genom sitt initiativ påskynda ett fredsslut, kunna vi där- emot få till stånd en import, ju förr dess hellre.

Nu vill jag till sist säga, att om det kanske kan bli möjligt, att folket nu genom regeringens och allas gemensamma bemödanden bli mättade någorlunda och få sina oavvisligaste behov tillgodosedda, så är i alla fall icke detta tillräckligt, utan då kvarstår den andra stora frågan, som befinner sig på ett högre plan: huru skola vi undvika dylika äventyrligheter för framtiden? Solidaritet därtill vinnes icke, genom att alla klasser i ett folk sammansluta sig emot alla klasser i ett annat folk och t. o. m. på krigets väg söka hävda de olika landens s. k. vitala intressen. Solidariteten måste byggas emellan alla folk och — jag måste säga det — såsom det ser ut, emot alla deras regeringar. Det är såsom det förefaller mig endast på grundvalen av en sådan samhörighet och en sådan kamp, som ett mänskligt samhälle kan uppbyggas.

Men skulle det oförmodade inträffa, att det myckna blodet ropar så starkt från jorden, att även på regeringar, som äro uppbyggda på det gamla systemet, fjällen falla från deras ögon, så falla vi även på den vägen i armarna på en verklig demokrati. Då fullbordas det stora ordet, då äro vi verkligen ett folk, då äro vi icke längre penningepåsar, som vägas på vågar, utan då är äntligen den första morgongryningen inne till någonting, som påminner om ett rättsrike.

Dessa fjärrsyner få vi icke glömma i ett sådant ögonblick som detta. Regeringen kan ju taga saken under överbäggande, som det heter på riksdagsspråket.

Med herr Lindhagen förenade sig herr *Bengtsson* i Göteborg.

Herr *Lundberg*: Herr talman! Livsmedelsbristen och dyrtiden vålla dag för dag växande nöd bland de mindre bemödlade samhällsklasserna, och den svält, som ransoneringen vållar, torde föga lindras med de påbrödskort, som man nu söker trösta landets arbetare med. Ty om dessa påbrödskort till någon del kunna lindra svälten, där ransoneringsåtgärderna endast ha minskat det dagliga brödet för människorna, så torde väl i alla fall dessa påbröds- kort icke kunna åstadkomma någon verkan, där ransoneringen även har berövat människorna en stor del av deras inkomstmöjligheter.

Jag syftar här på en del av våra torpare, backstugusittare, daglönare, fattiga änkor och en del arbetare omkring städerna och industrisamhällena, som vant sig vid att ha ett par grisar, en ko eller någon liten hönsgård, vars avkastning för dem varit en värdefull inkomst. Genom den allmänna ransoneringen, då man icke

*Aug. landet-
livsmedels-
fråga.
(Forts.)*

tog någon hänsyn till dessa förhållanden, blev en stor del av dessa människor berövade denna för dem så värdefulla inkomstmöjlighet, och ännu har mig veterligen ingenting åtgjorts för att bringa dem någon hjälp. För var dag har nöden blivit större och större bland de arbetande klasserna. Därom vittna de tilldragelser, som nyligen timat i Västervik och Tranås m. fl. platser, men ändå större blir nöden hos de människor; för vilka man icke allenast minskat det dagliga brödet utan vilka man även berövat en stor del av deras inkomstmöjligheter. Även för dessa borde något göras.

Jag har velat påpeka detta förhållande i sammanhang med denna fråga. En hel del brev och klagorop från olika trakter av landet ha inkommit till ledamöter här i riksdagen, som bestyrka riktigheten av detta förhållande. Och något borde väl göras för dessa de fattigaste bland de fattiga, som genom ransoneringsåtgärderna ha i många fall blivit berövade kanske sin enda inkomstmöjlighet under dessa bistra tider.

De meddelanden rörande våra sädesförråd, som vi i dag fått, äro icke ägnade att väcka någon glädje. Om man jämför dessa uppgifter med de uppgifter, som lämnas i norska tidningar om sädestillgången i Norge, då känner man en verklig beklämning. Den norska tidningen Tidens Tegn för den 18 april detta år meddelar, att enligt Norges statistiska centralbyrås uppgifter fanns i landet den 1 januari 1917 426,000 ton säd. Under månaderna januari—mars har från utlandet importerats 101,585 ton. På grundval av förbrukningen under femårsperioden 1911—1915 beräknar man, att landet har vete och råg för 9 månader samt korn och havre för 8 månader. Och tidningen säger: »Utan beräkning på vad som ytterligare under årets lopp kan bli infört i landet, torde man utan fruktan kunna påstå, att förrådet skall räcka, tills den nya skörden föreligger disponibel.»

Man synes således icke där ännu frukta för att någon svält-ransonerings skall bli nödvändig att införa. Och man frågar sig litet var här: varför ha vi kommit i en sådan situation? Varför äro våra förråd så små, och varför ha vi så litet jämfört med vårt lilla grannland Norge? Är det följderna av den borgfred, som har hållits här i landet, då sannerligen att folket någonsin kommer att önska någon borgfred mer i detta land.

Herr Magnusson i Kalmar: Herr talman! Det har nu i ett par år här i riksdagen gjorts framställningar om ändringar uti de livsmedelsförhållanden, varunder vi leva, speciellt i fråga om lönearbetarklassen, att man borde beakta deras möjligheter att kunna på ett drägligt sätt existera. Vi hava sett, vartill detta lett. Vi hava icke emotsett några förbättringar men väl försämringar, och i detta ögonblick stå vi inför förhållanden som aldrig tillförne. Arbetarklassen har aldrig gjort anspråk på att under nuvarande kristid få anordna sina hushållsförhållanden såsom före kristiden, men vi hava gjort anspråk på att man icke onödigtvis fördyrar de oundgängligaste livsförnödenheterna och att man i första hand hål-

Ang. landets
livsmedels-
fråga.
(Forts.)

ler efter jobbare och livsmedelsockrare. Jag frågar: finns det icke möjligheter att kunna förhindra detta livsmedelsocker som ännu florerar i landet? Har regeringen icke maktmedel i sin hand för att stävja och stäcka detta förhållande, som väckt den förbittring i bygderna som för närvarande så spontant visat sig och framför riksdagshuset nu tagit sig uttryck i samling och krav på bättre förhållande.

Vi hava även gjort anspråk på, och detta med rätt, att alla de organ som skola handhava dessa befolkningens vitalaste intressen, såväl statsorganen som de kommunala organen, skola erhålla en mera allsidig sammansättning och icke vara som nu ensidigt sammansatta. Jag tror, att det finns möjligheter för regeringen, och jag vill vädja till den att i detta fall söka förmå vederbörande kommunala myndigheter att se till, att även den konsumerande klassens intressen bliva beaktade i de kommunala organ som hava hand om livsmedelsproblemen.

Vad den stad beträffar som jag representerar, Kalmar, så hava vi där först i år fått en representant för det rena konsumentintresset i därvarande livsmedelsnämnd, som förut bestått av tre ledamöter och nu utökats till fem. Samma är förhållandet med vedbyrån och över huvud taget alla dessa kommunala organ som handhava dessa viktiga spörsmål. Man har icke lagt den allsidiga sammansättningens synpunkt på dem, såsom man borde hava gjort, utan de hava, som sagt, fått en alltför ensidig sammansättning.

Producentintresset framhålles starkt i dessa tider. Producenterna vilja hållas skadeslösa för de merutgifter som produktionen åsamkats, och åtskilliga åtgärder hava vidtagits för att tillmötesgå dem. Hur ställer det sig för den rena lönearbetaren? Han får icke komma med sådana anspråk, som att han skall hållas skadeslös för dyrtidens tryck. Men så mycket kan han fordra, att icke onödigtvis en del livsmedel fördyras genom jobberi och ocker.

Som bekant har på sista tiden en mängd hungerdemonstrationer förekommit, och en sådan har även ägt rum i Kalmar. Man har alltid tillförne mot arbetarklassen riktat det påståendet, att våra krav och framställningar varit oberättigade och obefogade, men i detta fall tror jag icke, att man kan påvisa, att så är förhållandet. Dessa hungerdemonstrationer, de bottna ytterst och innerst i den enkla och naturliga självbevarelsedriften, som nöden har bringat arbetarna att giva uttryck åt. Jag är övertygad om att så är förhållandet.

Under påskferierna tog jag fullständig kännedom om hur förhållandena voro i min hembygd. Där kunde jag överallt konstatera, att familjerna måste dragas med en eller flera brödlösa dagar i veckan, beroende på de förhållanden som nu inträtt. Man har icke från de lokala organens sida rönt det tillmötesgående man har rätt att fordra, då det gällt att erhålla råd och upplysningar och få dessa förhållanden avhjälpta.

Det skulle kunna vara åtskilligt mera att erinra om i denna fråga, men mycket har redan sagts, och jag vill icke förlänga de-

batten. Jag vill endast framhålla, att vi leva i utomordentliga tider och att dessa kräva utomordentliga åtgärder. Nu har här lämnats upplysning om hur mycket vi hava av de ena och de andra livsförnödenheterna, och vi hava en mängd organ som skola handhava och ordna det hela. Det kan måhända synas djärft av mig att som en mycket effektiv åtgärd framställa detta önskemål: se till att vi få en visitation verkställd på åtskilliga platser ifråga om de rent privata förråden. Sannolikt skall resultatet bliva överraskande. Tidningspressen meddelar gång efter annan, hurusom man låtit det och det partiet av den och den varan förfaras, beroende på oriktiga deklarationer och dylikt. Sådana förhållanden kräva utomordentliga åtgärder, och vill jag vädja till regeringen att även i detta fall icke rygga tillbaka för en dylik åtgärd, om den är möjlig att åstadkomma, och framför allt se till, om icke detta livsmedelsjobberi någon gång skall kunna taga slut i vårt land, så att det icke ytterligare åstadkommer prisfördyringar, och sedan se till att åstadkomma en omändring i både statens och de lokala livsmedelsorganens sammansättning, så att folket får förtroende för dessa organ och självt får något mer att säga i dessa vitala frågor.

Ang landets
livsmedels-
fråga.

(Forts.)

§ 5.

Herr statsrådet *Dahlberg* överlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 219, angående disponerande av 1916 års avkastning av statens hästavelsfond m. m.;

nr 220, angående utbetalande i förskott av viss del av statsbidrag till kostnader för laga skiften inom Jukkasjärvi och Karesuando socknar av Norrbottens län;

nr 242, angående ströängars utbytande mot annan mark;

nr 243, angående åtgärder för befordrande av potatisodlingen m. m.;

nr 256, angående anslag till läkarundersökning av sjöfolk;

nr 246, angående förstärkning av arbetskrafterna hos kammarrätten;

nr 249, med förslag till lag om visst undantag från tillämpningen av 49 § 1 mom. och 165 § 1 mom. lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse;

nr 255, angående förstärkning av kontrollstyrelsens arbetskrafter;

nr 231, angående ombyggnadsarbeten å länsresidenset i Malmö m. m.;

nr 232, angående anvisande av medel för höjande av medelinköpspriset för remonter under år 1917;

nr 234, angående utförande av reparationsarbeten å strandskoningen utmed Ångermanälvens strand vid Norrlands trängkärs kaserneetablissemang i Sollefteå; och

nr 235, angående förordning om avlöning åt värnpliga, som

fullgöra krigstjänstgöring vid vissa industriella eller andra anläggningar eller fartyg.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 6.

Föredrogs var för sig de på kammarens bord liggande motionerna; och hänvisades därvid

till lagutskottet motionen nr 405, av herr *Hage m. fl.*; samt

till konstitutionsutskottet motionerna nr 406 och 407 av herr *Zander*.

§ 7.

Bevillningsutskottets nu föredragna memorial, nr 25, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande viss del av utskottets betänkande, nr 14, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i förordningen om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering lades till handlingarna.

§ 8.

Härefter föredrogs, men blevo ånyo bordlagda bevillningsutskottets betänkanden nr 26 och 27 samt lagutskottets utlåtanden nr 27 och 28.

§ 9.

Vidare föredrogs och lades till handlingarna jordbruksutskottets memorial, nr 39, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående tillsättande av en jordkommission.

§ 10.

Jordbruksutskottets utlåtanden nr 40—43, som nu föredrogs, bordlades åter.

§ 11.

Härpå upptogs till behandling lagutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken, dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 2 § rättegångsbalken m. m., dels ock en med anledning av förstnämnda proposition väckt motion.

Punkten I).

Utskottets hemställan bifölls.

Vid föredragning härefter av *punkten II)* yttrade

Ang. ändrad
lydelse av
1 kap. 2 §
rättegångsbalken.

Herr vice talmannen D. Persson: Herr talman! Jag kan ej underlåta att vid detta tillfälle fästa uppmärksamheten på en diskvalifikationsgrund beträffande behörigheten att väljas till nämndeman, en diskvalifikationsgrund som förefaller mig hava undgått uppmärksamhet såväl hos Kungl. Maj:t som ock hos lagutskottet vid förevarande ärendes behandling. Jag syftar på stadgandet i 1 kap. 2 § rättegångsbalken, där såsom diskvalifikationsgrund även i nu föreliggande förslag kvarstår den omständigheten att om en person är *tilltalad* för brott, som kan medföra förlust av medborgerligt förtroende, han då icke är valbar till nämndeman. Då nu ett förslag till lagändring beträffande detta moment föreligger varigenom diskvalifikationsgrunder rörande konkurs mildrats synes det mig, att det konsekvent och logiskt skulle hava fordrats, att man också ägnade någon uppmärksamhet åt denna enligt mitt förmenande föräldrade bestämmelse, att blott den omständigheten, att en person är tilltalad för brott, skall diskvalificera honom till ett visst förtroende. Det är ju så, som vi veta, att en likadan bestämmelse förefanns i riksdagsordningens § 26, men denna bestämmelse upphävdes på 1890-talet, jag tror att det var år 1894. Man fann då, att denna bestämmelse kunde leda till ytterst betänkliga följder, och det hade också vid åtskilliga tillfällen visat sig, att så verkliga var förhållandet även i praktiken.

Då jag emellertid har försummat att i rätt tid väcka motion i detta ämne, har jag naturligtvis intet yrkande att göra, men jag har ansett mig böra fästa uppmärksamheten på detta förhållande, på det att det i sinom tid måtte vinna beaktande.

Det kan ju invändas, och jag har hört den invändningen göras, att här gäller det domarkallet, och följaktligen skulle det icke få finnas ens den fläcken på den som skall väljas till domare, att han vore tilltalad för ett brott som kan medföra förlust av medborgerligt förtroende. Men det är icke det som åsyftas här huruvida en person har någon moralisk fläck, utan jag syftar på den omständigheten, att en person uteslutande av illvilja kan tilltalas för ett brott som han icke begått och varför inga bevis föreligga. Det vore då konsekvent och riktigt, att man toge bort denna bestämmelse även i detta fall, då man fann det nödvändigt att taga bort den ur § 26 riksdagsordningen.

Jag har för tillfället intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag instämmer till fullo i vad herr vice talmannen anført. Förhållandet är, att den kungl. propositionen avsåg en helt annan sak, och vi ägnade vår uppmärksamhet blott däråt. Ingen inom utskottet har kommit att tänka på det som vice talmannen erinrat om, men om herr vice talmannen hade motionerat om denna sak, så hade vår uppmärksamhet blivit fäst därpå. Nu tycks det vara för sent, men jag hoppas, att vice

Ang. ändrad talmannen kommer tillbaka en annan gång, även om vi icke äro
lydelse av kvar då.
I kap. 2 §

vättegångsbalken.

(Forts.)

Vidare anfördes ej. Kammarén biföll utskottets hemställan.

§ 12.

Ang. arbetsledighet för affärspersonal å större högtidsaftnar.

Till avgörande förelåg nu lagutskottets utlåtande, nr 25, i anledning av väckta motioner angående åtgärder för beredande å de större högtidsaftnarna av arbetsledighet för personal inom handeln eller annan affärsverksamhet.

Lagutskottet hade till behandling förehaft två till utskottet hänvisade lika lydande motioner, den ena väckt i första kammaren, nr 7, av herrar *K. J. Ekman, von Mentzer* och *K. J. Gustafsson*, och den andra väckt i andra kammaren, nr 76, av herrar *Johanson* i Huskvarna, *Nilsson* i Linnås, *Jonsson* i Hökhult, *Gabrielsson* och *Räf*, uti vilka motioner hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida och i vilken omfattning åtgärder skulle kunna vidtagas till beredande av ledighet från arbetet för den inom handeln eller annan affärsverksamhet anställda personalen å de större högtidsaftnarna, särskilt jul- och nyårsafton, efter klockan 2 middagen, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herr *Lindhagen*, som hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t i samband med utredningen om övriga ifrågasatta begränsningar genom lagstiftning av arbetstiden även måtte taga i övervägande de i motionerna framhållna önskemål; samt

av herrar *Persson* i Norrköping och *Lindqvist* i Kosta.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, yttrade

Herr *Lindhagen*: Herr talman! Det är här fråga om att bereda möjlighet till större vila på vissa helgdagsaftnar, och då nu lagstiftningen går ut på att i allmänhet bereda större vilostunder: på helgdagarna, på nätterna och kvällarna, har det frapiperat mig åtminstone, att i detta rikhaltiga material av initiativ saknas just det nu föreliggande förslaget; och då det kan anföras goda skäl för denna sak lika väl som för de andra förslagen, har jag icke kunnat underlåta att hemställa att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t i samband med utredningen om övriga ifrågasatta begränsningar genom lagstiftning av arbetstiden även måtte taga i övervägande de i motionerna framhållna önskemålen. Jag ber därför att få yrka bifall till min reservation.

Herr *Pettersson* i Bjälbo: Såsom synes av utskottsbetänkandet, har utskottet icke alls ställt sig avvisande inför den tanke, varom motionerna handla, men såsom också framgår av ut-

skottsbetänkandet, kommer ett genomförande av motionärernas förslag visserligen att medföra vissa fördelar för dem, som äro anställda i handels- och affärsverksamhet, men å andra sidan att medföra ofantligt stora svårigheter för en mängd andra människor, särskilt arbetarklassen. Det framhålles i betänkandet, hurusom en hel del arbetare såväl på landsbygden som i städerna på dessa eftermiddagar bruka göra sina uppköp. Skulle man taga bort denna möjlighet för dem, skulle detta förorsaka dem ganska stora svårigheter, därför att de äro vana vid dessa förhållanden. Då sålunda detta önskemål innebär en intressekonflikt, hava vi inför detta förhållande icke vågat tillstyrka motionerna.

Nu är det i själva verket icke så stor skillnad mellan det slut, vartill lagutskottet kommit, och den reservation, som är framställd av herr Lindhagen. Vilketdera som nu blir andra kammarens beslut, torde icke ha så synnerligen mycket att betyda. Emellertid ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Persson i Norrköping: Herr Lindqvist i Kosta och undertecknad hava här avgivit en blank reservation. Vi hava ansett, att i motionen finnes åtskilligt beaktansvärt, men å andra sidan hava vi icke kunnat vara med om att utsträcka skrivelseförslaget så långt, som motionärerna vilja gå, därför att det skulle medföra en del obehag, som man givetvis icke vill, att en sådan framställning skall medföra. Man bör naturligtvis, i den mån man kan, söka bereda även de affärsanställda så stor frihet som möjligt. Emellertid, sedan vi skrevo vår blanka reservation, har nu herr Lindhagen formulerat ett förslag, och jag anser detta förslag vara försiktigt avfattat. Det skulle icke skada, att den kommitté, som har med de övriga inskränkningarna att göra, även toge denna sak under överbägande, och därför kan jag gott ansluta mig till herr Lindhagens förslag och hemställer om bifall till det yrkande, som han gjort.

Herr Lindqvist i Kosta instämde häruti.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag därå och bifall i stället till den av herr Lindhagen avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 13.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget lagutskottets utlåtande, nr 26, i anledning av väckta motioner om tillägg till instruktionen för riksdagens militieombudsman och instruktionen för riksdagens justitieombudsman.

Uti en inom första kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 83, hade herr Alkman hemställt, att riksdagen måtte be-

Ang. arbets-
ledighet för
affärspersonal
å större
högtidsaftnar.
(Forts.)

Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
männen och
för justitieom-
budsmannen

Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
mannen och
för justitieom-
budsmannen.
(Forts.)

sluta att till 2 § i instruktionen för riksdagens militieombudsman tillfoga ett nytt moment av följande innehåll:

»Militieombudsmannen åligger ock att övervaka, att de hos krigsdomstolar och militära myndigheter förvarade handlingar icke i vidare mån än i tryckfrihetsförordningen stadgas undandragas offentligheten.»

I samband härmed hade lagutskottet till behandling förehaft en likaledes av herr *Alkman* väckt och till utskottet hänvisad motion, nr 84, däruti föreslagits, att riksdagen måtte besluta att till 20 § i instruktionen för riksdagens justitieombudsman foga en bestämmelse av följande innehåll: »— — — i följd varav det tillkommer justitieombudsmannen att övervaka, att hos domstolar och myndigheter förvarade handlingar icke i vidare mån än i tryckfrihetsförordningen stadgas undandragas offentligheten.»

Utskottet hemställde

1:o) att motionen nr 83 inom första kammaren ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, och

2:o) att motionen nr 84 inom första kammaren ej heller måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade likväl avgivits:

av herrar *Alexanderson*, *Stärner*, *Hult*, *Schotte*, *Persson* i Norrköping, *Karlsson* i Fjäl och *Lindqvist* i Kosta, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

1:o) att riksdagen med anledning av herr Alkmans motion, nr 84, måtte besluta, att 20 § i instruktionen för riksdagens justitieombudsman den 14 maj 1915 skulle erhålla följande ändrade lydelse:

»20 §. Justitieombudsmannen, som förer ordet bland de till tryckfrihetens vård av riksdagen valda kommitterade, bör med synnerlig uppmärksamhet och nit iakttaga vad till skyddande av tryckfriheten är stadgat, och tillkommer det i följd härav justitieombudsmannen särskilt att övervaka, att hos domstolar och myndigheter förvarade handlingar icke i vidare mån än i tryckfrihetsförordningen stadgas undandragas offentligheten.»;

2:o) att riksdagen, med bifall till herr Alkmans motion, nr 83, måtte besluta, att till stadgandena i 2 § i instruktionen för riksdagens militieombudsman den 14 maj 1915 skulle fogas ett nytt stycke, så lydande:

»Militieombudsmannen åligger ock särskilt att övervaka, att de hos krigsdomstolar och militära myndigheter förvarade handlingar icke i vidare mån än i tryckfrihetsförordningen stadgas undandragas offentligheten»; samt

av herr *Lindhagen*, som med uttalande av särskild mening beträffande tryckfrihetsförordningens bestämmelser om sekretess förklarar sig i övrigt instämma uti den av herr *Alexanderson* m. fl. avgivna reservationen.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

*Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
männen och
för justitieom-
budsmännen.*

(Forts.)

Herr Schotte: Herr talman, mina herrar! Som kammaren behagade finna, har i detta utlåtande högerhalvan i lagutskottet haft tur med lotten och således dikterat utskottets beslut att avstyrka förevarande motion. Vid utlåtandet är fogad en reservation av vänsterhalvan, herr Alexanderson m. fl., en reservation, som jag biträtt; och jag skall i anledning därav anhålla att få framföra några synpunkter.

Jag finner då, att man först har att konstatera tre faktiska förhållanden. För det första konstaterar jag sålunda, att undantagsbestämmelser i tryckfrihetsförordningen angående hemlighållandet av vissa handlingar på sista åren kommit till stånd i ganska stor omfattning. Herr Lindhagen har, att döma av hans särskilda reservation, läst ut ur vår reservation, att vi skulle anse dessa sekretessbestämmelser vara både nödvändiga och nyttiga. Detta framgår knappast av vår reservation. I varje fall anser jag för min del, att undantagen, i den omfattning som dessa numera hava kommit till stånd, äro alldeles för stora. Denna omfattning gör också, att andra kammaren förmodligen väl skall se sig före, innan den är med om vidare sekretessbestämmelser i tryckfrihetsförordningen. Har man planer på att på den vägen alltså söka kringskära offentligheten i statsförvaltningen, tror jag, att man så gott först som sist kan stoppa de planerna i påsen. Det är tvärtom så, att åtskilliga anledningar föreligga att se till, huruvida man icke i vissa avseenden kan få till stånd ändringar beträffande de gjorda undantagen, då det visat sig, att dessa icke kunna tillämpas i den anda eller med det förstånd, som man förutsatte, när man gick med på dessa inskränkningar. — Detta är det första jag skulle vilja konstatera.

För det andra skulle jag vilja konstatera, att bestämmelserna om sekretess hava fått en räckvidd i tillämpningen, som gått vida utöver vad man tänkt sig. Ingen lär kunna bestrida, att särskilt på det militära området den »hemliga stämpeln» fått en användning, som är högst anmärkningsvärd. Det är ganska naturligt, att det skett just på detta område, där man så gärna vill regera ensam och anser sig sitta inne med den rätta och obestriddliga sakkunskapen och där för övrigt kårandan är så stark. Frestelserna äro här särskilt stora; varje militär, även om han är i ganska blygsam befälsställning, känner sig i själva verket som en blivande strateg, som icke vill, att fienden — allmänheten, det offentliga ordet — skall få inblick i yrkesmysterierna. »Från tjänsteställningens synpunkt ter det sig», såsom det anföres i reservationen, »onekligen helt naturligt såsom ett vida betänkligare fel att göra sig skyldig till olovligt utlämnande av i tjänsten anförtrödda handlingar av diskretionär natur än att i överdrivet tjänstenit förvägra utlämnande av en icke förbjuden handling.» Undanhållandet i det enskilda fallet av en handling från allmänhetens och pressens nyfikenhet ter sig såsom en ganska oskyldig förseelse, en mera formell oegentlighet.

Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
mannen och
för justitieom-
budsmannen
(Forts.)

Den hemliga stämpeln är det enklaste sättet att undgå en obehaglig kritik.

Om man också kanske icke annat än i några få undantagsfall kunnat konstatera omfattningen av hemlig-stämpeln, så nog känna vi alla, och hava erfårit så mycket, att denna sekretess ymnigt florerar. Den röda stämpeln grasserar i högre grad för varje år som går, och särskilt under senare tiden har den fått den högsta auktorisation. Att den nu under kristiden firat verkliga orgier på det militära området, är mindre underligt. Men också på civila områden har det bedrivits mycken kurtis med hemlighetsmakeriet. Det florerar där en alldeles onyttig och direkt skadlig sekretess; man har till och med haft exempel på, att de särskilda statskommissionerna i detta avseende föregått med goda exempel och man har också hört uppgivas, att det till och med under kristidens folkhushållning skall hava utbildat sig ett system med hemliga licenser.

Tillika må konstateras, att justitieombudsmannen och militieombudsmannen hava rätt att i och för sin ämbetsförvaltning äga fri tillgång till sådana handlingar, vilka enligt tryckfrihetsförordningens särskilda stadganden äro undandragna offentligheten.

Vad nu yttrats medför som konsekvens att det måste vara en synnerligen välbetäckt åtgärd att, utan att uppgiva den befogade sekretessen, i förstärkt mån anlita den möjlighet till kontroll över den otillbörliga sekretessen, som erbjuder sig genom riksdagens ombudsmäns medverkan. På detta område, där en omedelbar övervakning genom press och allmänhet är i det närmaste utesluten, bör det tydligen i alldeles särskild grad tillkomma dessa ombudsmän att utöva en speciell tillsyn.

Nu har utskottet framhållit i sitt betänkande, — och det med rätta — att denna uppgift redan åligger riksdagens ombudsmän, var inom sitt område. Men enligt vår uppfattning är denna deras uppgift av sådan betydelse, att den bör särskilt påpekas och angivas i de för ombudsmännen gällande instruktioner. Om man ser å ena sidan på de övriga uppgifter, som särskilt omnämnas i deras instruktioner, och å andra sidan på den stora vikt, som det ligger uppå att den grundlagsbestämmelse, vilken stadgar offentlighet i statsförvaltningen, blir strikt och klokt tillämpad, framstår det såsom nästan missvisande, att kontrollen över nämnda stadgandes tillämpning icke blivit särskilt omförmäld i ombudsmännens instruktioner. Härtill kommer även den omständigheten, att den särskilda förpliktelse, som justitieombudsmannen har att taga sig an tryckfrihetens skydd, icke alls finns omnämnd i militieombudsmannens instruktion. Det måste vara viktigt, att denna instruktion får ett stadgande i sådant syfte, då det ju är både ostridigt och obestridligt, att särskilt på det militära området sekretessen är stadd i en utveckling, som allvarligt hotar den offentlighet i statsförvaltningen, som är av stor vikt för en sund och effektiv kontroll.

Utskottet har vidare såsom skäl för att det icke vill vara med om detta sagt att det anser, att ett övervakande av sekreterstadgandenas tillämpning skulle allt för mycket inkräkta på ombudsmän-

nens övriga skyldigheter och medföra ett asidosättande av andra viktiga uppgifter som åligga dem. Den är ganska rörande denna utskottets mänhet om att ombudsmännen skola få tid att även på andra områden ingripa manande, varnande och rättande. Annars brukar man tycka på det hållet, att ombudsmännen lägga sig i alldeles för mycket och utöva alltför vidsträckt kontroll. Då det nu är alldeles särskilt viktigt, att förevarande område blir föremål för kontroll, därför att betydande missförhållanden där insmugit sig, och då det är uppenbart, att dugliga ombudsmän alltid skola få tillfälle att ägna både den ena och den andra granskningen tillbörlig uppmärksamhet, finns full anledning att yrka bifall till reservationen. Det är dessutom så, att om ombudsmännen behöva någon förstärkning i sitt kantsli är det en enkel anslagsfråga, som riksdagen utan vidare kan lösa.

Ang. tillägg till instruktionerna för militieombudsmännen och för justitieombudsmännen.

(Forts.)

Jag anhåller sålunda, herr talman, att få yrka bifall till reservationen, till både den första och andra punkten, och detta innebar — såsom kammaren finner — också ett bifall i sak till motionärens förslag.

Herr Pettersson i Bjälbo: Herr talman, mina herrar! Ja, motionen är föranledd av den misstanken, att den hemliga stämpeln skulle användas i alltför stor utsträckning, och att en massa handlingar, som i själva verket icke äro av hemlig natur, skulle på det viset göras hemliga. Inom utskottet har det påståtts — med vad rätt vet jag icke — att hemlighållandet av handlingar försiggår i mycket stor utsträckning — icke minst på det viset, att en massa handlingar, som icke äro hemliga, sammankopplas med en handling, som är hemlig, och på det viset kan man säga, att $\frac{9}{10}$ av handlingen är icke hemlig men $\frac{1}{10}$ hemlig, och så sättes den röda stämpeln på alltsammans. Konungen har genom en särskild kungörelse bestämt, huru myndigheterna skola i sådana fall gå till väga. Nu framhölls också inom utskottet tvivelsmål om huruvida den hemliga stämpeln användes på detta sätt, och huruvida denna kungl. kungörelse står i verklig överensstämmelse med tryckfrihetsförordningen, men någon bestämd uppfattning i den saken kunde man icke få, åtminstone icke inom lagutskottet. Nu är den enda möjligheten till kontroll just justitie- och militieombudsmännen. Vidare är det också klart — och det erkänns såväl av motionären som av reservanterna, — att militieombudsmannen och justitieombudsmannen redan ha denna befogenhet, att de redan ha denna skyldighet att se till, att icke andra handlingar än de som verkligen äro av hemlig natur också behandlas såsom sådana. Men reservanterna äro icke nöjda med detta, utan de vilja så att säga särskilt gradera denna justitieombudsmannens och militieombudsmannens befogenhet. Om man läser förslaget till texten, skall man finna, att justitieombudsmannen skall *med synnerlig uppmärksamhet* iakttaga dessa hemliga handlingar, och att militieombudsmannen skall *särskilt* övervaka dessa saker. Det är uppenbart, att härmed önska reservanterna att sätta denna sak så att säga i främsta planet, och skulle denna text bli antagen av Konung och riksdag, är det alldeles uppenbart, att

Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
mannen och
för justitieom-
budsmannen.

(Forts.)

dessas justitie- och militieombudsmän måste ägna sin uppmärksamhet åt dessa förhållanden framför alla andra, och utskottet framhåller, att detta kunde likvisst medföra, att det arbete, som de på det viset finge sig ålagt framför allt annat, kunde mycket väl inskränka på deras tid omöjliggöra för dessa ämbetsmän att i tillbörlig grad utöva tillsyn över andra saker och förhållanden, som de ha sig ålagda.

Nu kan man också säga, att det är nästan mycket begärt, att man skall gå direkt till en lagändring uteslutande på grund av misstankar, på vilka hela motionen är byggd. Det är icke så länge sedan, som denna militieombudsmannens instruktion var före i lagutskottet, och då torde den, som var med, kunna erinra sig, med vilken minutlös noggrannhet denna instruktion genomgicks och granskades. Det var med allra yttersta noggrannhet, och varje ord vägdes här så att säga med guldvikt. När man erinrar sig detta, förefaller det minst sagt litet lättvindigt av reservanterna att på rak arm komma och föreslå riksdagen en ändring i denna instruktion. Skall det över huvud taget vara behövt och lämpligt att ändra denna instruktion, förefaller det mig uppenbart, att den ändringen bör gå till på ett helt annat och noggrannare sätt. För min del får jag säga, att jag icke är någon vän av något onödigt hemlighetsmakeri och, så vitt jag kan erinra mig från lagutskottet, är lagutskottet i det fallet fullkomligt enigt. I sak står det fullkomligt ense med motionären och reservanterna därutinnan att det önskar, att något onödigt hemlighetsmakeri icke bör ifrågakomma, men det anser, att den nuvarande instruktionen är för den skull fullt tillräcklig. Nu är ju i alla fall uppmärksamheten väckt på denna sak. Säkerligen få både justitieombudsmannen och militieombudsmannen noggrant reda på vad som sagts och framkommit, och man kan redan på grund av detta förvänta, att dessa ämbetsmän härnäst med all den noggrannhet, som kan vara behövt, komma att övervaka dessa hemliga handlingar och användningen av denna hemliga stämpel. Även av den anledningen tror jag det vara överflödigt att gå reservanternas och motionärens önsknings till mötes, och jag anhåller därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr vice talmannen, som under herr Petterssons i Bjälbo anförande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav härnäst ordet till

Herr Schotte, som yttrade: Herr talman! Jag skall bara göra ett par små erinringar i anledning av den siste ärade talarens anförande. Han erinrade om den omsorgsfulla prövning, som ägnades militieombudsmannens och justitieombudsmannens instruktioner, när dessa senast fastställdes av riksdagen 1915. Men det har dock — det medger han nog själv — hänt åtskilligt från år 1915 och till det år, vi nu skriva, 1917; och man har fått ökad erfarenhet av den röda stämpeln — en erfarenhet, som sannoligen icke pekar i den riktningen, att man kan anse allt vara välbeställt såsom förhållandena nu äro på detta område. Särskilt är att märka, att i militieombudsman-

nens instruktion finns icke något ord om att han har att övervaka tryckfrihetsförordningens rätta efterlevnad och att det således kan antagas vara möjligt, att man här och var skulle förmena, att militieombudsmannen saknade befogenhet att inom sitt övervakningsområde ingripa till skydd mot sådana förseelser mot tryckfrihetsförordningen, som avse ett olovligt hemlighållande av en handling. Jag tror därför, att vad speciellt militieombudsmannen beträffar det är synnerligen nödvändigt att vinna bestämmelser i föreslaget syfte.

Ang. tillägg till instruktionerna för militieombudsmannen och för justitieombudsmannen.
(Forts.)

Vidare anförde

Herr P e r s s o n i Norrköping: Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservanternas förslag i detta avseende. Det har här från en ledamot av utskottet visserligen försäkrats, att man inom utskottet varit enig om, att intet onödigt hemlighetsmakeri bör få förekomma, men då man å andra sidan på sista tiden fått reda på att man visat tendenser att onödigtvis använda den röda stämpeln och på ett sådant sätt, att åtskilligt, som borde vara offentligt, blir hemligt, bör det givetvis vara riksdagen angeläget att söka göra något mot dessa tendenser; och vi ha ansett, att det icke skulle vara till någon skada om man uttryckligen i båda ombudsmännens instruktioner inryckte föreskrifter eller en erinran om vad de ha att göra i detta hänseende. Det anføres nu, att den skyldigheten ha ombudsmännen redan förut. Ja, visserligen, men då kunde man också säga att allt övrigt som finnes angående ombudsmännens skyldigheter i båda instruktionerna skulle vara obehöfligt, därför att ombudsmännen ha denna skyldighet utan att särskild erinran om deras åligganden vore införd i instruktionerna. Men en sådan erinran, som vi nu föreslagit skola införas i dessa instruktioner, kan icke anses mera överflödig än de andra, som där finnas, helst som man tydligt konstaterat, att missförhållanden börjat göra sig gällande på ett sätt, som kan leda till farliga konsekvenser.

Det tjänar icke något till, herr talman, att behandla detta vidare, varför jag skall inskränka mig till att med dessa ord yrka bifall till reservanternas förslag. De skäl, som anförts mot denna erinrans införande, äro av den art, att någon ytterligare diskussion verkligen icke behöves och för övrigt har frågan även någon föregående dag rätt utförligt diskuterats i annat sammanhang.

Herr H o l m d a h l: Herr talman, mina herrar! Det är, såsom framgår av utskottets utlåtande, ostridigt mellan motionären, reservanten och utskottets övriga ledamöter, att justitieombudsmannen och militieombudsmannen för närvarande på grund av sina respektive instruktioner ha både rätt och förpliktelse att se till, att icke sekretessen ifråga om vissa offentliga handlingar missbrukas. Det förefaller mig därför, som om det skulle vara alldeles onödigt att göra ett sådant tillägg i dessa instruktioner, som nu ifrågasättes. Jag kan icke frigöra mig från den uppfattningen, att det möjligen skulle kunna betraktas rent av såsom ett misstroende mot de nuvarande

Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
männen och
för justitieom-
budsmannen.

(Forts.)

militie- och justitieombudsmännen, ifall man ryckte in en sådan bestämelse. Det kunde ju lätteligen uppfattas, såsom om ombudsmännen hittills icke skulle ha fullgjort sina skyldigheter uti ifrågasvarande hänseende. I övrigt kan jag inte finna annat än att underlaget för den lagstiftningsåtgärd som här ifrågasatts är alltför svagt. Här föreligger icke någon utredning, om eller i vilken utsträckning ett missbruk av sekretessen har förekommit. Går man till motionen, heter det där, att »från olika håll misstankar framkommit bland annat därom, att den i tryckfrihetsförordningen Konungen medgivna rätt att genom särskilda beslut förklara vissa handlingar eller vissa slag av handlingar för hemliga och därigenom låta dem undandragas den offentlighetens kontroll, vilken är ett av den svenska rättsskipningens och statsförvaltningens allra värdefullaste och mest omistliga institut, i sin tillämpning efter hand lett till en praxis, som måste anses för både oriktig och vådlig». Vidare säger motionären, att dessa misstankar under de senaste åren betydligt vuxit i styrka, och slutligen talas om »vissa antydningar», som skulle ha gjorts bland annat från ledamöter av åtskilliga av riksdagens korporationer. Vi skulle sålunda gå till en lagstiftningsåtgärd uteslutande på grund av misstankar och antydningar. För min del får jag säga, att något sådant kan jag inte vara med om, allra minst då man gett sig in på att formulera den ifrågasatta lagparagrafen och icke nöjt sig med att begära en utredning, om eller i vilken mån en lagändring skulle kunna vara behöfvig.

Motionären har i sin motion uttalat den meningen, att »en i instruktionerna given uttrycklig erinran om ombudsmännens skyldighet att noggrant följa sekreterstadgandenas tillämpning säkerligen komme att för dem underlätta deras ämbetsutövning på detta viktiga område». Jag tvivlar på att så skulle bli förhållandet. I likhet med utskottsmajoriteten finner jag tvärtom starka skäl tala för, att om man framhäver denna skyldighet i vederbörande instruktioner, det lätt kunde hända, att justitieombudsmannen och militieombudsmannen nödgades så ägna sig åt just dessa granskningar, att andra, och kanske ännu viktigare ärenden, därigenom bli satta åsido.

På de skäl, jag nu anfört, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr von Sneidern: I anledning av de försök att bagatellisera denna fråga som ha gjorts från de två talare som här fört utskottets talan ävensom från den talares sida — det var herr Hallendorff — som, jag tror i lördags, inlät sig på denna fråga, har jag nu tillåtit mig begära ordet. Jag tror inte, att man på något sätt här får bagatellisera, ty det ligger verkligen en fara i att det hemliga system, som under senare tider tillämpats, får vidare utvecklas. Jag anser mig i anledning av de yttranden som här fällts från dessa herrar, skyldig att till kammarens kännedom bringa ett speciellt fall, genom vilket jag blivit bekant med hur detta hemlighetsmakeri verkar.

Det kom till mig i höstas några personer från en grünssocken i

*Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
mannen och
för justieom-
budsmannen.*

(Forts.)

min provins för att klaga däröver, att de icke hade fått till växelstationsföreståndare för en telefonstation den person de önskade. Jag vill då förutskicka den anmärkningen, att det är så med dessa små växelstationer, att telegrafstyrelsen icke brukar närmare befatta sig med vilka personer som antagas till föreståndare för dem — om dessa blott något så när fylla de anspråk som måste ställas på en sådan föreståndare — detta därför att det är abonnenterna själva, som få bekosta hela arrangementet. Jag får i förbigående beklaga, att så är förhållandet, men det är en sak, som inte hör hit, det är en fråga som kommer upp i annat sammanhang, som jag tror rätt snart. Emellertid hade dessa bönder däruppe en samtalsstation med en viss föreståndare. De ville nu utvidga denna station till en växelstation, och de fingo även tillåtelse härtill. Det blev nämligen så många abonnenter. De gjorde upp saken med byrån i Göteborg, och de gjorde också upp vilken person de skulle ha till föreståndare. Detta var en annan än den som förestått samtalsstationen. Av någon anledning ville de inte ha denna person kvar. Men det behöva vi inte befatta oss med, det var ju en sak dem emellan. Men, förklarade de för mig, plötsligt fingo de en order från Göteborg, där det sades, att den person, som de önskade icke kunde godkännas som föreståndare. Frågan hade gått upp till Stockholm och där av telegrafstyrelsen avgjorts på så sätt, att den gamla föreståndaren för samtalsstationen skulle bibehållas, och bönderna fingo inte den person de ville ha. Jag tyckte, att saken lät mycket egendomlig och lovade, att jag skulle försöka taga reda på hur landet låg. Jag kom ned till byrån i Göteborg och begärde upplysningar. Då svarades det mig: »här kan ingen upplysning lämnas, ty det finns en hemlig stämpel på dessa papper». Detta gällde tillsättandet av en föreståndare för en liten växelstation i en liten kommun borta vid gränsen. Ja, det var vid gränsen, och det var väl anledningen. Emot det fredliga Norge måste man företaga sådana försiktighetsmått, att man skulle särskilt noga se till vilken person som blev växelstationsföreståndare där. Jag vill erinra om att den person, som bönderna ville ha, förut hade skött en växelstation i en socken alldeles intill, så att tydligen var det inte någon som var obekant med uppgiften. Ja, man tyckte på byrån i Göteborg också, att det var litet egendomligt, och såg visst gärna, att jag tog litet närmare reda på saken. När jag kom till Stockholm, gick jag upp i telegrafstyrelsen och bemöttes där, som vanligt, med stor vänlighet, och man var mycket angelägen att gå mig till mötes, men man sade, att man inte kunde det, ty det var inte i telegrafstyrelsen stämpeln satts på. Man skulle emellertid försöka få rätt att visa mig papperen. Jag kom tillbaka dagen därpå, och då svarades, att man gjort försök hos den myndighet, som satt på den hemliga stämpeln, att få rätt att meddela mig, hur det förhöll sig, men hade absolut blivit vägrad. Man hade även försökt att få rätt att få tala om för mig, vilken myndighet som satt på den hemliga stämpeln, men även det hade vägrats. Jag tillrådde då de missbelåtna där hemma att klaga hos Kungl. Maj:t över telegrafstyrelsens beslut, och det har skett, men ärendet har nu legat i fyra månader, utan att det kommit till något avgörande.

Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
mannen och
för justitieom-
budsmannen.
(Forts.)

Emellertid har under tiden en växelstation byggts upp, men ingen av de abonnenter, som förut velat ha telefon, vilja ha det under nuvarande omständigheter. De enda apparater, som blivit uppsatta, äro några apparater, som tullmyndigheterna låtit uppsätta åt gränsridarna däruppe. Utom dessa finnas inga abonnenter.

Vad har nu skett genom en sådan historia som denna? Jo, för det första har naturligtvis följden blivit, att dessa bönder och folket däruppe icke till föreståndare fått den person de hade förtroende till. Redan detta är någonting att fästa avseende vid. Men vad är det, som värre är? Jo, genom det har en misstanke kastats fram mot den person som varit föreslagen, en misstanke, som han omöjligen har kunnat försvara sig emot. Detta är naturligtvis det allvarligaste i hela denna fråga. Tydligt har det ingått någon slags angivelse, någon anmärkning från någon person — man vet inte vilken — och denna har upptagits och lett till det resultat jag omnämnt. Detta är väl godtycklighet i högsta grad. Det är väl ett exempel på en godtycklig styrelse, som man borde komma ifrån. Skall administrationen kunna gå fram på detta sätt under hägnat av ett dylikt hemlighetsmakeri? Det böra naturligtvis vi på det allra livligaste reagera emot.

Hur går nämligen i allmänhet en sådan sak som denna till? Jo, det kommer en angivelse, som jag nyss nämnde, och då är angivaren skyddad genom den hemliga stämpeln från att råka i något klammeri. Sedermera göres någon slags utredning. Hur sker denna? Jo, naturligtvis genom de administrativa myndigheter, som få avge utlåtanden. Tro verkligen herrarna — jag säger det med all den äktning jag för övrigt har för dessa myndigheter — att de äro så absolut fria från all våld, besitta den rättrådiga opartiskhet just i dessa partipolitiska tider, att det verkligen inte är behöfligt, att offentlighetens hela ljus faller över de utlåtanden som komma från dessa håll? Vi ha nyligen hört en av spetsarna i vår rättsskipning hålla ett anförande, som var färgat av det svåraste partisinne. Hur mycket mera kan man inte vänta dylikt från de djupare lagren? Jag tror därför, att det är synnerliga skäl i att vi verkligen göra vad vi kunna på detta område, och jag tror, att i den mån denna motion kan bringa någon hjälp böra vi även bifalla densamma.

Hade denna debatt kommit i förrgår och jag ansett mig skyldig, liksom nu, att uppträda, skulle jag eventuellt, liksom jag gjort förr en gång från denna talarestol, påpekat det hemlighetsmakeri, som äger rum beträffande vår livsmedelspolitik och vår ransonering, våra spannmålsförråd o. s. v. Det hemlighetsmakeri som på detta fält har förts har lett till de mest beklagliga konsekvenser: misstro i landet mot det hela. Nu har lyckligtvis i dag en förklaring kommit, som vi alla hälsat med stor tillfredsställelse, och då detta skett, vill jag icke uppehålla mig längre vid denna sak utan nöjer mig med att yrka bifall till reservationen.

Herr S t e r n e: Jag begärde ordet, när jag hörde två talesmän för lagutskottets majoritet söka bagatellisera denna sak till en fråga.

som kommit upp till följd av en blott misstanke. Det syntes mig, som om dessa ärade ledamöter i lagutskottet fullständigt glömt utav den debatt som fördes häromdagen i anledning av konstitutionsutskottets utlåtande i ungefärligen samma ämne, där vi ju ändå kunde påvisa, att det var inte bara misstankar, som lågo till grund för denna frågas framdragande. Det anfördes då, att t. o. m. sådana auktoriteter som arméförvaltningen och generalstabschefen 1912 hade påvisat den röda stämpeln allt för rikliga påsättande på aktstycken, som icke kunde betraktas såsom varande av hemlig natur. Jag tror också, att om exempelvis herr Pettersson i Bjälbo finge tillfälle att i konstitutionsutskottet få se en del av de handlingar som av vederbörande ämbetsmän stämplats såsom hemliga, skulle han falla i djup förvåning över hur ofantligt lättvindigt, för att använda hans eget uttryck, man använt den hemliga stämpeln. Däremot är det inte lättvindigt av reservanterna, att de på det enda sätt, som i föreliggande fall står dem till buds, söka göra något åt saken, utan det är fastmer lättvindigt av lagutskottets majoritet att inte ha förstått den allvarliga innebörden av hela denna fråga och verkligen vilja göra någonting åt den. Den siste talaren kom ju, sedan jag begärt ordet, med några precisa och exakta exempel på missbruk av den hemliga stämpeln, och han vidrörde också vad jag under debatten rörande konstitutionsutskottsutlåtandet framdrog, nämligen det hemlighetsmakeri som ägt rum i hela vår livsmedelsfråga, vilket möjliggjort för en hel del ljusskygga affärsmän och jobbare att under den neddragna jalusin av hemlighet så att säga få fritt manipulera till stor skada och stor olägenhet för landet i dess helhet. Det är sålunda enligt mitt förmenande fullkomligt riktigt, när reservanterna här, icke lättvindigt utan fullkomligt i känslan av sitt ansvar, vilja genom en i vederbörande ombudsmäns instruktioner särskilt inskriven punkt säga ifrån, att här gäller det en så viktig sak, att den måste man särskilt uppmärksamma. Det är alldeles riktigt, när riksdagen här för sin del ger sina förtroendemän och lagens vårdare dessa bestämda uppdrag. ty publiciteten och den offentliga kontrollen över alla de angelägenheter, som man rimligen icke måste undantaga därifrån, innebära en så viktig fri- och rättighet, att den sannerligen bör ha sitt särskilda rum i instruktionerna för dessa ombudsmän.

Jag skall därför, herr vice talman, be att få yrka bifall till reservationen.

Herr Pettersson i Bjälbo: Ja, mina herrar, jag kan icke förstå, huru de två sista talarna här kunna påstå, att vi på den sida, jag tillhör, försöka att bagatellisera denna sak. Det förhåller sig i själva verket så, att vi inom utskottet allesammans voro fullkomligt eniga därom, att ifall några missförhållanden i detta avseende förefinnas, böra de avhjälpas. Men vi ansågo tillika, att de nuvarande instruktionerna för riksdagens justitieombudsman och militieombudsman äro för den saken fullkomligt tillräckliga. Det är således icke alls något bagatellisering, som det här är fråga om.

Herr Schotte sade, att det står ingenting i militieombudsmannens

*Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
mannen och
för justieom-
budsmannen.
(Forts.)*

Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
männen och
för justieom-
budsmannen.

(Forts.)

instruktion om detta hans åliggande. Jag har nu icke denna instruktion till hands, men om det förhåller sig så, som den ärade talaren här säger, då synes det mig egendomligt, när reservanterna uttala: »Såsom utskottet med rätta framhållit, åligger denna uppgift redan nu riksdagens ombudsmän, var inom sitt område. Ur denna synpunkt är ett uttryckligt omförmående av densamma i deras instruktioner visserligen icke oavvisligen nödvändigt.» Således är det uppenbart, att det redan nu är militieombudsmannens skyldighet att ha uppsikt över den hemliga stämpelns användande och att någon ytterligare föreskrift därom på ett eller annat sätt icke behöver inflyta i hans instruktion.

Nu lär det vara så, att i utlandet användes den hemliga stämpeln i ofantligt mycket större utsträckning, än vad fallet är här hos oss. Därmed vill jag icke säga, att den där användes i en massa fall, där detta är olämpligt, men det förhåller sig likväl så, som jag här angivit.

Skulle det nu i alla fall verkligen behöves en ändring i instruktionerna för ombudsmännen, vidhåller jag likvisst, att denna ändring bör tillgå på helt annat sätt, än som här föreslagits. Det duger icke att, såsom reservanterna här gjort, sätta sig och på rak arm skriva text till instruktioner. Jag erinrar mig knappast någon gång, då lagutskottet givit sig på att författa lagtext, när det gällt dylika instruktioner, utan det lär tillgå på helt annat och mera noggrant sätt.

Då jag för min del icke kan finna, att reservanterna här ha något verkligt skäl och då hela motionen är byggd så gott som uteslutande på en misstanke, kan jag för min del icke annat än fortfarande yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan herr talmannen nu återkommit och övertagit ledningen av förhandlingarna, yttrade:

Herr Schotte: Herr talman! Jag vill blott i anledning av den den siste ärade talarens yttrande erinra om, att i såväl instruktionen för justitieombudsmannen som i instruktionen för militieombudsmannen stadgas såsom ett allmänt åliggande för dem att utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad, och på detta sätt kan ju tryckfrihetsförordningen även sägas ingå i vad de bägge ombudsmännen enligt sina instruktioner ha att vaka över. Men tillika förekommer i instruktionen för justitieombudsmannen en alldeles bestämd föreskrift i sådant avseende, nämligen i instruktionens § 20, som lyder sålunda: »Justitieombudsmannen, som förer ordet bland de till tryckfrihetens vård av riksdagen valda kommitterade, bör med synnerlig uppmärksamhet och nit iakttaga vad till skyddande av tryckfriheten är stadgat.» Någon motsvarande bestämmelse, beträffande det militära området, är icke given i militieombudsmannens instruktion, och detta har, såsom jag nyss förklarade, synt vara en alldeles bestämd brist i densamma.

Vad angår formulering av lagtext, är det skillnad på att formulera lagtext i en civillag och i en av riksdagen utfärdad instruktion.

Jag är övertygad om, att efter de medgivanden, som nu i alla fall skett från högerens sida, vid nästa års riksdag, åtminstone vad andra kammaren beträffar, det tilläventyrs kan bli ett enhälligt bifall till ett liknande förslag som det nu föreliggande, om det då kommer upp.

Ang. tillägg till instruktionerna för militieombudsmannen och för justieombudsmannen.
(Forts.)

Herr Persson i Norrköping: Jag har begärt ordet ännu en gång med anledning av, att herr Pettersson i Bjälbo här lämnade några uppgifter, som icke äro alldeles riktiga. Han sade bland annat, att det var något alldeles kolossalt, att lagutskottets majoritet, som i detta fall bestod av halva utskottet, vågat sig på att skriva lagtext, något som, enligt vad han förklarade, utskottet nästan aldrig gjorde. Nu förhåller det sig emellertid i själva verket så, att lagutskottet rätt ofta skriver lagtext, och jag vill i det avseendet endast hänvisa till en fråga, som förekommer på måndagens föredragningslista och där utskottet nästan fullständigt skrivit om en lag, vilken därtill nästan är en av de svåraste lagar, som man kan tänka sig och där det gäller att få bestämmelserna att fylla sitt ändamål och att förebygga varje feltolkning. Men utskottet har dock i det fallet vågat sig på att skriva lagtext, och på samma sätt har utskottet gjort i många andra fall, där det gällt svårare saker än de bestämmelser, varom här är fråga. Vad som i detta avseende anförts från den motsatta sidan kan således här rakt icke anses utgöra något skäl.

Jag kan icke underlåta att säga, att bakom motståndet till de nu föreslagna bestämmelsernas införande i dessa instruktioner ligger en ovilja att göra något åt saken. Det har av båda talarna på den sidan, såväl av herr Pettersson i Bjälbo som av herr Holmdahl, anförts, att om dessa bestämmelser komma in i instruktionerna för riksdagens båda ombudsmän, skulle denna uppgift till den grad tagas desas tid i anspråk, att de icke kunde hinna med vad som i övrigt ålåg dem. Ur den synpunkt, jag för min del ser saken, förhåller det sig så, att enligt de nuvarande ordalagen i ombudsmännens instruktioner är förevarande skyldighet för dem av underordnad betydelse, så att de icke behöva bry sig om någon närmare granskning i detta avseende, men jag anser, att denna uppgift är för dem av mycket stor betydelse och rent av en av de viktigaste uppgifter som de ha.

I andra länder, säger herr Pettersson i Bjälbo, förekommer den röda stämpeln mycket mera än hos oss. Å nej, den förekommer nog där mycket mindre, än vad fallet är här i landet. Och man har ju även sökt påvisa, att den här tillgripes utan någon som helst anledning. Här har redan förut blivit redogjort för ett särskilt sådant fall, där den hemliga stämpeln kommit till användning, men där detta icke synts vara av förhållandena motiverat. Det har även under föregående år offentliggjorts i pressen, att en hel del av de vidtagna livsmedelsåtgärderna voro av hemlig natur, men jag kan för min del icke begripa, varför det egentligen skall vara så. Det är icke endast misstankar, som man här utgår ifrån, utan man har här att peka

Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militieombuds-
männen och
för justitieom-
budsmännen.
(Forts.)

på klara fakta, som äro kända och bestyrkta, och dessa fakta visa tydligt hän på, att om det får fortgå så, som det nu börjar tendera till, äro vi snart därhän, att det råder ett hemlighetsmakeri, som kan bliva icke blott allvarligt, utan rent av farligt i vissa situationer.

Första kammaren har nu avslagit reservanternas förslag och bifallit utskottets hemställan, men man har dock där inne erkänt, att en sådan skyldighet, varom här är fråga, åligger ombudsmännen. Jag anser nu för min del, att denna kammare gör klokt i att bifalla reservationen och därigenom ytterligare understryka behovet av, att man verkligen ser upp på detta område. På grund av första kammarens avslag komma dessa bestämmelser icke nu in i ombudsmännens instruktioner, men andra kammaren bör, som sagt, understryka behövligheten därav så starkt som möjligt.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Pettersson i Bjälbo: Herr talman! Jag nödgas svara herr Sven Persson med ett par ord.

Vad beträffar lagutskottets skrivande av lagtext, vet herr Sven Persson mycket väl, huru försiktigt vi inom utskottet gå till väga i sådana fall. Herr Sven Persson drog fram såsom ett exempel på, att utskottet skriver lagtext, ett stort lagförslag, som här kommer före nästa vecka, nämligen förslaget till lag angående barn utom äktenskap. Det är sant, att vi där skrivit om en del paragrafer, men utskottet gör icke sådant ensamt, utan i regel uppdrager man detta åt den föredragande, som har varit med om att utarbeta hela lagförslaget, och ofta sker det också kanske i samråd med lagbyrån. Jag tror, att herr Sven Persson måste medgiva, att jag har rätt, då jag säger, att lagutskottet endast i ytterst sällsynta fall på eget bevåg försöker skriva eller ändra en lagtext.

Herr Persson i Norrköping: När jag här såsom ett exempel på, att lagutskottet verkligen skriver lagtext, pekade på ett förslag till lag, som här förekommer till behandling i nästa vecka, tänkte jag icke alls på förslaget till lag om barn, födda utom äktenskapet, utan den lag, som jag då närmast avsåg, var förfogandelagen. Vad beträffar den hjälp, som lagutskottet i detta sistnämnda fall fått, vet herr Pettersson i Bjälbo lika väl som jag, att lagutskottet i fråga om denna lag självt gjort ändringarna.

Herr Gustafsson i Örebro: Flera talare ha här under denna debatt påstått, att utskottet har sökt att bagatellisera denna sak. Det har dock icke varit utskottsmajoritetens mening att bagatellisera något i detta fall, utan, såsom här förut har påpekats, har utskottsmajoriteten själv i likhet med reservanterna begärt, att intet hemlighetsmakeri måtte här i onödan förekomma. Men utskottsmajoriteten har ansett, att ombudsmännen av sig själva ha den skyldighet, varom här är fråga, och att det fördenskull icke är nödvändigt att vidare skriva därom i deras instruktioner.

Om det emellertid här är ett bagatelliserande av saken från

utskottsmajoritetens sida, då göra sig reservanternas skyldiga till just samma bagatelliserande, då de i reservationen säga, att ombudsmännen redan ha en dylik skyldighet och att de icke uraktlåtit att fullgöra densamma, men likväl uttala, att det icke kan skada att införa en föreskrift därom i ombudsmännens instruktioner.

Ang. tillägg till instruktionerna för militieombudsmännen och för justieombudsmännen.

(Forts.)

Jag vill dock bestämt påstå, att något bagatelliserande av saken icke ägt rum från utskottets sida, utan man har endast ansett, att någon ytterligare åtgärd icke behövde vidtagas.

Då jag icke kan finna annat, än att utskottet och reservanternas äro eniga därom att ombudsmännen redan nu ha en sådan skyldighet, varom här är fråga, har jag icke kunnat vara med om att i deras instruktioner införa en föreskrift om något, som de sålunda redan ha sig ålagt.

Herr E d é n: Jag ber om ursäkt, herr talman, att jag förlänger debatten, men det kanske kan vara anledning att konstatera ett par saker, som böra bli behållningen av denna debatt, även om intet beslut av riksdagen kommer till stånd.

När man suttit och åhört de anföranden, som hållits av representanter för lagutskottets majoritet, får man verkligen ett bra egenomligt intryck av, huru de se denna fråga. Vad är det för skäl, som anföras mot det föreliggande förslaget? Det ena skälet är, att lagutskottet icke skulle vara i stånd att formulera en sådan lagbestämmelse som den, varom här är fråga, och det andra, att en dylik bestämmelse överhuvud taget skulle vara obehövlig.

Vad det första skälet beträffar, skall jag tillåta mig att på grund av egen erfarenhet förmena att så konstigt är det verkligen icke att utforma bestämmelser i justitieombudsmännens och militieombudsmännens instruktioner, att det icke skulle vara möjligt för ett så erfaret utskott som lagutskottet att göra ett litet tillägg, därest detta behöves. Jag anser mig kunna tala av erfarenhet, eftersom jag hade äran att vara tillkallad bland dem, som på sin tid uppgjorde förslag till militieombudsmännens instruktion. Överhuvud taget kan jag för min del icke finna annat, än att de bestämmelser, som föreslagits av reservanternas, äro fullt tillfredsställande formulerade, och ingen av de herrar från lagutskottets majoritet, som här yttrat sig, har heller gjort en enda anmärkning mot den föreslagna formuleringen. Vad är det då i själva verket, som man jämrar sig över i den delen?

Det andra skälet för avslag var, att en dylik bestämmelse överhuvud taget skulle vara obehövlig, därför att den allmänna princip, som det här gäller, redan finnes fastslagen. Det ingår nämligen i båda ombudsmännens åligganden att vaka över lagars och författningars efterlevnad, och denna allmänna princip är vad justitieombudsmannen beträffar särskilt pointerad i fråga om tryckfriheten. Men här föreligger det alldeles särskilda förhållandet, att »lagar och författningar» äro ett begrepp, som icke är tillräckligt preciserat för att markera ombudsmännens skyldighet att övervaka, att tryckfrihetsförordningens föreskrifter om sekretessen icke missbru-

Ang. tillägg
till instruk-
tionerna för
militeombuds-
männen och
för justitieom-
budsmännen.

(Forts.)

kas. Ty allt, som rör själva tillämpningen av tryckfrihetsförordningens mycket allmänna regler om den militära sekretessen, är icke reglerat genom lagar och författningar, utan genom beslut av Kungl. Maj:t, och, vad värre är, genom beslut av underordnade myndigheter, för vilka senare beslut linjerna icke äro på något sätt i förväg uppdragna genom lagar och författningar. Härigenom kommer ombudsmännens ställning vid övervakande av sekretessens begränsning att bli väsentligt svårare än i alla de fall, där de ha att gå efter förefintliga detaljerade lagar och författningar. Redan ur denna synpunkt förefinnes verkligen ett påtagligt behov av ett särskilt inskräpande, att ombudsmännen skola se till, att sekretessen icke drives för långt. Därtill kommer, att ombudsmännen ju också öfverhuvud taget böra av reella skäl erinras om den särskilda vikten av, att sekretessen icke drives för långt, och detta på grund av de många erfarenheter, som vi haft om missbruk av sekretessen. Ty det få herrarna från lagutskottets majoritet ursäktas, att det lyckas icke att avfärda dessa erfarenheter med, att det skulle gälla blott »misstankar», efter vad här förekommit vid flera föregående debatter och med hänsyn till den rad av fakta angående missbruk av sekretessen, som därvid påvisats. Jag har redan vid ett föregående tillfälle för en vecka sedan haft anledning att för kammaren framhålla den stora vikten av, att kammaren ser till, att man försöker hålla sekretessen inom tillbörliga gränser. Det gällde då en grundlagsändring, men icke heller då ville högern inom utskottet och icke heller inom denna kammare vara med. Nu kommer saken tillbaka i något annan form, men åter blir resultatet för högerns del rent negativt. Man kan icke förneka, att ombudsmännen verkligen borde ha skyldighet att vaka öfver tryckfrihetens princip gent emot missbruk av sekretessen, men likaväl är man rädd för att inskräpa även denna skyldighet, så som man inskräpt andra, genom särskild föreskrift i instruktionerna.

Och ändock, såsom jag började med att säga, finnes åtminstone en behållning av dagens debatt, som ovillkorligen bör fastslås. Den är, att högern i denna kammare icke kan förneka, att det i princip är vederbörande ombudsmäns skyldighet att vaka öfver, att tryckfrihetsreglerna iakttagas även på detta område. Det är ju alltid en fördel, att hava fått denna förklaring — man lär få riklig anledning att påminna om den i förekommande fall. Skada bara, att högern icke kan förmås att vara med om att vidtaga en sådan åtgärd, som synes vara den enda praktiska för att sätta denna erkända skyldighet i full funktion.

För min del yrkar jag alldeles självklart och mycket bestämt bifall till reservationen.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den av herr Alexanderson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

§ 11.

Vidare förekom till behandling sammansatta stats- och lagutskottets nr 1 utlåtande nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fastighetsbildning i stad m. m., dels ock en i ämnet väckt motion.

Ang. lag om
fastighetsbild-
ning i stad
m. m.

Genom en den 19 december 1916 dagtecknad proposition, nr 23, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till lag om fastighetsbildning i stad samt vissa andra därmed sammanhängande lagförslag.

I anledning av denna proposition hade inom andra kammaren väckts en motion nr 175, av herr Schotte, om viss ändring i lagförslaget om fastighetsbildning i stad.

Efter överenskommelse mellan stats- och lagutskotten hade berörda framställning ävensom den nämnda motionen hänskjutits till behandling av samansatt stats- och lagutskott.

Utskottet hemställde, att riksdagen, med tillkännagivande, att de i Kungl. Maj:ts proposition nr 23 innefattade lagförslag icke kunnat i oförändrat skick av riksdagen antagas, måtte, i anledning av sagda proposition samt med bifall till ovanberörda av herr Schotte väckta motion, för sin del antaga följande i utlåtandet intagna förslag till

- 1) lag om fastighetsbildning i stad;
- 2) lag om ändrad lydelse av 2 § 7:o) och 11:o) i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;
- 3) lag om ändrad lydelse av 2, 51, 59 och 83 §§ i stadgan den 9 november 1866 om skiftesverket i riket;
- 4) lag med bestämmelse att lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring ej skall äga tillämpning i stad och vissa andra samhällen;
- 5) lag angående ändrad lydelse av 21, 26, 27, 28 och 29 §§ i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring;
- 6) lag om tillägg till lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring;
- 7) lag om ändrad lydelse av 8 § i lagen den 25 maj 1905 rörande avgäld från avsöndrad lägenhet;
- 8) lag om ändrad lydelse av 3 och 6 §§ i lagen den 19 april 1907 angående avlösning av avgäld från avsöndrad lägenhet;
- 9) lag om ändring av vissa bestämmelser i förordningen den 16 juni 1875 angående lagfart å fång till fast egendom;
- 10) lag angående upphävande för visst fall av bestämmelser i lagen om inskrivning av tomträtt och vattenfallsrätt samt av fång till sådan rätt;
- 11) lag om ändrad lydelse av 58 § i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom; samt
- 12) lag om ändrad lydelse av 3 § i lagen den 14 juni 1907 om servitut.

Ang. lag om
fastighetsbild-
ning i stad
m. m.

(Forts.)

Vid utlåtandet var fogad en av herr *Hult* avgiven reservation beträffande 21 § i det under punkten 5) i utskottets utlåtande upptagna lagförslaget.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Herr *Schotte*, som yttrade: Herr talman! I avseende å föredragningen av förevarande sammansatta stats- och lagutskottets nr 1 utlåtande nr 1 tillåter jag mig hemställa:

att lagförslagen föredragas paragrafvis och, där så erfordras, momentvis i nummerföljd, därefter rubrikerna och sist utskottets hemställan;

att vid behandlingen av 1 § i det första lagförslaget överläggningen må få omfatta utlåtandet i dess helhet;

att, därest en eller annan del av förslagen återremitterats till utskottet, detta må äga befogenhet att även föreslå de ändringar i ej återremitterade delar, som föranledas av återremissen;

att i avseende å nummerbeteckningen av paragrafer och moment utskottet må äga att vidtaga sådana ändringar, som påkallas av kamrarnas beslut; samt

att av lagförslagets text ej må behöva uppläsas andra delar än sådana, beträffande vilka uppläsning begäres.

Denna hemställan bifölls av kammaren.

I överensstämmelse härmed föredrogs först §-vis det under punkten 1) upptagna förslaget till

Lag om fastighetsbildning i stad.

1 Kap.

Godkändes.

2 kap.

1—9 §§.

Godkändes.

10 § skulle enligt utskottets förslag lyda sålunda:

10 §.

Sedan förrättningsmannen avgivit utlåtande angående tomtgränsernas rätta sträckning, förklare förrättningsmannen å sammanträde med sakägarna förrättningen i vad den avser gränsbestämning avslutad; meddele ock, att den, som är missnöjd med utlåtandet, har att vid talans förlust inom trettio dagar därefter instämma klander till vederbörlig domstol.

Inom fjorton dagar efter förrättningens avslutande skall proto-

koll över densamma jämte karta utlämnas till sakägare, som därom vid förrättningen framställt begäran.

Sedan utlåtandet vunnit laga kraft, eller, där klander blivit instämt, tvisten blivit slutligen avgjord, teckne förrättningsmannen på framställning av sakägare bevis härom å karta, som till denne utlämnats; skolande därförinnan, därest de av förrättningsmannen bestämda gränserna blivit ändrade, genom dennes försorg kartan bringas till överensstämmelse med de slutligen bestämda gränslinjerna.

*Ang. lag om
fastighetsbild-
ning i stad
m. m.*

(Forts.)

Paragrafen föredrogs, varefter

Herr Zetterstrand yttrade: Herr talman! Förevarande § 10 handlar om tomtmätning och fastställelse av tomtmark. I motiveringen till denna paragraf säger utskottet, att det ofta är angeläget, att en tomtmätning verkställes utan tidsutdräkt, och vidare framhåller utskottet »angelägenheten av, att en tomtmättningsförrättning slutföres inom kortast möjliga tid». Jag vill i allo vitsorda, vad utskottet här sagt, att skyndsamhet vid behandlingen av dessa ärenden ofta i mycket hög grad påfordras.

Utskottet har nu med anledning därav föreslagit en ändring i det kungl. förslaget, gående ut på att försöka få till stånd en skyndsammare behandling i dessa fall. Men utskottet har därvidlag, enligt mitt förmenande, icke gått så långt, som man skulle kunna göra för att verkligen åstadkomma en skyndsammare behandling.

I paragrafen säges nämligen, att sedan förrättningsmannen avgivit utlåtande angående tomtgränsernas rätta sträckning, det är bestämt en klagotid av 30 dagar. Sedan heter det i tredje stycket: »Sedan utlåtandet vunnit laga kraft, eller, där klander blivit instämt, tvisten blivit slutligen avgjord, teckne förrättningsmannen på framställning av sakägare bevis härom å karta.» Han kan således icke teckna bevis å kartan, förrän utlåtandet vunnit laga kraft, d. v. s. sedan 30 dagar förflutit. Nu vet jag av erfarenhet, såsom jag nyss sagt, att det ofta kräves stor skyndsamhet i dessa ärendens behandling. Med anledning därav är det en mycket vanlig praxis — och hos oss förekommer det alltid — att samtliga vederbörande sakägare bruka skriva sitt godkännande å protokollet, och när så skett, tecknas bevis å kartan. Såsom här är föreskrivet, skulle emellertid aldrig bevis å kartan kunna tecknas förrän 30 dagar äro förlupna.

För att emellertid den gamla goda praxis, som i detta fall varit rådande, måtte fortfara, anser jag det vara lämpligast, att början av tredje stycket finge en något ändrad lydelse, så att det komme att heta: »Sedan utlåtandet blivit av samtliga sakägare skriftligen godkänt eller detsamma vunnit laga kraft, eller, där klander blivit instämt, tvisten blivit slutligen avgjord, teckne förrättningsmannen på framställning av sakägare bevis härom å karta» etc. Jag kan icke finna, att någon skada därmed skulle ske, tv ha alla skriftligen godkänt protokollet, så kommer icke någon klagan sedan i fråga, och på detta sätt kan ärendet komma att skyndsammare handläggas.

Ang. lag om
fastighetsbild-
ning i stad
m. m.
(Forts.)

Jag hemställer således, att tredje stycket av denna paragraf måtte få följande lydelse: »Sedan utlåtagendet blivit av samtliga sakägare skriftligen godkänt, eller detsamma vunnit laga kraft, eller» etc.

Herr *Tengdahl* instämde häruti.

Vidare anförde

Herr *Holmdahl*: Herr talman! Herr Zetterstrand förmenade, att det skulle leda till en förkortning av tomtmätningsärendenas behandling, därest vi nu accepterade det av honom framställda förslaget. Jag vill ge honom rätt såväl häri som i hans påstående, att det för närvarande på många håll praktiseras så som herr Zetterstrand angivit. Men jag tror för min del, att det är vanskligheten att gå med på hans förslag. Förhållandet är nämligen det, att tomtmätning enligt det föreliggande förslaget får en helt annan betydelse, än densamma haft enligt hittills gällande lag. Tomtmätningen får nämligen en civilrättslig betydelse, i det att därigenom med laga verkan fastslås tomtgränserna gent emot alla de grannar, vilkas mark stöta intill den tomt, som mätningen avser. Under sådana förhållanden synes det mig betänkligheten, om vederbörande sakägare skulle så att säga på stående fot ge sig till att godkänna den verkställda tomtmätningen. Man kan ju tänka sig det fallet, att en sakägare är representerad av ett ombud. Det vore kanske icke så lämpligt, om ombudet vid själva förrättningsstillfället godkände en tomtmätning, som huvudmannen måhända senare finner vara sådan, att han icke kan nöja sig därmed. Jag tror därför, att försiktigheten bjuder, att man vidhåller utskottets förslag och icke anser tomtmätningen vara laga kraftvunnen, förrän de 30 dagarna efter tomtmätningens avslutande förflutit.

Herr talman! Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr *Pettersson* i Södertälje: Herr talman! Såvitt jag kan se, tala starka skäl för ett bifall till det av herr Zetterstrand här framställda ändringsförslaget. Det lider icke något tvivel, att ett stort intresse ofta förefinnes att snart få en tomtkarta färdig. Detta kommer nog också att bli förhållandet, när den nu föreliggande lagen skall tillämpas. Men såvitt jag kan se skulle man i framtiden få lov att vänta i 30 dagar på att få en färdig tomtkarta undertecknad av förrättningsmannen. Detta dröjsmål skulle undvikas genom bifall till herr Zetterstrands förslag; och den näst föregående talaren medgav också, att man skulle vinna en önskvärd förenkling och förkortning genom ett bifall till detsamma.

Nu har mot samma förslag anförts, att tomtmätning skulle i framtiden få en större betydelse än den nu har, och att det därför skulle ha sina vanskligheter med sig, om någon sakägare vore alltför snabb att godkänna tomtmätningen. Men gentemot detta skulle jag

vilja säga, att den omständigheten, att en tomtkarta får en större betydelse, visserligen bör föranleda till, att vederbörande sakägare akta sig för att alltför hastigt skriva under en dylik karta utan att ta reda på saken och att de granska kartan, innan de godkänna densamma. Men granska de den och finna, att de kunna giva sitt godkännande, böra de väl, synes det mig, icke vara betagna rätten att kunna få kartan undertecknad inom en kortare tid, än vad här föreslagits. Jag kan icke finna, att man skulle utsätta sig för några större vådor, därest man nu bifölle herr Zetterstrands förslag, och jag ber därför att få yrka bifall till detsamma.

*Ang. lag om
fastighetsbild-
ning i stad
m. m.
(Forts.)*

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner först på godkännande av utskottets förslag till lydelse av förevarande paragraf samt vidare på godkännande av samma förslag med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Zetterstrand; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner 10 § i 2 kap. av sammansatta stats- och lagutskottets nr 1 förevarande förslag till lag om fastighetsbildning i stad med den ändring däri, som under överläggningen föreslagits av herr Zetterstrand, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt nämnda § oförändrad.

Voteringen utvisade 95 ja mot 64 nej; och hade kammaren alltså godkänt paragrafen med den av herr Zetterstrand däri föreslagna ändringen.

Övriga delar av 2 Kap.

Godkändes.

Återstoden av lagförslaget.

Godkändes.

De under punkterna 2—4 upptagna lagförslagen.

Godkändes.

Det vid punkten 5 fogade förslaget till lag angående ändrad lydelse av 21, 26, 27, 28 och 29 §§ i lagen den 27 juni 1896 om hemanssklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Andra kammarens protokoll 1917. Nr 45.

Ang. lag om
fastighetsbild-
ning i stad
m. m.
(Forts.)

Sedan 21 § föredragits, yttrade

Herr Schotte: Herr talman, mina herrar! Det finnes, som herrarna behagade finna, en reservation vid det nu föredragna i betänkandet innehållna lagförslaget, avgiven av herr Hult, däri han påyrkar vissa ändringar och lindringar i avseende å kartor vid avsöndringar. Nu är det så, att förslaget i nu förevarande del är i jämförelse med föregående förslag ganska lindrat. Tidigare förslag innehöllo, att det ovillkorligen skulle vara lantmätare, som skulle upprätta karta över avsöndring. Nu talas det även om »annan i ägomätning kunnig person». Vidare stod det i den kungl. propositionen »avfattas», men har utskottet ändrat detta till »vara avfattat» — således behöves ej alltid en *ny* karta. Vid sådana förhållanden tror jag icke det föreligger någon risk att antaga förslaget sådant det föreslagits av utskottet. Dock skulle jag vilja särskilt understryka, att enligt min mening kostnaderna för avsöndringar och avsöndringskartor böra i görligaste mån lindras för den enskilde; och att således bör bli ett alldeles särskilt anslag för ändamålet eller ock att det anslag, som finnes till lantmateriförrättningar, kommer att utgå med högre belopp än nu, så att i vidsträckt grad mindre avsöndringar kunna påräknas kartlagda utan kostnader för ägaren. Jag tror, att det är en rättare väg att kostnaderna lindras än att eftergiva bestämmelserna om kartor, vilka bestämmelser naturligtvis äro ägnade att medföra ökad reda och ordning i fastighetsförhållanden.

Herr talman! Jag har icke annat yrkande att göra än om bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Paragrafen godkändes.

Övriga delar av lagförslaget.

Godkändes.

Aterstående lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagförslagen.

§ 15.

Härpå föredrogs sammansatta stats- och lagutskottets nr 1 utlåtande, nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkten 37 under andra huvudtiteln gjorda framställning om anslag till bestridande av kostnader för första uppläggandet av fastighetsregister för städer och vissa därmed jämförliga samhällen; och blev utskottets i nämnda utlåtande gjorda hemställan av kammaren bifallen.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 4,52 e. m. för att åter sammanträda kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

In fidein
Per Cronvall.